

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

SAFİYE EROL ROMANLARINDA DEYİMLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İslam Çağdaş OYMAK

KOCAELİ 2019

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

SAFİYE EROL ROMANLARINDA DEYİMLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İslam Çağdaş OYMAK

Prof.Dr. Adnan Rüştü KARABEYOĞLU

KOCAELİ 2019

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

SAFİYE EROL ROMANLARINDA DEYİMLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tezi Hazırlayan: İslam Çağdaş OYMAK

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No: 26.06.2019/18

Jüri Başkanı: Dr. Öğr. Üyesi Uğur DURMAZ

Jüri Üyesi: Prof. Dr. Adnan Rüştü KARABEYOĞLU

Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Abidin KARASU

KOCAELİ 2019

ÖNSÖZ

"Adı olmayan şeyi adlandırmak, tarife sığmayan şeyi adlandırmak, tarife sığmayanı tarife sokmak, canlı manayı ölü bir kalıpta dondurmak ." Safiye EROL

Edebiyat eserleri, bireysel dil, düş, düşünce üretimine dayalı ürünlerdir. Yazarlar ve eserleri incelemeye konu olduklarında ilk dikkate alınan, üzerine odaklanan konu, yazarın dil kullanım biçimi, yetkinliği ya da etkililiğidir. Dil ise oldukça karmaşık bir üretim süreci işleten ulusal, sosyal, bireysel, psikolojik, biyolojik bir olgudur. Dilin üretim kullanımında dilin çeşitli ve zengin birimleri anlatımda önemli ve etkili işlev görürler. Bunlardan biride deyimlerdir.

Deyimler, sözlü halk kültürünün güçlü söz birimlerindendir. Anlatımındaki, anlamındaki, biçimindeki güçlü yan da buradan gelmektedir. Halk yaratıları olarak adlandırılan deyimler, atasözleri, masallar, halk hikâyeleri, bilmece, maniler vb. sözlü kültürün, yüzlerce yıllık, denenmiş, yaşanmış, biçimlenmiş, hatalardan arınmış olarak günümüze ulaşmaktadır

Deyim, kendisini oluşturan sözcüklerin anlamından ayrı bir anlam içeren kalıplaşmış söz kümesidir. Doğal dil ürünü olan deyimler, bireysel üretimlerdir. Bu bireysel üretimler daha sonra, toplumsal kültüre, bilince geçerek, zenginleşip, gelişip kalıp sözler biçimine dönüşürler. Türkçe de 12.000 (on iki bin) deyim olduğu varsayılmaktadır.

Türk Edebiyatında eserler verdiği dönemden oldukça uzun yıllar sonra fark edilen Safiye EROL, hakkında yapılan incelemelerde en belirgin vurgulamalar anlatımına yapılmıştır.

Bu çalışmada da bu nedenle dilin ve deyimlerin bireysel üretim olduğu gerçeği ile Safiye Erol romanlarında karşılaştığım, sık deyim kullanımı, bu yazarımızın bireysel üretimi olan deyimler olup olmadığı ya da döneminde kullanılan Safiye Erol'un romanlarında geçen ama deyimler sözlüklerine girmeyen deyimlerin bulunup bulunmadığının araştırılması bu konunun tez konusu olarak belirlenmesine neden olmuştur.

Saygıdeğer Hocam, Prof. Dr. Adnan Rüştü Karabeyoğlu'nun cesaretlendirmesiyle, olumlu güdüleyici yönlendirmeleriyle çalışma başlatılmıştır. Kendilerine çalışmanın her evresinde yaptıkları geliştirici rahatlatıcı katkılarından dolayı müteşekkirim.

İÇİNDEKİLER

Önsöz	i
İçindekiler	ii
Özet ve Abstract.....	v
Kısaltmalar	vii
Tablolar	viii

GİRİŞ	1
--------------------	----------

BİRİNCİ BÖLÜM

1. AMAÇ, ÖNEM VE YÖNTEM.	5
1.1. Tezin Adı.....	5
1.2. Tanımlar	5
1.3. Amaç	6
1.4. Önem.....	7
1.5. Sınırlılıklar	7
1.6. Varsayımlar.....	7
1.7. Yöntem.....	8

İKİNCİ BÖLÜM

2. DEYİM.....	9
2.1. DEYİM KAVRAMI	9
2.1.1. Deyim Teriminin Tarihçesi ve Oluşumu	10
2.1.2. Deyim Tanımı	11
2.1.3. Deyimlerin İçeriği ve İşlevi	14
2.1.4. Deyim Sayısı	16
2.2. DEYİMLERİN YAPI VE ANLAM ÖZELLİKLERİ.....	16
2.2.1. Yapı Özellikleri.....	16
2.2.1.1. Deyimlerin Sözdizimsel Özellikleri	18
2.2.1.2.1. Sözübeği Durumundaki Deyimler	18

2.2.1.2.2 Tümce Durumundaki Deyimler	19
2.2.1.2.2.1. Tümce Türlerine Göre Deyimler	19
2.2.2. Deyimlerin Tartışmalı Sözcüksel Özellikleri.....	19
2.2.2.1. İlk Sözcüğü Değişen Deyim Örnekleri	20
2.2.2.2. Son Sözcüğü Değişen Deyimler	20
2.3. ANLAMLARINA GÖRE DEYİMLER	21
2.3.1. Gerçek anlamlı Deyimler	21
2.3.2. Mecaz Anlamlı Deyimler	22
2.4. DEYİMLERİN KAVRAM ÖZELLİKLERİ	23
2.5. DEYİMLERİN OLUŞUM ÖZELLİKLERİ	25
2.5.1.Sözdizimsel Oluşum Özellikleri	25
2.5.2. Anlambilimsel Oluşum Özellikleri	25

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ROMANLARDA DEYİM.	26
3.1.ROMANLARDA DEYİM KULLANIMI VE DEYİM KATKILARI	26

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. SAFİYE EROL.....	32
4.1. SAFİYE EROL HAYATI VE ESERLERİ.....	32
4.1.1. Safiye EROL'un Hayatı	32
4.1.2. Safiye EROL'un Sanatı/Romancılığı.....	34
4.2. SAFİYE EROL ROMANLARI'NIN GENEL ÖZELLİKLERİ	36
4.2.1. Kadıköyü'nün Romanı.....	36
4.2.2. Ülker Fırtınası	36
4.2.3. Ciğerdelen	36
4.2.4. Dineyri Papazı.....	37

BEŞİNCİ BÖLÜM

5.SAFİYE EROL ROMANLARINDA DEYİMLERİN DİZİNİ.....	38
5.1.DEYİMLERİN DİZİNLERİ.....	38
5.1. KADIKÖY'ÜN ROMANI DEYİMLER DİZİNİ.....	38
5.1.1 Kadıköyü'nün Romanı'nda Cümle Bağlamında Deyimler Dizini.....	38
5.1.2. Kadıköyü'nün Romanı'nda Deyimlerin Alfabetik Dizini	54
5.1.3. Kadıköyü'nün Romanı'nda, Özgün Deyimler Dizini	67
5.1.4. Kadıköyü'nün Romanı'nda Genişletilmiş Deyimler Dizini	70
5.1.5. Kadıköyü'nün Romanı'nda Değiştirilmiş Deyimler Dizini	70
5.2. ÜLKER FIRTINASI DEYİMLER DİZİNİ.....	71
5.2.1 Ülker Fırtınası Romanı'nda Cümle Bağlamında Deyimler Dizini	71
5.2.2. Ülker Fırtınası Romanı'nda Deyimlerin Alfabetik Dizini	75
5.2.3. Ülker Fırtınası Romanı'nda, Özgün Deyimler Dizini.....	77
5.2.4. Ülker Fırtınası Romanı'nda Genişletilmiş Deyimler Dizini	79
5.2.5. Ülker Fırtınası Romanı'nda Değiştirilmiş Deyimler Dizini	79
5.3.CİĞERDELEN DEYİMLER DİZİNİ.....	80
5.3.1 Ciğerdelen Romanı'nda Cümle Bağlamında Deyimler Dizini	80
5.3.2. Ciğerdelen Romanı'nda Deyimlerin Alfabetik Dizini.....	82
5.3.3. Ciğerdelen Romanı'nda, Özgün Deyimler Dizini.....	84
5.3.4. Ciğerdelen Romanı'nda Genişletilmiş Deyimler Dizini	86
5.3.5. Ciğerdelen Romanı'nda Değiştirilmiş Deyimler Dizini	86
5.4.DİNEYRİ PAPAZI FIRTINASI DEYİMLER DİZİNİ.....	87
5.4.1. Dineyri Papazı Romanı'nda Cümle Bağlamında Deyimler Dizini.....	87
5.4.2. Dineyri Papazı Romanı'nda Deyimlerin Alfabetik Dizini.....	105
5.4.3. Dineyri Papazı Romanı'nda, Özgün Deyimler Dizini	121
5.4.4. Dineyri Papazı Romanı'nda Genişletilmiş Deyimler Dizini.....	126
5.4.5. Dineyri Papazı Romanı'nda Değiştirilmiş Deyimler Dizini	126
BULGULAR VE YORUM.....	127
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	138
KAYNAKÇA	141

Özet

Çalışmada birincil amaç, sanatsal üretimi ve yaşamı ile görmezden gelinen, son yıllarda ise, bu olumsuz gerçekliğin farkına varılarak tüm çalışmaları Kubbealtı Yayınlarınca basılmaya başlanan, adına incelemeler, araştırmalar yayınlar yapılan Safiye EROL'un romanlarında kullandığı özgün ve zengin deyim söz varlığının tespit edilerek değerlendirilmesi ve alan literatürüne sunulmasıdır.

Bu amaç doğrultusunda, Safiye Erol'un, yayımlanma tarihlerine göre, **Kadıköyü'nün Romanı (1938), Ülker Fırtınası (1944), Ciğerdelen (1946), Dineyri Papazı (1955)** adlı romanlarında kullandığı deyimler, kullanılan bağlamlarına bağlı olarak incelenmiş, bağlamları yani içinde kullanıldıkları cümleler sayfa numaraları ile birlikte çalışmaya alınmış, deyim olarak belirlenenler siyah yazılarak belirginleştirilmiştir ve ardından, bu deyimler, **Türk Dil Kurumu Deyimler Sözlüğü** ile karşılaştırılarak, sözlükte yer almayan, Safiye EROL'un Türkçenin deyimler varlığına katkıları belirlenmeye çalışılmıştır. Bu temel amaca bağlı olarak, Safiye Erol'un değiştirdiği ya da genişlettiği deyimler; kullandığı deyimlerin yoğunlaştığı anlam alanları; deyimlerde kullanılan sözcük sayılarının tesbiti çalışmanın alt amaçlarını oluşturmaktadır. Belirtilen amaçlara ulaşmak için sözü edilen veriler, doküman analizi (belgesel tarama) yöntemi ile toplanmıştır.

Elde edilen veriler, sıralama ve karşılaştırma yöntemiyle çözümlenmiştir. Verilerin toplanması ve çözümlenmesi sonucunda, *dört romanda 1069 deyim kullanıldığı, bunlardan 723 deyim TDK sözlüğünde bulunduğu, 346 deyim ise TDK sözlüğünde bulunmadığı, 21 deyim genişletildiği ve 34 deyim değişime uğratıldığı tesbit edilmiştir. Özetle, Safiye EROL, 405 deyim ile (genişletme ve değiştirmeler dahil) Türkçe sözvarlığına katkıda bulunduğu belirlenmiştir.*

Safiye EROL' deyimlerinin genel konu özellikleri yaşamın her alanına ilişkin deyim üretimi olduğu söylenebilse de dar anlamda, daha çok milli, bölgesel ve bireysel duygu durumlarının betimlenmesi; aşk, kültür kent yaşamı, anlatım, dil, acı çekme, tasavvuf, din, anlam, toplumsal bireysel eleştiri, cinsellik, gösterişli yaşam eleştirisi, sanat, ilim konularında yoğunlaştığı ve ayrıca eski deyim ve atasözlerini bir tür güncelleme ile anlamı ve anlatımı zenginleştirme çabası içinde olduğu bulgulardan anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler : Dil deyimler, Safiye Erol, roman

Abstract

The primary aim of the study is to determine and evaluate the original and rich idioms that Safiye Erol, an unsung writer remained until recently, used in his fictions and to present them to the current literature.

For this purpose, his four novels, named as Kadıköy'nün Romanı (1938), Ülker Fırtınası (1944), Ciğerdelen (1946), and Dineyri Papazı (1955) were analyzed by their publication dates. After being classified and discovered under the contexts in which they exist, the idioms were compared with the Turkish Language Society Idioms Dictionary so that the expressions not involved in the dictionary were marked. Thus, Safiye Erol's contribution to Turkish idioms thesaurus was revealed. The sub-objectives of the study are composed of the following elements: The terms that Safiye Erol has changed or expanded; meaning fields in which these expressions are concentrated; word numbers in idioms. To achieve the stated objectives, we collected the data by document analysis method.

The data were analyzed by sequencing and comparison method. As a result of data collection and analysis, the followings were obtained. Total words used in the novels are 1069. Seven hundred twenty-three of these are also available in the TDK dictionary. Non-reported words in TDK Glossary are 346. Twenty-one statements have been extended, and 34 ones have changed. In summary, 403 words (including widening and modification) has been reported to contribute to the Turkish vocabulary.

Safiye Erol used the idioms related to every field and subject of life. These idioms, in a narrow sense, portray more national, regional and individual states of feelings, and concentrate on love, culture, urban life, narration, language, suffering, Sufism, religion, meaning, criticisms on social and personal cases such as sexuality, art, science and so on. Safiye Erol is also a writer in an attempt to enrich the meanings and feelings by updating old idioms and proverbs.

Key Words: Language, idioms and expressions, Safiye Erol, novel.

KISALTMALAR

CDR	: Cigerdelen Romanı
CDRD	: Cigerdelen Romanında Deyimler
DLT	: Divanu Lugati't Türk
DP	: Dineyri Papazı
DPD	: Dineyri Papazı Romanında Deyimler
KDR	: Kadıköyü'nün Romanı
KDRD	: Kadıköyü'nün Romanında Deyimler
TDKS	: Türk Dil Kurumu Deyimler Sözlüğü (tdk.gov.tr)
ÜFR	: Ülker Fırtınası Romanı
ÜFRD	: Ülker Fırtınası Romanında Deyimler
YLT	: Yüksek Lisans Tezi

TABLÖLAR

Tablo 1: Deyimlerin Biçimsel Özellikleri.....	28
Tablo 2: Deyimlerin Anlamsal Özellikleri	30
Tablo 3:Deyimlerin Sözdizimsel ve Anlambilimsel Oluşum Özellikleri	33
Tablo 4: Kadıköyü'nün Romanı Bulgularının Sayısal Verileri	135
Tablo 5: Kadıköyü'nün Romanı Bulgularının Yüzdelik Oran Verileri	135
Tablo 6: Ülker Fırtınası/1944/Bulguların sayısal verileri	136
Tablo 7: Ülker Fırtınası/1944/deyimlerin yüzdelik oran verileri	136
Tablo 8: Ciğerdelen/1946/ Bulguların sayısal verileri	137
Tablo 9 : Ciğerdelen/1946/ deyimlerin yüzdelik oran verileri.....	137
Tablo 10:Dineyri Papazı/1955/ Bulguların sayısal verileri	138
Tablo 11: Dineyri Papazı/1955/deyimlerin yüzdelik oran verileri	138
Tablo 12: Romanlarda Deyim Kullanımı Genel Durumu	139
Tablo 13: Romanlarda Deyim Kullanımı Genel Oran Verileri	139
Tablo 14: Dineyri Papazı Romanı'nda Kullanılan Deyimlerin Anlam Alanları	142
Tablo 15: Kadıköyü'nün Romanı'nda Kullanılan Deyimlerin Anlam Alanları	142
Tablo 16: Ciğerdelen Romanı'nda Kullanılan Deyimlerin Anlam Alanları	143
Tablo 17: Ülker Fırtınası Romanı'nda Kullanılan Deyimlerin Anlam Alanları	143
Tablo 18: Deyimlerdeki Sözcük Sayıları	144

GİRİŞ

Dil, üç boyut üzerine kurulan; kullanımıyla bireysel; oluşumuyla biyolojik, fiziksel; yapı ve işleyişle toplumsal bir olgudur. Diğer bir deyişle, insan türünün türsel özelliklerine özgü, bir toplum içinde kuralları, işleyişi oluşan ve ancak bireylerce kullanılan, geçmiş, şimdi, gelecek arasında tarihsel, kültürel bağı kuran; insanlararası duygusal, düşünsel iletişim, bildirişimi sağlayan insana özgü, özgün bir yetenektir. Bu yetenek, kısaca belirtilirse, düşünme; anlamak ve anlatmakla ilgilidir.

Dilin, yazı öncesi, sözlü dil döneminde ya da yazılı dönemde olsa bile daha çok sözlü kültür içinde, sözlü dile dayalı yaşayan toplumla, dilin anlam, anlatım özelliklerini sağlamlaştırmak, bilgi, görgü, deneyim, öğüt, ahlak içerikli değerleri sadece çağdaşlarına değil, gelecek nesillere de aktarabilmek amacıyla sözcük anlamıyla sınırlı olmayan, sözcük anlamını aşan ama sözcüklerden oluşan yeni, kısa, keskin, hafızada kalma özelliği olan, anlatım gücü etkili sözcük birliklerini üretmişlerdir. Bu sözbirlikleri, kısaca, kalıp sözler olarak adlandırılmaktadır. Özdeyişler, atalarsözü ve deyimler bu kalıp söz grubuna girerler.

Özdeyişler, üreticisi bilinen; atalarsözü, bireysel üreticisi olsa bile halka mal olan, ilk söyleyeni bilinmeyen, değişip dönüşen günümüze ulaşan yargı bildiren kalıp sözlerdir. Deyimler ise, üreteni kesinlikle bilinmeyen, yargı bildirmeyen, yargılar içinde kullanılarak, yargıya, görüşe, düşünceye, öneriye, öğüte güçlü, kalıcılık ve vurgu sağlayan, değişik özellikleri olan kalıp sözlerdendir.

Yazılı kültüre geçilmiş olmasına rağmen, kalıp sözlerin üretimi ya da kullanımı devam etmektedir. Özellikle deyim ve özdeyiş üretimi bu anlamda verimli gözükmektedir. Bu nedenle, bu çalışmanın konusu olan deyimlerin yeni üretimlerinin kaynağı kuşkusuz yazılı kaynaklar, özellikle de edebi eserlerdir. Çünkü edebi eserlerde birey insan, insan ile toplum ve insan ile insan arasındaki karmaşık ilişkilerin dillendirildiği ve bu dillendirmenin de sanatsal bir biçim ve içerikte yapıldığı gerçeğine dayanmaktadır.

Bu nedenle, yazarlar, kimi zaman var olan deyimleri kullanabilecekleri gibi, kendileri de deyimler üreterek ya da olanları zenginleştirerek, değiştirerek

kullanabilirler. Yazarların, dilin anlam ve anlatım zenginliğini geliştiren, bu türden değerli katkıları araştırılıp sözvarlığına katılması gereklidir. Aksi halde, özgün üretimler, öykülerde, romanlarda, şiirlerde kalacak ve ayrıştırılıp sözlüklerde yerlerini alamayacaklardır. Bu durum gelecek kuşakların dil kullanımında önemli hazineden haberdar olmamasına, etkili anlam ve anlatım imkanlarından yoksun kalmalarına neden olacaktır.

Biçim, içerik ve sayı olarak oldukça zengin olan Türkçe deyimlerin yeni üretimlerinin edebi eserlerde tespit edilmesi ve sözvarlığına katılması önem arz etmektedir. Bu çalışmada, bu amaçla Safiye EROL romanlarında kullanılan deyimler çeşitli boyutlarıyla inceleme konusu yapılmıştır.

Safiye EROL romanlarının seçilmesinin gerekçesi üç nedene dayanmaktadır. Birincisi, Safiye EROL görmezden gelinen, edebiyat tarihi içinde gerekli ilgiyi zamanında ve yeterli ölçüde görmeyen, özellikle yaşadığı dönemde ve cumhuriyet tarihi döneminde edebiyat tarihçileri ve eleştirmenlerce gözardı edilen bir yazarımız olması; ikincisi ise, Anadolu ve Avrupa kültürlerini derinliğine bilen ve yaşayan bir yazarımız olması ve üçüncüsü ilk romanında deyim kullanım sıklığının dikkat çekmesidir.

Başta Rumeli Anadolu Türklerinin çeşitli katmanlarından halkın dil, yaşam, çelişki ve çatışkılarını; aşk, inanç, gelenek, modernizme geçiş ilişkileri içinde işlenmesi ve Türkçenin bütün imkânlarını, deyimlerle birlikte kullanmadaki ustalığı Safiye EROL'un ilk dikkat çeken özellikleridir.

Ülkemizde romanlarda ve hikâyelerde ve şiirlerde kullanılan deyimler üzerine daha önce de Yüksek Lisans ve Doktora tezleri düzeyinde çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalara ilişkin ayrıntılı bilgi bu *çalışmanın 3.5 Romanlarda Deyim Kullanımı* başlığı altında ele alınmıştır. Örneğin, Yüksek Lisans Tezi düzeyinde yapılan araştırmalar: Abdullah Kadri'nin Roman'nda Geçen Deyimler başlıklı (Şeref,2001); TC MEB İlköğretim İçin Tavsiye Edilen 100 Temel Eser İçerisindeki Türk Edeyatı'na ait Romanların Atasözleri ve Deyimler Bakımında İncelenmesi, (Tozoğlu, 2009); Tarık Buğra'nın Küçük Ağa Romanında Kullanılan Deyimler, (Elibol, 2009); Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Deyimler, (Koç, 2003); Yunus Emre Divanı'nda Deyimler, (Cesur 2010); Divanu Lugati't Türk'te Geçen Deyimler,

(Genç, 2014); 19. Yüzyıl Kars Âşıklarında Deyim ve Atasözleri (Çitgez, 2010); Sait Faik Abasıyanık'ın Hikâyelerinde Argo, Deyim ve Atasözlerinin İncelenmesi, (Çitil 2009).

Adı geçen çalışmaların tümünde deyimler yapı ve anlam düzeyinde incelenmiştir. Ancak bu çalışmada ise, Safiye EROL'un Türkçenin deyim varlığına romanlarında ilk kez, özgün olarak üreterek kullandığı ya da zenginleştirip, değiştirdiği deyimler ve bu deyimlerin yoğunlaştığı konu alanları tespit edilerek, Türkçenin sözvarlığına yaptığı katkının belirlenmesi hedeflenmiştir.

Çalışmada, Safiye EROL'un yazdığı dört romanı amaç doğrultusunda incelenmiş ve kullanılan tüm deyimler tespit edilerek çalışmaya alınmıştır. Tespit edilen deyimler içinde yazarın katkılarının yani yeni ve özgün deyim üretip üretmediğin, Türkçenin sözvarlığını ne ölçüde zenginleştirdiğinin belirlenmesi amacıyla, tespit edilen deyimler, Türk Dil Kurumu deyimler sözlüğü ile karşılaştırılarak, TDK sözlüğünde olmayan deyimler tespit edilmiş ve yeniden yazarın özgün katkısı olan deyimler olarak ayrı bir sıralama ve sınıflamaya tabi tutulmuştur. Safiye EROL katkısı olan deyimler, bağlamlarından ayrılarak, master durumlarıyla yeniden listelenmiştir. Bunların yanında kullanılan deyimlerin sözcük sayıları genel özellikleri ile belirlenmiş ayrıca sayıları az da olsa TDK sözlüğünde olup değişime uğratılan deyimler ile anlamları zenginleştirilen deyimler tespit edilmiştir.

Safiye EROL romanlarından tespit edilen deyimler, roman adları başlığı altında kullanıldıkları bağlamları yani cümleleri ile birlikte sayı ve sayfa numaraları belirtilmiştir. Yazarın ürettiği TDK sözlüğünde olmayan deyimler alfabetik sıralamayla listelenmiştir. Elde edilen veriler tablolastırılarak yorumlanmıştır.

Tez, altı bölümden oluşmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde Tezin adı, tanımlar, amaç, önem sınırlılıklar, varsayımlar ve yöntemle ilişkin bilgiler verilmiştir.

İkinci bölümde deyim kavramına ilişkin literatür bilgisi paylaşılmış ve deyimler yapı ve anlam özellikleri ile ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde, romanlarda deyim kullanımı ve deyim katkıları incelenmiştir.

Dördüncü bölümde, Safiye EROL'un hayatı ve eserlerine ilişkin bilgiler verilmiştir.

Beşinci bölümde ise Safiye EROL romanlarından çıkarılan tüm deyimlerin ve Safiye EROL'u katkısı olan özgün, genişletilmiş ve değiştirilmiş deyimlerin dizinleri verilmiştir.

Altıncı bölümde ise, bulgular, sonuç ve öneriler yer almaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.AMAÇ, ÖNEM VE YÖNTEM

1.1. Tezin Adı

Tezin adı, Safiye EROL romanlarında deyimler

1.2. Tanımlar

Deyimler, sözlü halk kültürünün güçlü söz birimlerindendir. Anlatımındaki, anlamındaki, biçimindeki güçlü yan da buradan gelmektedir. Halk yaratıları olarak adlandırılan deyimler, atasözleri, masallar, halk hikâyeleri, bilmece, maniler vb. sözlü kültürün, yüzlerce yıllık, denenmiş, yaşanmış, biçimlenmiş, hatalardan arınmış biçimleri ile günümüze ulaşmaktadır. “Deyim, kendisini oluşturan sözcüklerin anlamından ayrı bir anlam içeren kalıplaşmış söz kümesi. Yapısal olarak deyimdeki sözcük sıralaması çokça değiştirilemez; bu nedenle deyimler çoğu kez kalıplaşmış, hazır sözce olarak da adlandırılır; örneğin; *Birisine külahını ters giydirmek.*”. (İmer vd, 2011:85). “Dillerin sözvarlığını inceleyen dilbilim alanının özel bir dalı, doğrudan doğruya deyimleri ele alır. Fransızca da phraseologie ve idiomatique, Almancada Phraseologie ve Idiomatic adı verilen bu dalda, deyimlerin oluşumları, biçim ve anlam yönünden nitelikleri, çeşitli özellikleri incelenir; değişik dillerin deyimlerini bir araya getirerek sözlükler hazırlanır.

Deyimler, genellikle bir durumu, karşılaşılan olayların özelliklerini, insan karakter ve davranışlarını, insanların çeşitli fiziksel ve ruhsal niteliklerini betimlemek üzere, birden çok sözcükle oluşturulur. Çeşitli benzetmelerden, aktarma adını verdiğimiz anlam olaylarından yararlanır.(Aksan 2002:95)

Deyim, sözlük anlamıyla “anlatıma akıcılık, çekicilik katan, çocuğun gerçek anlamından ayrı bir anlamı bulunan, genellikle de birden çok sözcüklü dil ögesi, kalıplaşmış sözcük topluluğu” dur. Deyim, bir kavramı kendine özgü bir kalıp içinde, çekici ve hoş bir anlatımla dile getirir. (Püsküllüoğlu,1995:3). “Bir tür sözlüksel birim oluşturan anlambirim toplama; genellikle öz anlamlarından az çok ayrı bir anlam içeren kalıplaşmış söz” (Vardar, 2002:71). “Genellikle gerçek anlamının dışında kullanılan, anlatımı daha güzel ve etkili yapan, toplum tarafından ortak olarak benimsenen kalıplaşmış söz “(Hengirmen, 1999:116)

1.3. Amaç

Doğal dil ürünü olan deyimler, bireysel üretimlerdir. Bu bireysel üretimler daha sonra, toplumsal kültüre, bilince geçerek, zenginleşip, gelişip kalıp sözler biçimine dönüşürler. Türkçe’de 12000 deyim olduğu varsayılmaktadır. Dilin ve deyimlerin bireysel üretim olduğu gerçeği ile Safiye EROL romanlarında geçen ama deyimler sözlüğünde yer almayan deyimlerin araştırılması tez konusu olarak seçilmesine neden olmuştur.

Yazılı edebiyat ürünleri, sözlü ve yazılı kültürün bileşkesidir. Yazı öncesi dil, sözle eşit anlamdaydı. Sözlü kültür ya da sözlü dil ürünleri, kalıcılık sağlamaları, bilgiyi belleğe kazıyıcı, unutmayı önleyici özellikleri nedeniyle kalıp sözleri üretmiştir.

Bu çalışma ile amaçlanan, Safiye EROL’un romanlarında kullandığı deyimleri saptamak, bu deyimlerin Türkçenin sözvarlığı, deyim varlığı içinde yer almayanları, deyim varlığına/sözvarlığına katılmasının sağlanmasıdır.

Bu temel amacın yanısıra, Safiye EROL’un değiştirdiği, zenginleştirdiği ya da genişlettiği deyimlerin ve deyimlerin yoğunlaştığı konu alanları ile kullanılan deyimlerin sözcük sayılarının tespit edilmesi ve deyimlerin bağlamlarına uygun olup olmadığının belirlenmesi *alt/ikincil* amaçlar olarak belirlenmiştir.

1.4. Önem

Türk edebiyatının sonradan keşfedilen önemli kadın yazarlarından Safiye EROL, Safiye EROL Romanları, sanatı, dili, anlatımı çeşitli inceleme ve araştırmalara konu edilmiştir. Ancak yazarın romanlarında, anlatımın önemli bir birimi olan deyim kullanımı ve bu deyimler içerisinde Türkçenin deyimler sözlüğüne yeni katkıların olup olmadığının araştırılması, ilk kez bu çalışma ile ele alınmaktadır. Bu nedenle, bu çalışmanın bu alanda yapılacak çalışmalara hem öncülük edeceği hem de kuramsal, pratik katkı sağlayacağı umulmaktadır.

1.5. Sınırlılıklar

Araştırma, Safiye EROL'un dört (4) romanı;

(1) Kadıköyü'nün Romanı

(2) Ülker Fırtınası,

(3) Ciğerdelen,

(4), Dineyri Papazı adlı romanların incelenmesi

(5) Safiye EROL romanlarında deyimler ve bu deyimler içerisinde Safiye EROL üretimi olanların, zenginleştirilen/genişletilen ve değiştirilen deyimlerin tespit edilmesi, deyimlerin bağlamlarına uygun kullanılıp kullanılmadığının belirlenmesi ile sınırlandırılmıştır.

1.6. Varsayımlar

Safiye EROL'un çalışmada incelenen dört romanında kullandığı deyimlerin saptanması, Safiye EROL'un dil kullanım gücü, deyim biriktirme, hatta deyim üretme, deyim zenginleştirme yeteneğini göstermesi bakımından önemli veriler sunduğu düşünülmektedir. Bu veriler Türkçe'nin söz varlığına katkı sağlayacağı ve gelecek benzer konulu araştırmalara önayak olacağı varsayılmaktadır.

1.7. Yöntem

Araştırma, nitel veri toplama tekniklerinden faydalanılarak gerçekleştirilen *tarama modelinde, betimsel bir çalışmadır*. Betimsel tarama modeli olayların, objelerin, varlıkların, kurumların ve çeşitli alanların ne olduğunu betimlemeye, açıklamaya çalışır. Bu sayede onları daha iyi anlayabilme, gruplayabilme olanağı sağlar ve aralarındaki ilişkiler saptanmış olur (Kaptan, 1995). Betimsel araştırmalar verilen bir durumu olabildiğince tam ve dikkatli bir şekilde tanımlar (Büyüköztürk, 2008: 19). Tarama modelleri, geçmişte ya da hâlen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan uygun bir modeldir (Karasar, 1994). Betimsel tarama modelinde bilimin gözleme, kaydetme, olaylar arasındaki ilişkileri tespit etme ve kontrol edilen değişmez ilkeler üzerinde genellemelere varma nitelikleri söz konusudur. Yani bilimin tasvir fonksiyonu ön plana alınmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Bu çalışmada da, Safiye EROL'un romanlarında kitaplarındaki deyimlerin kullanım düzeyi ve özgünlüğü Türkçe'nin kalıp söz hazinesine katkıları tespit edilmek istendiğinden yukarıda sözü edilen araştırma modeli tercih edilmiştir.

Verilerin analizi: elde edilen veriler, sınıflama, sıralama ve karşılaştırma yöntemiyle çözümlenmiştir.

Çalışma verileri, doküman analizi (belgesel tarama) yöntemi ile toplanmıştır. Bu yöntem var olan kayıt ve belgeleri inceleyerek veri toplamayı, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini içerir. Ayrıca yöntem, belli bir amaca dönük olarak, kaynakları bulma, okuma, not alma ve değerlendirme işlemlerini kapsar (Karasar, 1994: 183; Yıldırım ve Şimşek, 2006: 187)

İKİNCİ BÖLÜM

2. DEYİM

2.1.DEYİM KAVRAMI

2.1.1.Deyimin Teriminin Tarihçesi ve Oluşumu

Geçmişten günümüze Türkçede, deyimler için farklı terimler kullanılmıştır. Deyim karşılığında önceleri **darbimesel**, **ta'bir**, **ıstılah** sözcükleri kullanılmıştır. Ancak, **darbimesel** daha çok atasözlerini karşılayan bir terimdir. Tanzimat'tan sonra avama ait hikmetli sözlerin toplanması sürecinde **ta'bir** sözcüğü kullanılmıştır. Batı dillerinde deyim için; Fransızcada locution; İngilizcede locution, idiom, formula, expression; Almancada ise ausdrück, redensart; Rusçada frazeologizm, obraznoye, vırajeniye kelimelerinin kullanıldığı görülüyor. Cumhuriyetten sonra uzun bir süre **ta'bir** sözcüğü kullanılmış ve Türk Dili Araştırma Kurumu tarafından 1935 yılında İstanbul'da bastırılarak dağıtılan *Osmanlıcadan Türkçeye Cep Kılavuzu*'nda tabir = terme, expression karşılığı olarak “**deyim**” sözcüğü önerilmiş ve bu zamanla tutmuştur. Ancak, Mustafa Nihat Özön, M.Halit Bayrı, M.Şakir Ülkütaşır gibi araştırmacı ve yazarlar uzun süre tabir kelimesini de kullanmışlardır (Sinan, 2008:92).

Bilincimizin ayrılmaz bir parçası olan konuşma yeteneği, yazının icadından çok önce, bilincin ilk aşamalarından itibaren insanları büyülemiş ve konuşma üzerinde durup düşünmelerine yol açmıştır. “Sözlü kültürlerde kazanılan, öğrenilen bilginin unutulup kaybolmaması için sürekli tekrar gerekiyordu; *kalıplaşmış düşünme biçimleri*, hem bilgelik hem de etkili bir kamu yönetimi için elzemdi. (...) asırlardır yazı yazmasını bilmelerine karşın henüz yazıyı içselleştirmemiş pek çok modern kültür, örneğin Arap, Yunan ve diğer Akdeniz kültürleri, kalıplaşmış düşünme ve anlatım biçimine hala sıkı sıkıya bağlıdır. “ (Ong, 2018:17-48). Deyimlerin toplumsal biçimlenmesinden, bireysel kullanımına geçiş sürecine ilişkin ise Batur şunu belirtmektedir: “Toplum, her zaman genel kabulleri ön planda tutmaktadır. Geleneksel temayüller, toplumun doğru-yanlış, iyi-kötü ve güzel-çirkin ikilemlerini şekillendirmektedir. Toplumun kabulleri, özele indirgendiğinde bireyin

kabulleri durumuna gelmeye başlamaktadır. Bu kabullerin içselleştirilmesinde etkili olan ise kalıplaşmış sözlerdir” (Batur, 2011:578). Leyla Uzun, deyimlerin oluşumuna ilişkin şunu belirtmektedir. “dilın yaratıcılık özelliğinin sonucunda yan yana gelen ve deymi oluşturan göstergeler bir bütün olarak anlamlandırılırlar” (Uzun,1991:30). Çok kısa ifade etmek gerekirse deyimlerin oluşumlarının konuşmanın çekiciliği ve insanoğlunun toplumsal söz ihtiyacına dayandığı görülür.

2.1.2.Deyim Tanımı

Tarihçede değinildiği gibi deyim terimi için, önceleri *darbimesel*, *ta'bir*, *ıstılah* sözcükleri kullanılmış, deyim teriminin kabulü ve yaygınlaşması ile birlikte deyim tanımı da ortak, benzer yaklaşımlar çoğalmıştır. Vecihe Hatiboğlu'nun tanımı şöyledir: “Anlatım gücünü artırmak için, gerçek anlamı dışına kayan, bazı kelimeleri değişmediği halde bazıları değişip çekimlenebilen kalıplaşmış birden çok kelime” (Hatiboğlu, 1982: 28). Ömer Asım Aksoy, “Çekici bir anlatım kılığı taşıyan ve çoğunun gerçek anlamından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük toplulukları” olarak açıklar deymi ve açılımında da, şunu ekler, “deyim bir kavram belirtmek için bulunmuş özel bir anlatım kalıbıdır, genel kural niteliğinde bir söz değildir. Deyimi atasözlerinden ayıran en önemli özellik budur” (Aksoy, 1984:37-49). Ahmet Topaloğlu benzer bir tanım yapar: “Çekici bir anlatım özelliği taşıyan, genellikle gerçek anlamından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış kelime öbeği” (Topaloğlu, 1989: 55). Püsküllüoğlu (1995:7) Anlatıma akıcılık, çekicilik katan çoğunun gerçek anlamından ayrı bir anlamı bulunan genellikle de birden çok sözcüklü dil ögesi, kalıplaşmış sözcük topluluğu" olarak tanımlamıştır. Özdemir (1997:5) ise "Bir kavramı, bir düşüncüyü, bir olayı az sözle belirtmek ve daha etkili kılmak için başvurulan anlatım yollarından biridir" diye tanımlar.

Deyimlerin, özellik ve çeşitli boyutlarına değinen Toklu (1995; 113-115), “Dilin bildirişim işlevini gerçekleştirmesinde sözcükler ve bu sözcüklerden belirli kurallar çerçevesinde üretilen tümceler kadar dillerde kalıplaşmış olarak bulunan kalıp sözler, deyimler, atasözleri, özdeyişler, kanatlanmış sözcükler vb. gibi yapılaşmaların da önemli bir payı vardır.” (...) Toplumsal uzlaşıya dayalı durumlarda alışlagelmiş bizimde kullanılan kalıplaşmış sözcük grupları olarak tanımlanabilecek kalıp sözler arasında selamlaşma, vedalaşma, teşekkür etme, özür dileme, başsağlığı dileme ve kutlamalarda önemli bir yer almaktadır. Kalıp sözlerin kültürel boyutlarına ilişkin olarak Toklu aynı

kaynakta, kalıp sözlerin kullanıldığı durumlarda ve kullanım biçimleri açısından, ilgili kültürlerle sık bir ilişki içerisinde olduğunu belirtmektedir. Kùltürler arası ilişkilerde, dil öğrenmede ve yazınsal metinlerin çevirisinde de önemli bir yeri olduğunu, hem başarılı iletişim hem de başarılı çeviri için deyimlerin bilinmesinin ve kavranmasının zorunlu olduğunu bildirmektedir.

Doğın Aksan, Türkçe deyimlerin ahenk özelliklerine dikkati çeker: “Tümce biçiminde kalıplaşmış deyimler öbeği içinde değişik tümce türlerine rastlanır. Sözcükleri değiştirilemeyen, kalıplaşmış bu öğelerin bir bölümünde -kalıcılığı sağlama, hatırdı kalmayı kolaylaştırma ve hoşı gitme amacıyla- şiir dilinin birtakım anlatım yollarından ve özelliklerinden yararlanıldığı görülür. Örneğin ölçü, uyak, ses ve biçimbirim yinelemeleri kimi zaman yalnız biri, kimi zaman birkaçı devreye girerek anlatımı güçlendirir, güzelleştirir.” (Aksan, 1995: 176; Aksoy 1998:44) ise deyimlerin “donmuş birer kalıp” olduğuna vurgu yapmaktadır. Genellikle gerçek anlamının dışında kullanılan, anlatımı daha güzel ve etkili yapan, toplum tarafından ortak olarak benimsenen kalıplaşmış sözlerdir“ (Hengirmen,1999;116).

Tufan Demir, “Deyimler, anlatım gücünü arttırmak için kullanılan genellikle gerçek anlamlarının dışına kayarak mantık dışı hayaller, düşünceler taşıyan kalıplaşmış sözlerdir”der (Demir,2004;612). Zeynep Korkmaz ise “Gerçek anlamından farklı bir anlam taşıyan ve çekici bir anlatım özelliğine sahip olan kelime veya kelime grubu” tanımını yapar. (Korkmaz, 1992: 66). Anlamsal özelliğinin ve zengin ifade gücünün yanı sıra taşıdığı ahenk özellikleriyle de dilimizdeki deyimler büyük bir zenginliğe sahiptir. Birçoğu şiirsel özellikler (ölçü, uyak, redif, seci, yineleme) de gösteren deyimlerde insanımız anlam zenginliği ile ahenk zenginliğini harmanlar. Aksan, deyimleri kültürümüzle ilişkilendirirken onun şu özelliklerinden söz eder: Aksan’ın, Anadolu ağızlarındaki deyimlerden söz ederken, “Bizce bunlar Türk insanının adı konmamış kısa şiirleridir.” (Aksan, 2006: 145) ifadesi deyimlerin şiirsel yönüne dikkati çeken etkil bir nitelendirmedir. M. Osman Toklu, deyimlerin ahenk özelliklerine değinirken şu açıklamayı yapar: “Deyimlerin büyük bir bölümünde uyak, aliterasyon ve sözcük yinelemesinden yararlanır. Bu tür sessel özellikleriyle ve değişmeceye dayalı anlatımlarıyla deyimlerin canlı ve etkili bir anlatım sağlanmasına önemli bir katkısı bulunur.” Dilimizdeki deyimlerde daha birçok ahenk unsuru -karşıt anlamlı biçimbirimlerle kurulum vs.- bulunabilir ve deyimler aliterasyon, asonans, uyak (kafiye) ve redif, seci, ölçü ve yinelemeler olmak üzere altı ahenk unsuru başlığı altında

sınıflanabilir” (Toklu, 2009: 111). Türkçe Sözlük ise deymi: "Genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, ilgi çekici bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeği, tabir" olarak tanımlamaktadır (Türkçe Sözlük, 2005;517).

Sinan (2008:97)'de, Deyimler Üzerine Notlar adlı çalışmasında, Deyim kavramını, geniş bir literatüre taraması ile çok sayıda tanım aktararak, derinliğini bir inceleme yapmıştır ve deyim kavramına ilişkin ortak özellikleri şöyle özetlemiştir: “Sonuç olarak yukarıdaki tanımlarda deyim için öne sürülen ortak özelliklerin; sözcüklerden en az birinin düz/gerçek anlamının dışına çıkması, kimi durumlarda mantık dışılık, sözü ilgi çekici kılması, anlatım gücünü arttırması, en az iki sözcükten, söz öbekleri biçiminde kalıplaşmış olması ve toplum tarafından ortak benimsenen bir anlatım aracı olması olduğu görülmektedir.”

Deyim, dilbilgisi ve sözcükbiliminde kullanılan, terimsel ve çoğunlukla sözdizimsel olarak kısıtlanmış sözcükler dizisini ifade etmek için kullanılan bir terimdir, böylece tek bir birim olarak işlev görürler. Anlamsal bir bakış açısından, tek tek sözcüklerin anlamları bir bütün olarak deyimisel ifadenin anlamını üretmek için toplanamaz. Sözdizimsel bir bakış açısından bazı dilbilimciler deyimlere “hazır sözler” diyorlar. Alternatif bir terminoloji, deyimlere “alışılmış kolokasyon” olarak atıfta bulunur. Bazı deyimler, bir dereceye kadar içsel değişime izin verir ve bir anlamda diğerlerine göre daha fazla anlamlıdır. Üretken dilbilgisinde, yapıya ilişkin hipotezleri test etmek için deyimisel yapılar kullanılır, eğer deyimler, parçaları derin yapı içinde bir arada bulundukları birimler ise, o zaman, sözdiziminin parçalarının bu yapı içinde ayrılıp ayrılmayacağını anlayarak, belirli bir sözdizimsel yapının harekete geçip geçmediğini test edebiliriz. Bu yaklaşımda, aynı zamanda, deyim yığın terimi, sepet içinde olduğu gibi bazı sözdizimsel işlem yoluyla geri kalan kısımdan ayrılmış bir deyim bir kısmı için kullanılır (Crystal, 2008: 236).

“Çok sözcüklü sözcüksel birim, tek bir dilbilgisel birim olarak işlev gören bir dizi kelime formudur. Örneğin “araştır” ile aynı şekilde kullanılan “içine bakmak. Çok kelimeli birimler, tahmin edilemeyen anlamlar edinme eğilimindedir, bu durumda o birimler, genellikle deyim olarak tanımlanırlar (Richard and Smiths, 2010: 270). .Deyim, kendisini oluşturan sözcüklerin anlamından ayrı bir anlam içeren kalıplaşmış söz kümesidir. Yapısal olarak deyimdeki sözcük sıralaması çokça değiştirilemez; bu nedenle deyimler çoğu kez kalıplaşmış, hazır sözce olarak da adlandırılır; örneğin, Birisine külahını ters giydirmek (İmer vd, 2011: 85).

Kalıp/kalıplaşmış, birleşerek gerçek anlamlarından uzaklaşarak, yeni ve başka bir anlam/kavram karşılayan; bu karşılayışla bir iletişimi gerçekleştiren sözcük ve sözcük öbekleri deyim olarak adlandırılmaktadır.

Deyimler, birden fazla sözcüğün klişeleşmesi, yeni ve tek bir anlamda birleşmesidir. Türkçemiz deyim yönünden çok zengindir. Sözelimi; “altın devri”, altın leğene kan kusmak”, “altın babası”, sözlerinde altın sözcüğü diğer sözcüklerle birleşip kalıplaşarak bir fikir anlatan sözcük topluluğu durumundadır. Deyimler, ağırlıklı olarak mecaz anlamda kullanılan kalıplaşmış yapılardır (Dinar, 2016:71). Aksoy (1998:44) ise deyimlerin “donmuş birer kalıp” olduğunu belirtmektedir. Deyim bir kavram belirtmek için bulunmuş özel bir anlatım kalıbıdır, genel kural niteliğinde bir söz değildir. Deyimi atasözlerinden ayıran en önemli özellik budur (Aksoy, 1984:37-39).

Örnekler: *Ağzına bal çalmak, atı alan Üsküdar'ı geçti, rüzgar eken fırtına biçer, minareyi çalan kılıfını hazırlar.* Deyimler, biçim, anlam ve kavram özelliklerine göre ayrılmıştır. Bu ayrımlardan aynı deyimın karşıt anlamlılık içerebildiği örneklerle gösterilmiştir. “Nadir olarak rastlanan çok anlamlı deyimlerde mevcut anlamların birbirini destekler nitelikte olduğu bilinmektedir. Ancak, bunlara rağmen çok anlamlılık barındıran bazı deyimlerde de anlam karşıtlığı ile karşılaşılabilir. Hızını almak, su almak, can vermek, tat vermek, fiyat vermek, renk vermek” (Dinar, 2016: 72-73).

Deyim için yapılan tanım ve açıklamalardan yola çıkarak, özlü olarak denebilir ki, deyim, bireysel üretim olmasına karşın, toplumsallaşarak ve süreç içinde değişip, dönüşüp, söz uygunsa pişerek, olgunlaşarak halkın kullanım alanine giren ve etkili, kısa yoldan, vurgulu, kalıcı anlatım sağlayan dile ait söz varlığı parçasıdır. Sözlü kültürün zorunlu bir üretimi olan deyimler, etkili ve güzel anlatım sağlama özelliği nedeniyle, yazılı kültürde de önemini, yerini korumuş edebi ürünlerde, günlük dilde, gezi yazılarında, günlüklerde hatta dil öğretiminde ve eğitiminde işlevli biçimde kullanılmaktadır. Bu çalışmada da görüldüğü gibi, deyim üretimi yazılı kültürün ince, derinlikli üreticileri, yazarlar, tarafından hem üretilenler kullanılmakta hem de yeni üretimler gerçekleştirilmekte ve deyim sözvarlığı zenginleşmektedir. Bu yanıyla deyimlerin kullanım alanları genişleyebilir ve dil kullanıldığı sürece deyim kullanımının süreceği söylenebilir.

2.1.3.Deyimlerin İçeriği ve İşlevi

İnsan-doğa, insan-toplum ve insan-insan arasındaki ilişkiler ile bu ilişkilere dayalı deneyimler, insan üzerinde duygusal, düşünsel, maddi, manevi etkiler göstermiştir. Bu etkiler ile insanlar çeşitli çıkarımlarda bulunarak, bir çeşit ders çıkarma, tanımlamalar, açıklamalar yaparak, bunları çağdaşları ve gelecek kuşaklarla paylaşmak istemişlerdir. İşte bu ihtiyaç için dilin imkanlarından yararlanarak, hafızada kalacak, etki edecek, şiirsel, kısa, vurgulu ve kavramlaştırıcı dil birlikleri oluşturmuşlardır. Bunlardan biri de deyimlerdir. Deyimleri içeriğini yukarda söylenen ilişki ağı içindeki her şey oluşturmuştur.

Dilde *işlev*, “dilin, sözcenin, bir dil biriminin kullanılma amacı” (İmer vd.2011:161). Dil öğelerinin, yapıyı kurmak dışında üstlendikleri görev. (Hengirmen, 1999:233). Dil birimlerinin belli bir amaçla kullanılışı (Vardar, 2002:122)

Hürriyet Gökdayı, *Türkçede Kalıp Sözler* başlıklı makalesinde, deyimlerin işlevine değinmektedir: “Deyimlere gelince, yazarlar, bu birimleri üslup kaygısıyla ve bir dilin inceliklerini, zevk alınacak yönlerini okurlara tattırmak amacıyla kullanırken, konuşurlarda deyimün büyüğü, süslü, albenili havasından yararlanarak kişinin kendisini daha iyi dinletmesi, duygu ve düşüncelerini daha iyi aktarması amacıyla kullanmaktadır. Deyimler, bireylerin duygu ve düşüncelerini ifade etmekteki gücünü ve başarısını, benzetmeli, aktarmalı, nükteli anlatıma olan eğilimlerini gösterir. Sözlü iletişimde deyimlere yer verilmesi, Konuşmaya canlılık, kıvraklık kazandırdığı gibi, kavram arayışı içinde bulunan dil kullanıcısı için kısa bir yoldur (Yine, deyimlerin kullanılmasıyla, Dile getirilmesi güç durumların, tanımlanması, açıklanması zor nice duyguların deyimlerin somutlama yönüyle kestirmeden, çarpıcı bir biçimde anlatıldığını görebiliriz. Örneğin, Kızım sana söylüyorum gelinim sen anla deyimini kullanan kişinin amacı, düşüncelerini konuştuğu kişinin değil de doğrudan doğruya kendisine söylemeyi uygun bulmadığı kişinin anlamasıdır. Çünkü söylenenleri her iki kişi de dinlemektedir. Bu işlevleriyle deyimler, konuşan ve yazarların her zaman tercih ettikleri birimler olmuşlardır.” (Gökdayı, 2008: 97).

Atasözleri ve deyimler, bir milletin uzun yıllara dayalı tecrübelerinin sonucu olarak ortaya çıkardıkları ve dillerinin el verdiği ölçüde, dil kullananların ifade kabiliyetine bağlı olarak oluşturdukları kalıplaşmış sözbirlikleridir (İlhan 2007: 761). “Tıpkı, atasözleri gibi, deyimler de bir toplumun diline yansıyan kültürünün izlerini,

ipuçlarını ortaya koyar. Anlatım gücünü artırıcı, kimi zaman hoş gidecek, söyleyene zevk veren ve hatırdan kalmayı sağlayan öğeler içerir. Kimi zaman abartıya kaçır.” (Aksan, 2006: 97).

Halk yaratıları olarak da adlandırılan deyimler, atasözleri, masallar, halk hikâyeleri, bilmeceler, maniler vb. sözlü kültürün, yüzlerce yıllık, denenmiş, yaşanmış, biçimlenmiş, hatalardan arınmış biçimleri ile günümüze ulaşmaktadır. Söz konusu alan, halkbilim (folklore), halk edebiyatı, toplumbilim gibi alanlarda incelenmektedir. Walter J. Ong, Sözlü ve Yazılı Kültür adlı eserinde, Deyimler diğer kalıp sözlerle birlikte birer *öğrenim yöntemleri* olduğunu belirtmektedir: “Çıraklık, dinleme, dinleneni tekrarlama, atasözlerine ve bunları yeniden tertiplemeye hakim olma veya *kalıplaşmış deyişlerle özgün deyişler oluşturma*, ortak geçmişe tek vücut olarak bakıp katılma, bu kültürlerdeki *öğrenim yöntemleridir*.” der.

Kalıp sözlerin belleği güçlendirdiğini ve *anımsayabildiğini bilirsin* teorisi ile sözlü kültürde kalıp sözlerin işlevine değinen Ong (2018, 49-54) şu soruyu sorar ve yanıtlar: “Bir şey, insan aklında nasıl kalabilir? İşte bunun tek bir yanıtı vardır: Anımsanabilir şeyler düşünerek, ağızdan çıkmaya hazır düşünce biçimleri kullanmaktır. Düşüncenin ritmik, dengeli tekrarları ya da antitezleriyle, kelimelerdeki ünsüz ve ünlü seslerin uyumuşula, sıfatlar ve başka kalıpsal ifadelerle akması, herkesin sık duyup kolaylıkla hatırlanacak şekilde biçimlenmiş (...) toplumun ortak malı olan hazır kalıplar ve yoğun biçimlendirmeler, sözlü kültürde deneyimler, belleği pekiştirecek şekilde akla yerleştirilir. Sözlü kültürün ayırt edici özelliği olan kalıplar, bazıları yalın olsalar bile tek tek kelimelerden daha fazla işlenmiş kalıplardır. Roman gibi boyutlu eserler, çok kahramanlı, çok olaylı, toplumsal ve bireysel çözümlemelerin yoğun olduğu, ilişkili hayatların kurgusal bir yansımasıdır. Yazarlar, mesajlarını ya da gerçekliği bu ilişkili hayatları konuşturarak, çatıştırarak, uyumlaştırarak, toplumsal, kültürel, siyasal, ekonomik çerçevede işlerler. Kadiu (2018:48), deyimlerin her dilde bulunduğunu belirterek şu açıklamayı yapar: ”Belli bir durumu, oluşumu, insanların tutum ve davranışlarını, fiziksel ve ruhsal niteliklerini, kendi anlamları dışında kullanılan birkaç sözcükten oluşan birimlerle dile getirir. Özlü olarak, deyimlerin içeriği ve oluşumunun temel kaynağı hayat ve hayat içinde olup biten iyi kötü, güzel çirkin herşeydir denebilir. İşlev ise, en kısa sürede, en az anlam kaybıyla, en etkili, kalıcı, anlatım yoluyla bir anlamı, birilerine dil ile aktarmaktır.

2.1.4. Deyim Sayısı

Türkçede deyim sayısına ilişkin yapılan araştırma verileri aşağı yukarı benzerdir. Aksan ise yazı dilimizde 6 bine yaklaşan, bölge ağızlarında 5500 dolayında deyim olduğunu belirtmektedir. (Aksan, 1996:32)

Aktaş (2008:1)'ın verdiği bilgilerde, Türkçedeki deyim sayısı Köklügiller'e göre 6.000; Aksoy'a göre 6.309; Püsküllüoğlu'na göre ise 12.000'dir. Bu sayıların yanında, Bölge ağızlarında 5618 deyim saptanmıştır (TDK, 2016:Önsöz).

2.2. DEYİMLERİN YAPI/BİÇİM ve ANLAM ÖZELLİKLERİ

2.2.1. Yapı özellikleri

Her olgu gibi deyimlerin de, biçim, içerik, yapı ve işlev gibi boyutları vardır. “Bilindiği gibi her dilde deyimler belli bir durumu, oluşumu insanların tutum ve davranışlarını, fiziksel ve ruhsal niteliklerini, kendi anlamları dışında kullanılan birkaç sözcükten oluşan birimlerle dile getirir. Atasözlerindeki gibi bir yargı bildirmez, çeşitli benzetme ve aktarmalarla, güçlü bir anlatımla betimlemeye giderler. Tarih boyunca geçirdiği evreleri, değişik çağlara ve ülkelere yayılmış ürünlerini gözden geçirirsek, kurallı ve güçlü bir dil olan Türkçenin aynı zamanda zengin bir sözvarlığına sahip olduğu ortaya çıkar. Deyimler de atasözleri gibi, kalıplaşmış sözlerdir. Bir deyimın sözcükleri değiştirilip yerlerine, aynı anlamda da olsa, başka sözcükler konulamaz ve deyimın sözdizimi bozulamaz. (Aksoy, 1971: 37). Deyim bir kavramı belirtmek için bulunmuş özel bir anlatım kalıbıdır; genel kural niteliğinde bir söz değildir. Deyimi atalarsözünden ayıran en önemli özellik budur. (Aksoy, 1971: 39)

Genel anlamda yapı, genel olarak dilin ve dil içindeki öğelerin oluşturduğu düzen (İmer vd.2011: 264). Kendini oluşturan öğelerin varlığı ile ortaya çıkan, onların aralarındaki ilişki ve etkileşimlere dayanan bütünlük (Hengirmen,1999 415). Genel olarak bir bütünü oluşturan çeşitli bölümlerden birbirleriyle kurdukları *ilişkilerden* ve bütün içindeki yerine getirdikleri *işlevlerden* doğan düzen (Vardar, 2002:218).

Hürriyet Gökdayı, Kalıplaşmış dil birimlerinin yapısal özelliklerine ilişkin dört temel ilke önermiştir: (1) kalıplaşmış olarak bulunma, (2) çoğunlukla tümce veya sözcük öbeği dizilişiyle görünme, (3) belirli tümce ve sözcük öbeği türlerinde yer alma ve (4) az sayıda sözcükten oluşma şeklinde sıralanabilir. Bu özellikler, kalıplaşmış dil birimlerini hem kendi içinde sınıflandırmak hem de kalıp sözleri atasözü, deyim ve ikilemelerden ayırt etmek için kullanılabilir. Bu amaçla, kalıplaşmış öğelerin yapısal nitelikleri belirtilmeli ve (varsa) kalıp sözleri diğerlerinden ayıran hususlar belirginleştirilmelidir. Deyimler ise, tümce (*Yorgan gitti kavgı bitti, vb.*) ve sözcük öbeği (*canlı cenaze, abayı yakmak, el vermek, ağız dalaşı, vb.*) yapısındadır.

Tümce biçimindeki deyimler de, atasözleri gibi, basit (*Yerinde su mu çıktı?*), bileşik (*Giden ağam, gelen paşam*), sıralı (*Herkes gider Mersin'e biz gideriz tersine*) veya eksiltili (*Hem nalına hem mihına [vuruyor]*) olarak görünmektedir. Bir yargı bildiren bu tür deyimlerin büyük bir kısmı, geniş zamanda çekimlenmiş yüklemli bir bildirme tümcesi (*Halep oradaysa arşın burada, Körlerle sağırlar birbirini ağırlar*) veya emir tümcesidir (*Ayıkla pirincin taşını*). Ayrıca, belirli ve belirsiz geçmiş zamanlı, şimdiki zamanlı bildirme tümceleri (*Atı alan Üsküdar'ı geçti, Hıh (hık) demiş burnundan düşmüş, Değirmen sele gitmiş, şakşakasını arıyor*) ile istek tümcelerinden (*Deli bir değil ki bağlayasın, ölü bir değil ki ağlayasın*) oluşan deyimler de bulunur. Tümce halindeki deyimler de olumlu ve olumsuz olabilir, soru biçiminde de bulunabilir. **Sözcük öbeği** yapısında olan deyimler ise, bileşik eylem (*fırsat kollamak*), ad ve sıfat tamlaması (*püf noktası, acemi çaylak*), ilgeç öbeği (*damdan düşer gibi*), ikileme (*sıkı fıkı*) ve sonu mastarla biten sözcük grupları (*ağızından çıkan kulağı işitmek*) gibi çeşitli biçimlerde görülmektedir.(Gökdayı, 2008: 94-95).

Kadiu (2018:48), “Bir deyimın sözcükleri değıştirilip yerlerine, aynı anlamda da olsa, başka sözcükler konulamaz ve deyimın sözdizimi bozulamaz.” Ancak, Sinan (2009:1997), *Deyimlerin Yapısı Değışir mi?* başlıklı çalışmasında, bu iddiaya karşı çıkmaktadır: “Toplum hayatının değışip gelişmesiyle koşut deyim yapıları da değışebilir, bazen de canlılığını kaybederek ortadan kaybolabilirler. Deyimler, kalıplaşmış yapılar ise de kimilerinde kelime başında, ortasında, sonunda bir takım kelimelerin kendisine yakın anlamda bir başka kelime ile yer değıştirdiğı görülür. Mastarla biten deyimlerde fiil unsuru dışındaki kelimelerin değışebildiğı görülmektedir” diyerek çalışmasından örnekler

vermektedir. Deyimlerin sözcüksel özellikleri bölümünde bu konuya değinildiği ve örnekler verildiği için, burada birer örnek ile yetinilmiştir: *Kara kara/ pis pis/kötü kötü düşünmek; Bülbül gibi konuşmak/konuşturmak/ okumak/ötmek/ söylemek/söyletmek.*

Yukarıda belirtilenleri, aşağıdaki gibi sınıflayıp sıralayabiliriz:

2.2.1.1.Deyimlerin Sözdizimsel Özellikleri

Ayıkla pirincin taşını deymi, *ayıkla bulgurun taşını* olarak söylenemez.

Kırk yılın çarşambası bir araya gelmek deymi, *otuz yılın perşembesi bir araya gelmek* olarak söylenemez

İnce eleyip sık dokumak deymi, *eleyip sık dokumak* diye söylenemez.

Yok devenin başı, deymi, *devenin başı yok* olarak

ya da *devede kulak* deymi, *kulak devede* biçiminde değiştirilemez.

Değiştirildiğinde o söz öbeği deyim olma özelliğini yitirmiş olacaktır; deyim olmasından doğan güzellik ve değerini yitirmiş olacaktır. Aksoy, (1998:38-43); Püsküllüoğlu (1995:7).

2.2.1.2 Deyimlerin Sözcüksel Kuruluş özellikleri

2.2.1.2.1. Söz öbeği durumundaki deyimler

Ağır başlı, eli bayraklı, bıçak sırtı, çantada keklik, devede kulak, acı çekmek, acı fren, acı söylemek, gözünde büyümek gibi... Deyimler sözcük öbeği ve tümce biçiminde olabilir.

- **Ad ve sıfat tamlaması öbeği biçimindeki deyimler :**
Püf noktası, acemi çaylak
- **İlgeç öbeği biçimindeki deyimler :**
Damdan düşer gibi
- **Deyimler değişik kişi ekleri alabilirler :**
açtı ağzını yumdu gözünü/açtım ağzımı yumdum gözümü;
Abayı yakmış ,abayı yakmışsın, abayı yakmışım
- **Deyimi oluşturan sözcükler arasına başka bir sözcük girebilir :**
Abayı FENA yakmış

2.2.1.2.2. Tümce durumundaki deyimler

Delik büyük, yama küçük

Dam üstünde saksagan, vur beline kazmayı

Kızım sana söylüyorum, gelinim sen işit

Halep ordaysa, arşın burda

2.2.1.2.2.1. Tümce türlerine göre deyimler

- **Basit ve soru türü** : Yerinde su mu çıktı?
- **Bileşik** : Giden ağam, gelen paşam
- **Sıralı** : Herkes gider Mersine, biz gideriz tersine
- **Eksilti** : Hem nalına hem mihına (vurmak)
- **Bildirme** : Halep oradaysa arşın burada, hık demiş burnundan düşmüş
- **İstek** : Deli bir değil ki bağlayasın; ölü bir değil ki ağlayasın

Deyimlerde kullanılan sözcük sayılarına ilişkin olarak örneklerde de görüldüğü gibi en **az iki**: *el koymak, göz boyamak, ölçüyü kaçırmak, vb.*). **En çok 15** sözcükten oluşan deyimler vardır: *Bizim tavuk bir yumurta yumurtlar, yedimahalle duyar, elin kırsığı küheylan doğurur [hiç] sesi çıkmaz*) bulunduğu belirtilmiştir). Böyle örneklere rağmen, deyimlerin büyük bir kısmı iki sözcüklüdür. (Gökdayı, 2008:95)

2.2.2. Deyimlerin Tartışmalı Sözcüksel Özellikleri

Deyimlerin en yaygın kabul gören ancak tartışmalı sözcüksel özelliği, sözcükler aynı anlamda olsa da değiştirilemez, sözcük çıkarılamaz ve yeni sözcük eklenemez.

Bazı deyimler, belirli bir eylemle kalıplaşan örnekler oluşturmaktadır. Örneğin *diş bilemek*, deyiminde, *bilemek* eylemini başka bir eylemle değiştiremeyiz. Yine somutlaştırma örneği içeren *çam devirmek*, deyimini, *çam yıkmak* biçimine dönüştürülemez. (Aksan, 2002; 103). Ancak, yukarıda göndermede bulunulan Sinan (2009:2005-2006), ‘ın örnekleri bu iddialarla uyuşmamaktadır. İlk ve son kelimeleri değişen deyim örnekleri ile bu iddianın doğru olmadığını ispatlamaktadır.

2.2.2.1. İlk Sözcüğü Değişen Deyim Örnekleri

Kadın/avrat ağızlı, Eşek/katır/ keçi huylu

Kara kara/ pis pis/kötü kötü düşünmek

2.2.2.2 . Son Sözcüğü değişen deyim örnekleri

Bir kiyamettir gitmek/kopmak

Bülbül gibi konuşmak / konuşturmak/ okumak /ötmek / söylemek/söyletmek, Curcunaya çevirmek/döndürmek, vermek,

Ayrıca, Sinan' ı destekler nitelikteki deyim örneklerini,(Tozoğlu, 2009:6)

Yüksek Lisans Tezi'nde vermektedir. “Kimi deyimlerin de birkaç farklı şekli vardır: *baş başa gelmek / baş başa vermek*, bir arpa boyu gitmek / *bir arpa boyu yol almak* gibi.

Tablo 1: Deyimlerin biçimsel özellikleri

- Deyimlerin sözdizimi genellikle bozulmaz; ama bazen değişiklikler olabilir. *Bizimki bırakır mı peşlerini* tümcesinde *peşini bırakmamak* deyiminin sözdiziminde değişiklik yapılmıştır.
- Deyimlerde eş anlamlı sözcükler kullanılmaz. “kızı koz anlamak deyiminde, koz yerine ceviz kullanılmaz
- Deyimler çeşitli ekler alabilir. *Adamı görünce içim parçalandı. İçi parçalanmak* deyim, *içim* biçiminde kullanılmıştır.
- Deyimi oluşturan sözcüklerin arasına başka sözcükler girebilir. *Bu adamı gözüm (hiç) tutmadı.*
- Sözübeği biçiminde deyimler. *Ağız dalası, tahtalı köy, suya sabuna dokunmadan, saçı uzun aklı kısa, kör topal, yangından mal kaçırır gibi*
- Tümce biçiminde deyimler: *yüzünde şeytan tüyü var, papuç kadar dili var, ciğeri beş para etmez.*
- Eksilteli anlatım biçiminde deyimler: *baştan ayağa, çat kapı, laf aramızda*

(Güneyli, 2010:66)

2.3. ANLAMLARINA GÖRE DEYİMLER

Anlam, dildeki bir birimin aktardığı ya da uyandırdığı kavram, tasarım, düşünce; içerik olarak algılanmaktadır (Vardar 2002:18). Sözcük, cümle gibi dil öğelerinin zihinde uyandırdığı izlenim, tasarım.(Hengirmen,1999 26). Bir dil biriminin ilettiği kavram, tasarım, düşünce (İmer vd.2011:25)

Deyimi oluşturan sözcükler *çoğunlukla* gerçek anlamlarıyla değil, değişmece (mecaz) anlamlarıyla kullanılmaktadır. Deyimlerin büyük bölümü, "kavramları değişmece yoluyla, anlatım güzelliği ve özgünlüğü içinde belirtirken, *gerçek anlamlı* olanların da bulunduğu bildirilmektedir. Örneğin, *eli açık, can damarına basmak* gibi deyimler değişmece, *çoğu gitti azı kaldı, ismi var cismi yok* gibi deyimler ise gerçek anlamlıdır. Bunun yanı sıra, *eti senin kemiği benim, göbeği sokakta kesilmiş, rüyasında görse hayra yormamak* gibi bazı deyimler âdetleri, inanışları, gelenekleri yansıtırlar. Deyimi oluşturan birkaç sözcük içine başlı başına bir düşün ve duygu evreni sığıştırılmıştır. Deyimler de çoğunlukla gerçek anlamlarından uzaklaşarak kullanıldıkları için onları diğer kalıplaşmış birimlerden ayırmak güç görünmemektedir.(Gökdayı, 2008:98).

2.3.1. Gerçek anlamlı deyimler

Kimi deyimlerde kalıplaşmış sözden çıkan anlam, sözcüklerin gerçek anlamlarıdır.

- *Çoğu gitti, azı kaldı*
- *İsmi var, cismi yok*
- *Hem suçlu, hem güçlü*
- *Yükte hafif, pahada ağır*
- Aramakla ele geçmez,
- Dili olsa da söylese
- Hem suçlu hem güzlü
- Para ile değil sıra ile
- Yeri yurdu belirsiz

2.3.2. Mecaz Anlamlı Deyimler

Deyimlerin çoğunda, deyimini oluşturan sözcüklerin ya biri ya da tümü gerçek anlamını yitirmiştir. *Dişe dokunur, gün görmüş, püsküllü bela, ateş püskürmek, buluttan nem kapmak, pire için yorgan yakmak, çayı görmeden paçaları sıvamak, incir çekirdeğini doldurmamak, karda gezip izini belli etmemek, vb.* (Aksoy, 1993:519).

Tablo 2 : Deyimlerde Anlamsal özellikler

Değişmeceli (mecaz) ve benzetmeli anlatımla kurulan deyimler
• Burun kıvrırmak • Kök söktürmek • Yaka silkme • Yüreği ağzına gelmek • Dut yemiş bülbüle dönmek • Tereyağından kıl çeker gibi
Gerçek anlam deyimler
• Ağzına bir şey koymamak • Dosta düşmana karşı • Hem suçlu hem güçlü • Yeri yurdu belirsiz • Yükte hafif pahada ağır • Özü kabahatinden büyük
(Güneyli, 2010:66)

2.4. DEYİMLERİN KAVRAM ÖZELLİKLERİ

Kavram, dil düşünce ilişkisinin en önemli dilsel birimidir. Deyimlerin kavram özelliklerine geçmeden önce kavramın kendisine ilişkin tanımlama, açıklama, örneklemelere değinmek yararlı olacaktır: “İnsan zihninde anamlanan, farklı obje ve olguların değışebilen ortak özelliklerini temsil eden bir bilgi formu yapısıdır; bir değışkendir; bir sözcükle ifade edilir.” (Onan, 2013: 149)

“Ortak özellikleri taşıyan bir dizi olgu, varlık ya da nesneye ilişkin genel nitelikli bir anlam içeren, değışik deneyimlere uygun düşen, dilsel kökenli her türlü tasarım, düşünö, imge; bir nesne, varlık ya da oluşun anlksal imgesi; gösterilen.”(Vardar, 2002:132)

Mehmet Hengirmen’in örnekleme açıklaması ise şöyledir: “Nesnelerin, duygu düşüncelerin zihindeki tasarım biçimi. Soyut ve somut kavramlar olmak üzere ikiye ayrılır: Somut kavramlar bina, okul, masa, ağaç, kuş gibi nesnelerin zihindeki tasarım biçimidir. Soyut kavramlar ise aşk, kıskançlık, dostluk, düşmanlık, güzellik, çirkinlik gibi duygu e düşüncelerin zihindeki tasarım biçimidir. Örneğın, ağaç kavramı yer yüzündeki bütün ağaçları kendi kavram alanı içine alır. Badem ağacı, fıstık ağacı, zeytin ağacı, incir ağacı, dut ağacı gibi bütün ağaçlar ağaç kavramı içinde toplanır. Evren sözcüğü de evrende bulunan bütün kavramları içine alır.” (Hengirmen, 1999:245-246)

Kısaca denebilir ki, kavram büyük ve küçük evrenin insan zihninde tasarlanması, dilin sözcükleri ile adlandırılmasıdır.

Deyimlerin kavram özelliklerine gelince, deyimler, bir kavramı ya da bir durumu belirtmek için üretilmiş özel anlatım kalıplarıdır; atasözleri gibi genel kural niteliğinde sözler değildir. Deyimler; bir kavramı veya durumu karşılar, ders veya nasihat vermez.

Babam zayıf aldığımı duyunca küplere bindi. (Küplere binmek, “çok sinirlenmek” anlamındadır. “Çok sinirlenmek” bir durumu karşılar. Ders veya nasihat vermez.)

Atı alan üsküdarı geçti deyimini “fırsat elden kaçtı, artık yapılacak bir şey yok:” anlamındadır ve bir durum belirtilmektedir.

“Somutlaştırma yoluyla meydana getirilen deyimler arasında değişik durum, konu ve sorunları çok etkileyici biçimde dile getiren *kuyruk acısı, ömür törpüsü, demir leblebi* gibileri dikkat çeker” (Aksan,2002:96)

Nurettin Bilgin, *Anlamdan Anlatıma Türkçemiz* adlı kitabında, Deyimlerin kavram özelliklerini örnek ile açıklar: “Deyimlerin kuruluşuna katılan sözcükler bütün olarak tek bir kavramı karşılar. Bu nedenle deyim başlı başına bir dil birimidir; deyimini oluşturan sözcükleri birbirinden ayrı düşünemiyiz. Örneğin, *etekleri zil çalmak* deyimini oluşturan *etek, zil, çalmak* sözcüklerini kendi anlamlarıyla ve birbirinden bağımsız olarak düşünemeyiz; bu sözcükler, bir kalıp içinde bir bütünlük oluşturarak tek bir kavramı karşılar duruma gelmiştir. *Karşıladıkları kavramda sevinmektir.*” (Bilgin, 2006:57)

Özetle, deyimler göndermede bulundukları, içerdikleri ya da tanımladıkları durum, olay ya da olguyu kavramlaştırarak anlatabilen özelliğe sahiptirler. Kavramlarda olduğu gibi, soyut, somut nitelikteki hemen hemen her olguyu, durumu deyimse nitelik ile kavramlaştırabilirler. Deyimler, atasözleri gibi nasihat vermek üzere kullanılan dil yapıları olmayıp sadece bir kavramı karşılamak görevi üstlenen sözcük veya sözcük öbeğidir.

2.5. DEYİMLERİN OLUŞUM ÖZELLİKLERİ

Kadiu (2018:48), (Aksoy 1971; Aksan 2006) 'dan alıntılarla Deyimlerin özelliklerini sözdizim ve anlambilim açısından sınıflamış ve sıralamıştır. (Tablo 2)

2.5.1. Sözdizimsel Oluşum Özellikleri

Sözdizimsel oluşum, deyimlerin cümle içerisinde kullanım biçimleri ile ilgilidir. (Tablo 3)

2.5.2. Anlambilimsel Oluşum Özellikleri

Anlambilimsel oluşum, deyimlerin cümle anlamlarından etkilenecek ve cümle anlamlarını etkileyip, pekiştirerek kullanımları ile ilgilidir. (Tablo 3)

Tablo 3 : Deyimlerin Sözdizimsel ve Anlambilimsel oluşum özellikleri

Sözdizimsel Oluşum Özellikleri	Anlambilimsel Oluşum Özellikleri
• Ad tamlamaları (Örn. sokak süpürgesi, gönül belası), • Sıfat tamlamaları (Örn. iyi kalpli / fermanlı dili / deli fişek), • Yüklemsel olmayan sözcük bağdaştırmaları (Örn. kaşla göz arasında, dengi dengine), • Eylemlikle kalıplaşmış yüklemsel sözcük bağdaştırmaları (Örn. Dört ayak üstüne düşmek, gökte ararken yerde bulmak, tadı damağında kalmak), • Yüklemlî, tümce biçiminde kalıplaşmış deyimler (Örn. Kedi olalı bir fare tuttu, Tencere yuvarlanmış kapağını bulmuş, doluya koydum almadı, başa koydum dolmadı), e. Deyimleşmiş ikilemeler (Örn. paşa paşa / yorgun argın / er geç, derli toplu) gibi gruplara ayırmaktadır.	• Benzetmeler (Örn. Kedi ciğere bakar gibi, dut yemiş bülbüle dönmek, çorap söküşü gibi gitmek), • Deyim aktarmaları (Somutlaştırma türü) (Örn. Taşı gediğine koymak, Aba altında değnek (sopa) göstermek, pirei deve yapmak. Taşı gediğine koymaakıntıya kürek çekmek, leyleğin yuvadan attığı yavru) • Ad aktarmaları (Örn. Bacası tütmez olmak, dili tutulmak) • Çeviri yoluyla, kavram aktararak oluşturulanlar. (Örn. Güneşi balçıkla sıvamak, soğuk savaş, kendi ayakları üstünde durmak) • Sözcükleri göndergesel anlamda kullanılarak, aynı zamanda deyimleştirme gösteren kalıplaşmış anlatım birimleri (Örn. mide bulandırmak / hesap görmek, eli ayağı tutmak, geri kalmak, hesap görmek, işini bitirmek) gibi gruplara ayırmaktadır."

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ROMANLARDA DEYİM

3.1. ROMANLARDA DEYİM KULLANIMI VE DEYİM KATKILARI

Atasözleri ve Deyimlere Yeni Katkılar, adlı çalışmasında, Evangelinos Misailidis adlı Karamanlı Hristiyan olan İstanbullu bir avukat'ın 1871 ve 1872 yıllarında dört cilt olarak bastırdığı Seyrelye Dünyayı adlı romanının Türk dilinin ve Türk halk kültürünün çeşitli ürünleri ile zenginleştirdiğini belirterek, eserdeki deyim ve atasözleri, Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanan Ömer Asım Aksoy'un Deyimler Sözlüğü ile karşılaştırarak, sözlükle olan, sözlükte olup da değişik olan ve sözlükte olmayan deyimleri belirlemiştir. Deyimler sözlüğünde yer almayan 160 deyim tespit etmiştir. (Gözyayın Nevzat, 1985, 152-165)

Necmi Akyalçın ve Hacer Gürcü'nün “*Orhan Pamuk Ve Fakir Baykurt'un İki Romanında Deyim, Atasözü Ve İkilemeler Bakımından Söz Varlığı*” adlı araştırma makalelerinde, Fakir Baykurt'un Yılanların Öcü adlı kitabında 103 deyim; Orhan Pamuk'un Sessiz Ev adlı kitabında ise sadece 39 deyim kullandığını tespit etmişlerdir (Akyalçın ve Gürcü, 2017: 65)

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yüksek Lisans ve Doktora tezlerinde bazı roman, hikâye ve şiirlerde deyim araştırması yapılmış ancak deyimler genel olarak yapı ve biçim özellikleri ile incelenmiştir. O eserlerde deyim sözvarlığına dönük katkılar üzerinde durulmamıştır. Bu çalışmalar:

- a. Tozoğlu (2009)'nun “*TC MEB İlköğretim için Tasviye Edilen 100 Temel Eser İçerisindeki Türk Edebiyatına Ait Romanların ve Atasözleri ve Deyimler Bakımından İncelenmesi*” başlıklı Yüksek Lisans Tezi çalışmasında, 9 roman üzerinde yaptığı incelemede, 6107 deyim tespit etmiştir. Bunlardan 2527'si tekrarlanan deyimlerdir. 9 roman'ın toplam sayfa sayısı ise 1693'tür. En çok tekrarlanan deyimler ise farketmek/37, dağ başı/10, karşılık vermek/9, dümen kırmak/11, kim bilir/15, haber salmak/19, aklına gelmek gözleri yaşarmak ve sağ olmak/8'er kez tekrarlandığı belirtilmiştir.(Tozoğlu, 2009:486-488)
- b. Çitil (2009: 102), “*Sait Faik Abasıyanık'ın Hikâyelerinde Argo, Deyim ve Atasözlerinin İncelenmesi*” başlıklı Yüksek Lisans Tezi çalışmasında, iki

kitap'taki 10 hikâye üzerinde çalışılmış ve toplam 32 Argo, 565 deyim ve 8 atasözü tespit edilmiştir.

- c. Elibol (2009:112-113) “*Tarıkk Buğra'nın Küçük Ağa Romanı'nda Kullanılan Deyimler*” adlı Yüksek Lisans Tezi çalışmasında, 644’ ü birbirinden farklı toplam 1625 deyim tespit edilmiştir.
- d. Şeref (2001:123) “*Abdul Kadri'nin Romanı'nda Geçen Deyimler*” başlıklı Yüksek Lisans Tezi çalışmasında 200 deyim tespit edilmiştir.
- e. Koç (2003:128-129), “Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Deyimler” başlıklı Yüksek Lisans Tezi çalışmasında 1450 deyim tespit edildiği belirtilmektedir.
- f. Cesur (2010:65-243), “*Yunus Emre Divanı'nda Deyimlerin Yapı ve Bakımından İncelenmesi*”adlı Yüksek Lisans Tezi çalışmasında sayısal bir sunulmamış, deyimlerin yapı ve anlam çözümlemeleri yapılmıştır.
- g. Çitgez (2010:139) “19. Yüzyıl Kars Aşıklarında Deyim ve Atasözleri”başlıklı Yüksek Lisans Tezi çalışmasında ise 5 Âşık’ şiirleri üzerinde inceleme yapılmış ve toplam, 29 atasözü ve 507 deyim belirlenmiştir. Deyimlerin genel olarak, duygusal, kederli durumları anlatmak için kullanıldığı tespit edilmiştir.
- h. Genç (2014: 63), “Divanu Lugatı't-Türk'te Geçen Deyimler ve Bu Deyimlerin Günümüzdeki Karşılıkları” adlı Yüksek Lisans Tezi çalışmasında DLT’’de toplam 219 deyim kullanıldığı ve bu deyimlerin çoğunun günümüzde de kullanımda olduğu belirlenmiştir.
- i. Gülpınar (2016;83-84), Türkçe Atasözü ve Deyimlerin İnsan Hakları Bakımından İncelenmesi, adlı Yüksek Lisans Tezi çalışmasında, Türkçe atasözleri ve deyimler insan hakları açısından ele alınmış, bunlarda insan hakları ihlaline yol açan yönler belirlenmeye çalışılmıştır. Bu incelemede Türkçe atasözü ve deyimlerde insan hakları ihlaline açık olan azımsanamayacak sayıda örnek olduğu belirtilmiştir. “Yaşama hakkı”, “işkence ve küçültücü muamele”, “ayırımcılık” sorunlarıyla ilgili atasözü ve deyimler tespit edilmiştir.
- j. Ramazan Gülendam (2012), Dil Dergisi’nde, Deyimler ve Atasözleri üzerine yayımlanan iki kitaba yönelik bilimsel etik ve içeriğe yönelik

eleştirel olarak ele aldığı makalesinde Türk romanında deyim ve atasözü başlıklı bitirme tezlerini yayımlamıştır:

1. Adnan Yavuzyiğitoğlu, Atasozu ve Deyim İncelemesi (Ethem İzzet Benice,
2. Muazzez Tahsin Berkand, Guzide Sabri), 2008.
3. Ahu Kaskun, Orhan Pamuk'un Romanlarında Atasozu ve Deyim Bakımından Söz Varlığı, 2010.
4. Aycan Akdeniz, Attila İlhan'ın Romanlarında Atasozu ve Deyim Bağlamında Söz Varlığı, 2012.
5. Aykut Arslan, Türk Romanında ve Hikayelerinde Atasozu ve Deyimlerin
6. Kullanılma Sıklığı (17 Örnek) (Nezihe Meric, Kandemir Konduk, Pınar Kur), 2011.
7. Aylin Kahraman, Orhan Kemal, Osman Şahin ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Romanlarında Atasozleri ve Deyimler Üzerine Bir Araştırma, 2008.
8. Ayşegül Aydemir, Türk Oyku ve Romanlarındaki Atasozu ve Deyimlerin Varlığı Üzerine Araştırma Çalışması (Latife Tekin, Yılmaz Karakoyunlu, Yusuf Atılgan, Samim Kocagoz), 2010.
9. Ayşegül Sarı, Cevdet Kudret, Ferit Edgu, Kemal Tahir, Coşkun Ucar ve Sulhi Dolek'in Roman ve Oykülerinde Kullanılan Atasozu ve Deyim Sıklığı Üzerine Bir Araştırma, 2009.
10. Betül Akdağ, Türk Romanları ile Oyunlarında Atasozu ve Deyim Varlığı Üzerine Bir Araştırma (Necati Cumalı), 2012.
11. Bilge Karakurt, Aziz Nesin'in Yapıtlarında Kullanılan Atasozleri ve Deyimler Üzerine Bir Araştırma, 2012.
12. Buse Engin, Tarık Buğra Yapıtlarında Deyim ve Atasozu Kullanım Sıklığı, 2012.
13. Buşra Gurbuz, Adalet Ağaoğlu'nun Oyku ve Romanlarında Kullanılan Atasozleri ve Deyimler Üzerine Bir Araştırma, 2012.
14. Can Dilibal, Talip Apaydın ve Necati Cumalı'nın Yapıtlarının Deyim ve Atasozu Varlığı Açısından İncelenmesi, 2011.
15. Cemal Emre Aydın, Atasozu ve Deyim İncelemesi (Feyza Hepcilingirler, Tahsin Yücel), 2010.
16. Damla Kayapınar, Türk Roman ve Hikayelerinde Atasozu ve Deyimlerin Kullanılma Sıklığı (17 Örnek), (Orhan Kemal, 72. Koşuş, Avare Yıllar, Baba Evi, Cemile, Camaşırıcının Kızı/Kucucuk, Dünya Evi, Ekmek Kavgası, Grev, Kacak/Hanımın Ciftliği, Kanlı Topraklar, Kardeş Payı, Kırmızı/Babil Kulesi, Yalancı Dünya, Oyuncu Kadın/Gavurun Kızı, Sarhoşlar, Sokakların Cocuğu "Suclu 2", Suclu "Suclu 1"), 2012.

17. Deniz Altınok, Atasozu ve Deyim İncelemesi (Reşat Nuri Guntekin, Refik Halit Karay, Sait Faik Abasıyanık, Emre Kongar, Sabahattin Ali, Orhan Kemal, Oktay Bal, Azra Erhat, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Peyami Safa, Tarık Buğra, Selim İleri, İpek Ongun, Nadir Gezer, Zeynep Aliye, Mahmut Makal, Fahrünisa Boran, Osman Aysu, Şevket Sureyya Aydemir), 2008.
18. Derya Arslan, Hıfzı Topuz, Ahmet Altan İskender Pala ve Saide Kuds'un Romanlarında Deyim ve Atasozu Sıklığı Üzerine Bir Çalışma, 2009.
19. Derya EROL, Türk Romanında Atasozu ve Deyimlerin Kullanılma Sıklığı (20 Örnek) (Ahmet Gunbay Yıldız, Ayşe Kulin, İnci Aral, Nedim Gursel), 2009.
20. Ebru Demir, Sait Faik Abasıyanık'ın Yapıtlarında Deyim ve Atasozu Kullanım Sıklığı, 2012.
21. Erdem Levent, Hasan İzzettin Dinamo ve Huseyin Rahmi Gurpınar'ın Yapıtlarında Kullanılan Atasozleri ve Deyimler Üzerine Bir Araştırma, 2008.
22. Fatma Kubra Aydın, Türk Oyku ve Romanlarındaki Atasozu ve Deyimlerin Varlığı Üzerine Araştırma Çalışması, (Haldun Taner, Ayla Kutlu, Ayfer Tunc), 2010.
23. Ferah Eylül Akdeniz, Türk Romanlarında Atasozleri ve Deyimlerin Kullanılma Sıklığı (Bilge Karasu, İhsan Oktay Anar, Kemal Tahir, Murathan Mungan, Muzaffer İzgu, Orhan Kemal, Rıfat Ilgaz, Selma Fındıklı, Zulfu Livaneli), 2009.
24. Filiz Şahin, Türk Romanında ve Hikayelerinde Atasozu ve Deyimlerin Kullanılma Sıklığı (16 Örnek) (Sezgin Kaymaz, Afet Ilgaz, Ayşe Kilimci), 2011.
25. Gizem Demirbozan, Türk Roman ve Hikayelerinde Atasozu ve Deyimlerin
26. Kullanılma Sıklığı (16 Örnek) (Orhan Kemal), 2012.
27. Gizem Dolgun, Türk Romanlarında (20 Tane) Deyim ve Atasozu Kullanım Sıklığı (Muazzez Tahsin Berkand), 2008.
28. Gökçen Gocen, Türk Romanlarındaki Atasozu ve Deyimlerin Varlığı Üzerine Araştırma Çalışması (Talip Apaydın, Halikarnas Balıkcısı, Orhan Hancerlioğlu), 2008.
29. Gözde Kayaalp, Türk Romanlarında Atasozleri ve Deyimlerin Kullanılma Sıklığı (Ahmet Umit, Ayşe Kulin, Buket Uzuner, Vedat Türkali), 2009.
30. Gulay Işık, Atasozu, Deyim ve İkileme İncelemesi (27 Kitap) (Sait Faik Abasıyanık, Sabahattin Ali, İbrahim Yıldırım, Nezihe Meric, Edip Cansever, Enis Batur, Mahir Öztaş), 2007.

31. Gulden Aktaş, Refik Halit Karay, Reşat Nuri Guntekin ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Romanlarında Atasozleri ve Deyimler Uzerine Bir Araştırma, 2008.
32. Gulşah Bayram, Turk Oyku ve Romanlarındaki Atasozu ve Deyimlerin Varlığı Uzerine Araştırma Çalışması (Elif Şafak, Turgut Ozakman, Mehmet Guler, Şukran Kozalı, Aziz Nesin, İhsan Oktay Anar, Hıfzı Topuz, Oğuz Atay, Tarık DursunK.), 2010.
33. Gulşen Kanlı, Orhan Kemal'in Romanlarında Kullanılan Atasozu ve Deyimler, 2011.
34. Hulya Talay, Ferit Edgu, Mehmet Guler ve Selma Fındıklı'nın Eserlerinde Kullanılan Atasozleri ve Deyimler Uzerine Araştırma, 2011.
35. İbrahim Atlı, Fakir Baykurt, Barlas Ozarıkca ve Oktay Akbal'ın Romanlarında Kullanılan Atasozleri ve Deyim Uzerine Bir Araştırma Çalışması, 2008.
36. İlknur Yıldız, Turk Romanında Kullanılan Atasozleri ve Deyimler Uzerine Araştırma Çalışması (Melih Cevdet Anday, Aka Gunduz, Muzaffer İzgu, AhmetHamdi Tanpınar), 2008.
37. Laleser Şahan, Turk Romanlarında Deyimlerin ve Atasozlerinin Kullanılması İle İlgili Bir Çalışma (15 Adet), 2007.
38. Metin Kirazlı, Fakir Baykurt'un Romanlarında Kullanılan Deyimler ve Atasozleri Uzerine Bir Araştırma, 2008.
39. Nurcan Parlayan, EROL Toy, Mehmet Seyda ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Romanlarında Atasozleri ve Deyimler Uzerine Bir Araştırma, 2008.
40. Nurcan Tenekeci, Reşat Nuri Guntekin'e Ait 12 Yapıtta Atasozleri ve Deyim Kullanım Sıklığı, 2012.
41. Oğuz Doğan, Abbas Sayar, Attila İlhan, Ayşegül Devocioğlu ve Ahmet Hikmet Muftuoğlu'nun Romanlarında Kullanılan Atasozu ve Deyim Sıklığı Uzerine Bir Çalışma, 2009.
42. Ozge Amiral, Turk Romanlarında Atasozleri ve Deyimlerin Kullanılma Sıklığı (16 Örnek) (Halim Bahadır, Şeref Benekci, Ercan Akbay, Kemal Ateş), 2011.
43. Ozge Ozden, Turk Roman ve Oykulerinde Kullanılan Atasozu ve Deyim Sıklığı Uzerine Bir Araştırma, 2009.
44. Secil Duygu, Rıfat Ilgaz'ın Yapıtlarında Kullanılan Atasozleri ve Deyimler Uzerine Bir Araştırma, 2012.
45. Sema Bekci, Kerime Nadir, Kemal Tahir ve Esat Mahmut Karakurt'un Romanlarında Atasozleri ve Deyimler Uzerine Bir Araştırma, 2008.
46. Seyhan Yalaz, Gunumuz Turk Romanlarında Kullanılan Atasozu ve Deyim Sıklığı Uzerine Bir Araştırma (Alev Alatl, Mine Kırıkkanat,

Nedim Gursel, Nezihe Meric, Osman Necmi Gurmen, Omer Zulfu Livaneli, Pınar Kur), 2009.

47. Tuba Cilingir, Faik Baysal, Hasan Ali Topbaş, Reha Camuroğlu, Muzaffer Orucoğlu ve Pınar Kur'un Romanlarında Deyim ve Atasozu Kullanım Sıklığı, 2009. (Gülendam, 2012:44-47)

Bunların yanında, Türkçe deyimlerle ilgili olmamasına rağmen, Türkiye’de yapılan deyim üzerine çalışmalara da rastlanmaktadır.

- a. Kuran’daki Deyimler ve Kullanımları adlı Yüksek Lisans Tezi (Bilgin, 1999).
- b. Anton Pavloviç Çehov’un Öykü Dilinde Anlam ve Yapı Açısından Deyimlerin Gruplandırılması adlı Yüksek Lisans Tezi (Aslı 2008).

Romanlarda deyim kullanımına ilişkin bir başka yazarımız Latife Tekin, İlk romanı Sevgili Arsız Ölüm’de yaklaşık **iki yüz** (200) çeşit deyim kullanır. Bunların sayısı tekrarlarla **birlikte iki yüz elli** (250) bulur. Yazar, “ağız aramak, dil dökmek, dört dönmek, içini çekmek, kara kara düşünmek” gibi kimi deyimleri sıkça kullanır. Eser, deyim olarak son derece zengin bir yapıya sahiptir. Romanda atasözleri kullanılmaz. Berci Kristin Çöp Masalları da ilk eser gibi deyimlerle örülmüştür. Ancak, sayıda Sevgili Arsız Ölüm’e oranla yarı yarıya bir azalma vardır. Bununla birlikte eserde geçen deyim sayısı bir hayli fazladır. Tekin, ikinci romanında yaklaşık **yüz çeşit** (100) deyim kullanır. Bu sayı, tekrarlarla birlikte yüz on civarındadır. Sonraki romanlarda ise, bu sayı büyük bir kırılmayla aşağılara –ki bu sayı Gece Dersleri’nde **on beş** (15), Buzdan Kılıçlar’da **otuz beş** (35), civarındadır. Bunda yazarın bilinçli tercihi vardır. Tekin, Sevgili Arsız Ölüm ve Berci Kristin Çöp Masalları’ndan sonra “aynı telden çalıp söylemek” hatasına düşmemek için bunlara benzer roman yazmak istemez. “İyi bir yazar olmak için, bulduğu şeyin rantını” yememesi gerektiğini düşünür Bu sebeple ilk iki romandan sonraki eserlerini, öncekilerden farklı yazmanın peşine düşer. Sonraki romanları özellikle ilk iki romana göre yapı ve muhteva yönüyle çok farklı özellikler taşır. (Özer, 2005; 86).

Ayrıca günümüzde oluşmakta olan, sıklıkla kullanılan Ö.Asım Aksoy (1998) adlandırmasıyla deyimleşmekte olanlar vardır: *Ağırlığını koymak, altını çizmek, beyin yıkamak, dar boğaz, gölge düşürmek, gün ışığına çıkmak, ılık tutmak, kızağa çekmek, kilo almak, yatırım yapmak, fısıltı gazetesi, köşeyi dönmek, slogan atmak, diyalog kurmak.*(Aksoy, 1998:512)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. SAFİYE EROL

4.1.SAFİYE EROL-HAYATI, ESERLERİ

4.1.1. Hayatı

Safiye EROL, 2 Ocak 1902 tarihinde Edirne-Uzunköprü’de doğmuş, 7 Ekim 1964 tarihinde İstanbul’da vefat etmiştir.

İlköğrenimini İstanbul’da Alman mektebinde tamamlamıştır. İlkokuldan sonra Fransız Mürebbiyeler Okulu’na gitti. 1914’de Alman Lisesi’nde okumuştur. 1917’de Almanya’ya gönderilmiştir. Lise ve üniversite öğrenimini ayrıca doktorasını da Almanya’da tamamlamıştır. Münih Üniversitesi’nde Felsefe ve Edebiyat eğitimi görmüştür. Daha sonra 1926’da yurda dönmüştür.

Safiye EROL yazarlığa ilk adımını, Vakıf gazetesinde tefrika edilen Kadıköylü’nün Romanı isimli eserle atmıştır. Bu eser 1938’de kitap olarak basıldı. Cumhuriyet gazetesinde tefrika edilen Ülker Fırtınası 1944’te kitap olarak çıktı. Cığerdelen’in ilk baskısı 1946’da yapıldı. Millî Eğitim Bakanlığı tarafından başlatılan Dünya Edebiyatından Tercümeler faaliyetine katılan yazar, Selma Lagerlöf’ün Portogaliya İmparatoriçesi (1941), La Motte Fouqué’den Su Kızı (1945) kitaplarını tercüme eder. Bilhassa Ken’an Rifâi ve Yirminci Asrın Işığında Müslümanlık isimli kitaptaki makâlesi ondaki fırtınalarla dalgalanan rûhun sükûnete kavuştuğunun ipuçlarını vermesi bakımından dikkat çekicidir.

Edebi hayatında; Alman romancı Yakab Wasserman, Slav edebiyatçılarından Knut Hamsun ve Selma LagerLöf’ten etkilenmiştir. Sayfiye Sami ve Dilara Müstear adlarını kullanmıştır.

Safiye EROL doğu ve batı medeniyetini kaynaştırmış bir yazardır. Batı medeniyetinin eksiklerini, doğu medeniyetinin üstünlükleriyle tamamlayarak uyumlu bir sentez oluşturmayı hedeflemiştir. Sayfiye EROL’un bu hedefinde roman kahramanlarının kişiliklerine yansımıştır.

Mehmet Nuri, Safiye EROL Kitabı adlı eserinde EROL’un Doğu ve Batı hakkındaki görüşlerini şöyle dile getirmiştir:

“Safiye EROL batıyı iyi bilen bir aydın ama doğunun güzelliklerini de fark edebilen bir münevver yazardır. Komplekslere kapılmış yarı aydınlardan, kendi

yürüyüşünü tek eden ve başkalarına özenen mukallitlerden değil eserlerinden ve fikirlerinden faydalandığı Doğu'nun bilge kişilerinden sık sık bahseder, makalelerinde düşüncelerini onların ışıklarıyla donatır, meselelerini onların hal çareleriyle çözümler. Batı'nın aydınlık kafalarını da ihmal etmez hiçbir zaman. Adeta bir sentez yapar bu makalelerde.

İnsanlık birikiminin altın beyinlerini aynı bahçede dolaşırken bir demet çiçek gibi derleyen Safiye EROL, bu kişilerin düşüncelerinden, hayallerinden, ideallerinden kendisine uygun olanları seçer, öne çeker ve takdir eder. Ne var ki, yazarımızın peşin hükümleri yoktur. Kişilere, inançlara, akımlara karşı acımasız değildir. Aksine herkesten, her şeyden ve her olaydan ders alınabileceğini, hisse çıkarılabileceğini düşünür. Bu yönüyle o, kelimenin tam anlamıyla özel bir beyindir. Araştırmacıdır. Ehl-i Tahkik'tir. Zaten eserlerinin güçlü yönü de biraz buradan kaynaklanıyor.”

Tamamı Kubbealtı Vakfı tarafından basılmış olan eserleri şunlardır: Çölde Biten Rahmet Ağacı, Ciğerdelen, Kadıköylü 'nün Romanı, Ülker Fırtınası, Dineyri Papazı, Makaleler, Leylâk Mevsimi. (Yardım, 2010:9-11, safiyerol.org)

4.1.2. Safiye EROL Sanatı/Romancılığı

“Bülbül okusa okusa ancak kendi teranesini, çatlayıncaya kadar kendi türküsünü okur”

Safiye EROL

Cumhuriyet dönemi kadın yazarları arasında Samiha Ayverdi, Safiye EROL ve Suat Derviş gibi kadın yazarların; yeni haklar elde eden, çağdaşlaşmaya, eğitim görmeye ve iş hayatında görünmeye başlayan kadın kahramanları ele almaları dönemin özellikleri ile yakından ilgilidir. Cumhuriyet “in gelişimine paralel olarak, kadınların eğitim hizmetlerinden daha çok yararlanmaları ve sosyal yaşam alanlarında daha sık görünmeleri onların ilk kadın yazarlardan daha nitelikli eserler ortaya koymalarını sağlamıştır. Ancak Kerime Nadir gibi kimi isimler de “dokunaklı, ucuz aşk romanları” yazdıkları gerekçesiyle uzun yıllar edebiyat sahasının dışında tutulmak istenmişlerdir. (Karataş 2009:1662)

Kadın yazarların yaygın olarak edebiyat alanına çıkmaları için aradan zaman geçmesi gerekmiştir. Bu süre sadece Türkiye için değil, tüm dünya için geçerlidir. Çünkü İkinci Dünya Savaşı sonrasında kadın hareketlerinde görülen duraklama, 1968 öğrenci olayları ile birlikte yeniden canlanacak ve özellikle 1970 sonrasında erkek yazarlardan hiç de geri kalmayan kadın yazarlar yetişecektir.

Hülya Argunşah ise Türk edebiyatında kadın yazar olgusunun özellikle 1970 ve sonrasında şekillenmeye başladığını belirtmektedir:“...Hiçbir zaman edebiyatımızdaki kadın yazar sayısı 1970 ve sonrasında olduğu kadar sayısal bir çokluğu göstermemiştir. Çünkü kadınlar bu tarihe kadar daha ziyade edebiyatın tüketicisi olarak düşünülmüş ve yazdıkları başlangıçtan itibaren bir “iç dökme” gibi algılandığı için ciddiye alınmamıştır. Halbuki bu tarihten sonra herkesin kabul ettiği iyi örnekler üzerine edebiyat kadınlardan sorulmaya başlanmıştır. Bu açıkça bir sosyalleşme sürecinin, iyi eğitimin, edebiyatın sosyal hayat içerisindeki fonksiyonlarını iyi kavramanın ve ciddi bir iş olduğunu fark etmenin, hatta edebiyatta kadının yeri ile kadın yazar olgusu hakkında yapılmış tenkitlerden gerekli dersleri çıkarmanın bir sonucudur.” (Argunşah 2006, 39)

Safiye EROL, Türk edebiyatının nevi şahsına münhasır mütefekkirlerinden biridir. Eserlerini kurgularken beşeri aşkı, güçlü öznel dönüşümlerin anahtarı kılan

ve ana karakterlerini özlerindeki ilahi cevherle buluşturan bir güzergah izleyen mütefekkir, ifadeleriyle “öğretilemezsin haykırışlarını” (Açıkgöz, 2002: 44) duyarmakta; yani aşkın seslenişlerini, eserleri aracılığıyla, işitmeye açık olanlarla buluşturmaktadır. (Dinçer, 2016 : 120)

Safiye EROL gibi önemli bir yazarın entelektüel hayatımızda bugün hak ettiği yeri maalesef almamıştır. Selim İleri, Nihad Sâmi Banarlı'nın *Resimli Türk Edebiyatı Târîhi* dışında Safiye EROL adına rastlanmadığını, bu sebeple edebiyat tarihimizin bir başka adının “nankörlük tarihi” olabileceğini söyler. Çünkü Safiye EROL “dönemi için çok aydın, çok cesur, dili ıslıl ıslıl, ruh çözümleri çok güçlü, anlatımı zengin bir yazarımız”dır. Diğer bir yandan da dönemin öteki yazarlarında, özellikle kadın yazarlarında pekrastlanmayan bir tutuma sahiptir: “Romancı yargılamıyor, mahkûm etmiyor; tam tersine, bedenın ihtiraslarına merhametle yaklaşıırken, ten kafesini bir yana bırakıp, ruhun acıyla yükselişini dile getiriyor...” (Buğdaycı: 2016:100)

Safiye EROL hakkında yazılan ilk kitabın yazarı, M. Nuri Yardım, Erol'a ilişkin edebiyat dünyasından söylenenleri derlemiş ve özetle aşağıdaki bilgileri paylaşmıştır “Sâmiha Ayverdi, Sofi Huri ve Nezihe Araz'ın arkadaşı olan Safiye EROL, 2001 yılında Kubbealtı tarafından kitaplarının yayımlanmasıyla gündeme geldi. 1902-1964 yılları arasında yaşayan yazar, Doğu ve Batı'yı iyi bilen, düşünceleriyle orijinal tespit ve tahliller yapabilen nadir bir aydın ve edebiyatçı. EROL hakkında son oniki yılda başta İstanbul'da olmak üzere Türkiye'nin değişik illerinde toplantılar yapıldı. Yayımlanmış eserleri, *Ciğerdelen*, *Kadıköyü'nün Romanı*, *Ülker Fırtınası*, *Dineyri Papazı*, *Çölde Biten Rahmet Ağacı*, *Makaleler* ve *Leylâk Mevsimi*'dir. Hayatına ve eserlerine dair hazırladığım biyografi kitabı, Anonim Yayıncılık'tan çıktı. EROL'un *Ciğerdelen* romanı bir süre önce Boşnakça'ya çevrilmişti. Üniversitelerde hakkında tezler yapılan, gazete ve dergilerde yüzlerce yazı yazılan Safiye EROL'u okumak ve anlamak gerekiyor.

Ateş cümleli yazar, çağımızın âvare ve vefasız çocukları için fazla gelen bir doz, bir ‘piyasa romancısı’ değil. Adı hiç bilinmeyen, hakkı en fazla yenmiş olan bir yazar. Aşkı en iyi anlatanlardan biri” Yardım (2010:143-158),

4.2. SAFİYE EROL ROMANLARI'NIN GENEL ÖZELLİKLERİ

4.2.1. Kadıköyü'nün Romanı

1938 yılında yayımlanan roman, 264 sayfadır. Kent, aşk ve bu iki olgu bağlamında; *Bedriye, Nesrin, Orhan ile Mükerrerem, Necdet, Posta, Kadıköy, Şifa, Nesrin'in anketi, Canlı şakul, Bedriye'nin artık evlenmesi lazım, balık, Mafalda gardi, sırat köprüsü, Avcılar, Telefon, Olağan şeyler, Kaza mı, intihar mı, Sevmek, Mihribanlar Faruklar Nebiler, İnsanın hakiki Sesi, Tavşan Dağa Küsmüş, Nebile Hanım'ın izinde, Kadıköyü'ne veda, Büyük yol, 1932-33, Mullen ruj, Bedriye'den Mihriban Hanım'a mektup, Mihriban'dan Bedriye'ye Mektup, Hilat, Fenerbahçe, Semt-i dildar*. Başlıkları altında 33 bölümden oluşan bir romandır. Romanda kişilerin adları yaşamları çerçevesinde, bireysel toplumsal, aşk ilişkileri, yaklaşım, deneyim, eğitim durumlarına bağlı olarak işlenmiştir.

4.2.2. Ülker Fırtınası

1944 yılında yayımlanmıştır. 216 sayfadır. Doğu ve batı kültürünü tanımış Anadolu bireyin kültürel çelişkileri, toplumsal birey eleştirisi, aşk, zaman ve mekan olguları bağlamında; *Ülker Fırtınası, bir, iki, üç, dört, beş, altı, yedi, sekiz, dokuz, on, onbir, oniki ve Nuran YERLİ'NİN Son Sözleri* başlıkları altında 14 bölümden oluşan bir romandır.

4.2.3. Ciğerdelen

1946 yılında yayımlanmıştır. 261 sayfadır. Tarih, kültür, aşk ve bu olgular bağlamında; *Keşanlı İkbâl Hanım, Güvercinler ve Leylaklar Diyarı, Dedem, Canzi ve Ben, Gene Canzi, Sarı Sipahiler, Sevenlerin Sırrı, Yedi Peçeli, Ciğerdelen Efsanesi, Kındır Susak, Transformatör, Orta Kat*. Başlıkları altında 13 bölümden oluşan bir romandır.

4.2.4. Dineyri Papazı

1955 yılında yayımlanmıştır. 333 sayfadır. Aşk, sevgi, insan ilişkileri bağlamında *Ketaki derler bir hint çiçeği vardır, Kervan kıran, İpek böceği,*

BEŞİNCİ BÖLÜM

5.SAFİYE EROL ROMANLARINDA DEYİMLER DİZİNİ

5.1 DEYİMLERİN DİZİNİ

Bu bölümde, dört romandan ayrı ayrı belirlenen deyimler, yine ayrı ayrı üç türde dizinlenmiştir.

- (1) deyimlerin içinde kullanıldıkları cümle bağlamları ve sayfa numaraları ile dizin;
- (2) Deyimlerin alfabetik sıralama ile mastar biçiminde dizin;
- (3) TDK sözlüğünde bulunmayan, yazarın özgün katkısı olan üretilmiş deyimler
- (4) Yazarın özgün üretimi olan deyimlerin, kullanıldıkları cümlelerin kolaylıkla bulunabilmesi için, deyimlerin karşısına, tezdeki sıra numaraları verilmiştir.

5.1.1. Kadıköyü'nün Romanı'nda Cümle Bağlamında Deyimler Dizini

1. Dedesinin tavsiyesi ile **dalıp çıkmadığı** iş kalmamıştı.(s.15)
2. Fakat bu kısır zeka hiçbir zaman **meyve vermezdi**.(s.16)
3. Belki de **kıyıda bucakta**, Necdet'in çocukluğuna.s.(s.17)
4. Söylenerek **derme çatma** bir sofra hazırladı.(s.18)
5. Onun kadar **inceliklere vakıf** kimse yoktur.(s.18)
6. Orhan **yarından tezi yok**, Kadıköy'de destan çıkarır. (s.20)
7. Adamı **dümbedüdük ederdi**. (s.20)
8. Beresi **elde, ayakta duruyor**, gene görüşelim, diyor. (s.21)
9. Yürüdükçe **fikirlerimin düğümü gevşer**, çözülür. (s.22)
10. Kalbinin kırıldığı yeri ebediyle terk edip **yola revan olmak**.(s.23)
11. Bir cümle toparlayıp **söyleyecek mecali kalmamıştı**. (s.23)
12. Bedriye **kaçan bir gözle** Necdet'e **baktı**. (s.24)
13. Kokusunu **sindiren bir kumaşı kokluyor ve ateşli nefesi ile, buseleriyle buharlandırıyordu**. (s.24)
14. İşte tenisçiler **ala al, moru mor** döndüler.(s.25)
15. **Gözü açıp kapamadan** 40 puan kaybetti. (s.26)
16. Allı yeşilli nurlar serpiyor, **kandil kandil yere iniyordu**. (s.26)

17. Nesrin'le evlenmek hiç de **yabana atılacak bir fikir** değildir. (s.28)
18. Necdet'in küsmesi köşkte **bozgun yaptı**. (s.29)
19. Fakat gezinti **suya düşmüştü** artık. (s.29)
20. O, Mükerrerem; bir kadın tarafından **sepetlenecek** erkek değildi. (s.30)
21. Canım, hepimiz bu kadına hafif **tertip tutkun** değil miyiz? Bazımız **ağır tertip**. (s.30)
22. Mükerrerem **ellerini protesto makamında kaldırarak**. (s.31)
23. Ben **yarım bir insanım. Bütün bir işe, senin gibi**. (s.31)
24. zaman da her gün **bir dostta demlenir**, giderim. (s.32)
25. Mükerreremciğim, **çok yaşayan hiç yaratmaz**. (s.32)
26. Zihnine koymuş, **pupa yelken gidiyor**. (s.32)
27. Diğerleri gibi o da **şapa oturur**. (s.32)
28. Fakat o, **fitraten zengin olanlar** gibi, kendini bilmez, orta çapta bir genç zannederdi. (s.33)
29. Denizden yosun kokuları, **bahçelerden zambak nefesleri taşıyan yumuşak geceler**. (s.34)
30. Bazısı arkadaşına onun hakkında **malumat veriyordu**. (s.35)
31. Antikalarla **tıklım tıklım** döşeli. (s.37)
32. Bütün planları **alt üst olmuştu**. (s.37)
33. Ev sahipleri **pürtelaş**; Kadıköy'e, lokantalara, kasaplara, manavlara telefon ediyor. (s.38)
34. Orhan'ı daha şimdiden **zil zurna sarhoş** halde. (s.38)
35. Paşalara **kavuk sallayalım**, sonra paydos! (s.38)
36. Fevkalbeşer bir sevinçle **parıl parıl yanakken**, Necdet dalgın ve sesiz duruyordu. (s.39)
37. **Boru değil**, huzura çıkacağız. Nihayet Prensese. (s.39)
38. Beni sarhoş görürse **hışmına uğrarım**. (s.40)
39. ya Orhan'a ya bana kaldı, **vay külhani** söyle bakalım. (s.41)
40. Öpüşürken ne kadar hareketsiz, **kaskatı donup kalmıştı**. (s.43)
41. Yüzükoyun kumlara uzanmış, **dedikodu kaynatıyorlardı**. (s.44)
42. Kendisini **ötede beride** çok görüyorum. (s.45)
43. İdeal bir kocanın **matemli hatırasıyla münzevi yaşamıştı**. (s.46)
44. Mücadele hissinden gayri ne varsa **kırmış geçirmişti**. (s.46)
45. Onunla tanışırsanız biz, hepimiz, dehşetli **gözünüzden düşeceğiz**. (s.47)
46. Orhan bir bahane ile Burhan'ın **yanını sokuldu**. (s.47)

47. Güzel kışlar yetişir, **maşallah kırk bir kere**. (s.48)
48. Maceralarını Bedriye'ye **sayıp döküyordu**. (s.48)
49. En **kuytu köşenin** karanlığında tek başına oturan.(s.49)
50. Yoğurtçu tarafından **tek tük** sandallar kçıkıyor. (s.49)
51. Onu böyle **hırsızlama gözetlemek** hiç **gönlünü doyurur** mu? (s.49)
52. **Gecenin münis güzelliği** içinde bu kadınla. (s.50)
53. **Aks-i sadalar yaparak** daha güzel gelecek. (s.50)
54. Geçenlerde Bedriye Hanım'a **prezante ettim**. (s.51)
55. Burhan'la konuşmak hiç de **yabana atılacak** bir şey değil.(s. 51)
56. Necdet içinden "**sulu geveze**" diye söyleniyordu. (s.52)
57. Bedriye üzerinde tesir yapacağını derhal **aklı kesti**. (s.52)
58. **Yorgun bir tevekkülle boynunu büktü**. Çarpışmak, sevilen kadını her ne bahasına olursa olsun. (s.52)
59. Mukadder şeylerin **er geç gelip çatacağına** iman etmişti.(s.52)
60. Enayi laf ne varsa onu saçmalarız. **Aşık Kerem gibi yanar tutuşuruz**. (s.53)
61. Orhan artık epeyce açıldı, **dili çözöldü**. (s.53)
62. Ben adam değilim. **İki para etmem**. (s.54)
63. zaman fırtınalar zincirden boşanır, yeri göğü, denizi **alan talan eder, kırıp, geçirirdi**. (s.55)
64. Dağın bağrına saptaması ile **inlerinden boşanan** rüzgarlar. (s.55)
65. aşk dediğiniz nesnede gene ölmek ve öldürmektir. **Hakiki aşta daima bir ölen, bir de öldüren vardır**. (s.56)
66. Kocaman bir sandalı **tıka basa doldurmuşlardı**.(s.58)
67. Bir dükkânı vardır ki **herkese uğrak olmuştur**. (s.58)
68. Herkesin dileğini yapar, **nabzına göre şerbet verir**.(s.58)
69. Bütün cumayı **hürrügürre su içinde binbir alayla** geçirdiler. (s.58)
70. **Karanlık basınca** sandalı dereye çektiler. (s.59)
71. Derede iğne atsan düşmez derecede bir kalabalık vardı.(s.59)
72. Halk dere kenarında **dizi diziyer tutmuş**. (s.59)
73. Orhan, yahu **vakt-i kerahattir!** Diye bağırıyordu. (s.59)
74. Baha'nın paketini açtıkları zaman **velvele koptu**. (s.60)
75. Nadiren söylediği sözleri **gözleri parlak bir koyulukta derinleşerek dinliyordu**. (s.60)
76. **Fıkır fıkır kaynayıp** da dumanı ağzından çıksa ben bunu içeceğim. (s.61)
77. Fakat kendini **ele vermek** istemiyor. (s.62)

78. Kız kendini ele vermeden o adamın **kalbini iskandil edecek**. (s.62)
79. Bakalım siz de birer **mücevher yumurtlayın**. (s.62)
80. Uzun söze lüzum kalmadığını, gözden sözden, ehemmiyetsiz jestlerden.(s.62)
81. Fakat o kadın da artık erkeğin **gözündün düşer**. (s.62)
82. Necdet, bu vuruşa **göğüs gerdi**. (s.63)
83. Artık dönsek, dekiler, yoksa bu derede **ikamete mi geldik?** (s.64)
84. Kadıköy çocukları, suları **karış karış değil, parmak parmak bilirler**. (s.64)
85. Ben iş tutuyorum. Eh... **Bu kadar doğru içinde bir de eğri bulunsun**. (s.66)
86. Orhan zaten vaktinin sahibi, bildiği gibi **gezer tozar**. (s.67)
87. Zambaklar, süsünler, **ömürlerinin bayramını yaşıyor**. (s.67)
88. Patili besi kedileri **kibirli kibirli dolaşıyor**. (s.68)
89. İnatlı davalı tavla partiler, **dört kol iskambil...** (s.68)
90. Gizli köşelerde bucaklarda **şıkırdayan suların orkestrası pesten bir ninni söylüyor**. (s.68)
91. Bursa ovası, **gökyüzünün kıvılcımlı yıldızları**, yaşa Uludağ! (s.68)
92. Çıplak göğsünde altınlarını parıltatarak **yan yan sokuluyor**. (s.68)
93. Birkaç gün içinde hepsinin **yanığı al al olmuştu**. (s.69)
94. Bir aşkın bütün hasretli ezikliği ile **için için eriyerek**. (s.69)
95. Burhan gibi kendini **dirhem dirhem satan**, kadına karşı müstağni. (s.69)
96. Prensiplerini **sildi süpürdü**. (s.69)
97. İşaretini verince gençler **ok gibi fırladılar**. (s.71)
98. Burhan, Nejdet'i on metreden fazla taktı. Necdet **canını kovalar gibi koşuyordu**. (s.71)
99. Nesrin **içinden kan ağlayarak** Necdet'in yanında ayakta duruyordu. (s.72)
100. Necdet kaçıyor, **yaralı bir hayvanın ölmek için sığınacak yeri**, son bir sürüklenişle araması gibi. (s.73)
101. **Gözlerinin altı çürüyen, yüzü süzülen** Necdet. (s.73)
102. Takdirlerine, hürmetlerine **uç bucak yoktur**. (s.74)
103. Şerif'in **acısını savdırmağa çalıştı**. (s.74)
104. Cafer'in Mührinban'akul **kurban olmasına** mukabil Bedriye hayvanlarına mahkumdur. (s.75)
105. Halılar üzerinde **boy boy uzanıyordu**. (s.75)
106. Şerif'le Mührinban'la **öteden beriden** konuştular. (s.76)
107. Bedriye ona karşı **emniyet ve muhabbet duydu**. (s.77)

108. Fikir sorar, **medet umar** gibi uzun uzun baktı. (s.77)
109. Hayatı **enine boyuna** yaşamış ve anlamıştı. (s.78)
110. Hiç **gözünden kaçır mı** gelininde bir hal var. (s.78)
111. Köşke gelen erkek misafirleri **bir bir göz önüne getirdi**. Acaba kim? (s.78)
112. Görünce dayanamadım, konuştum. Bu oğlan **bir içim su**. (s.78)
113. Görümce gelin göz göze geldiler. **Birbirlerini nazarlarıyla ölçtüler** ve anlaştılar. (s.79)
114. İçini kemiren nedir, kızım? (s.79)
115. Her bıyığı terleyen delikanlı oturuyor, **çalakalem bir şiir**, mevzu da nedir biliyor musun? (s.81)
116. Aşk! Daima aşk. Hahhay! **Bu ne ateş, ne galeyhan**. (s.81)
117. Akşamcı vala da, hani bizde **ictimai beşeri mevzular**? (s.81)
118. Gençlik öyle **ezeli bir nizamdır**. (s.82)
119. Gönül meselesinin, **dallı budaklı** duyguların ayıp ve gülünç sayıldığı. (s.82)
120. Fahri Bey **sesini bir perde daha indirdi**. (s.83)
121. Beri tarafta inci gibi bir kız sana **yanıp tutuşsun**. (s.83)
122. Herhalde senin **pürüzlü bir vaziyette kalmanı istemem**. (s.84)
123. Burhan bu maceradan sağlam çıkmadı, **kolu kanadı kırılmıştı**. (s.84)
124. Tahsilini **yüz üstü bıraktı**. (s.84)
125. Sizin etiketiniz bana **vız gelir**. (s.85)
126. Kayıkhane önünde **kaynaşan sandallar** var. (s.87)
127. Yakıcı bir günün **yorgunluğunu döküyordu**. (s.87)
128. Gayet mumtazam olmakla beraber **çehresinde hoş gitmeyen bir manavardı**. (s.88)
129. Her şeyi sömürmek isteyen **ziyankar bir mahluk**. (s.88)
130. Bir gençle **şakır şukur tavla oynuyordu**. (s.89)
131. Bir aralık herkes **fiskos ederek** gizliden gülüştü. (s.90)
132. Tepe aşağı temiz ve güzel bir **münhani çizerek** indi. (s.91)
133. Bedriye yüzünden **sineye çekilen** acılara karşı bir panzehir bulunur. (s.92)
134. **Sihirli telkin kırılır**. Belki Mafalda, Necdet'e tesir yaparak Bedriye'nin nüfusunu dağıtamazsa bile, böler. (s.92)
135. Vücudu bitkin, **dimağı harap**, gönlü kin dolu haldeydi. (s.93)
136. **Sari zamanlarda görmek, görüşmek, selamlaşmak** hiçbir şey yok. (s.93)

137. Böyle alışveriş çevresinde **bezirgan muamelesi görmesi** ona bir zehir gibi işledi. (s.94)
138. Hiç şüphesiz, Bedriye, **Kuhunur gibi yekta ve müstesnadır.** (s.95)
139. Öfkekle yalayışlarla **tozu toprağı önüne katıp sürüyordu.** Tuhaf şey... Nesrin onu neden çağırdı. (s.96)
140. Yoksa **apar topar,** kimseyle vedalaşmadan **bir posta paketi gibi gidiyordum.** (s.96)
141. Sana **saklı telefon ettim.** Teyzem evde yok. Bir sır söyleyeceğim sana... (s.97)
142. Her neyse **şaka bertaraf.** Şimdi beni dinle. (s.97)
143. Necdet'in tanımadığı şahıslarla sıkı rabitalar peydahladığını **meydana atıyordu.** (s.98)
144. Şimdiye kadar emin bildiğı, **iliğine mekiğine varıncaya kadar tanırım** sandığı yalnız Nesrin'di. (s.98)
145. Tozları her adımda **puf puf kaban** yola çıkınca Necdet geri dönmek istemedi. (s.99)
146. Nesrin seni imtihan etmiş. **Sen kof çıktın.** (s.100)
147. Eğer onu seveydin, **bir lahza düşünmeden** tehlikenin altına girecektin. (s.100)
148. Anladı ki Necdet kendisini sevmiyor. **Üzüntüye, kuruntuya ne hacet.** (s.101)
149. Yer sulaktı; **damar damar ayrılan** serseri bir çay, otları içirmişti. (s.102)
150. Bu bahis etrafında ne zaman **ağzını arasak** inkar ediyor. (s.103)
151. Burhan bu söz kaynağı altında bir **Buda sükunetiyle boylu boyuna yatıyor.** (s.105)
152. Bütün gençler bu ebedi illeti **gevelemekten** kurtulamayacak mısınız. (s.105)
153. Dizlerine kapansam, **kana kana ağlasam.** (s.105)
154. Mükerrerem artık gülüyordu; iş şakaya dökülmüştü. Dedi ki : **Kerbelayı aşk ile hoşnut isen kavga nedir?** (s.105)
155. İşte hepsi işi azıttı. Kendilerine **dert kıtlığında uydurma birer acı icat ettiler.** (s.106)
156. Mükerrerem, annesini ve ablasını **mahrem surette** Nimet teyzeye göndermiş ve..., (s.109)
157. İbrahim ağa mahallesinin kara kiremitli evleri, **sırt sırta vermişler.** (s.110)
158. Kolsuz gömleğı, başında conı beresiyle **sere serpe** bir koltukta uzanmış gördü. (s.111)
159. Kendisi de bir **koltuğa yerleşti** ve diğer müşterilerin çıkmasını bekledi. (s.111)
160. Bütün gün yazı yazdığı halde Bedriye'den **iki satır esirgemesi.** (s.113)
161. Gördüğü karşılık herhangi bir kadını **nevmit edecek kadar menfi çıktı.** (s.113)

162. Her şeyi göze alarak Burhan'ın **ayağını kadar gidecekti**. (s.114)
163. Biliyorum, **bana bigane değilsin**. (s.114)
164. Beyaz zakkum demetlerinden akan acıbadem kokusu **sel gibi ortalığı basmıştı**. (s.114)
165. Bu kadar gezip tozmuşlar, **teklif tekellüf bırakmışlardı**. (s.115)
166. Kendini sıkmaktan üzerine ispazmoz geldi. **Kanı üşüdü**. (s.115)
167. Bu çetin mücadele zaman zaman inliyor, vücudundan **ter boşanıyor**. (s.116)
168. Gözlerinin altı çürümüş, **feri sönmüştü**. (s.116)
169. **Güzel yontulmuş cümleler silsilesini** en mükemmel bir hatip gibi ustalıkla istif ederek. (s.117)
170. Bir sıcak Eylül günü Kalamış'tan Bebek'e telefon ettiğimi, **kanımın çekildiğini, dizlerimin büküldüğünü** hatırlayacağım. (s.117)
171. Bütün bir yaz coşkunu neşeleriyle **ortalığı velveleye verdikten** sonra parti parti ayrıldılar. (s.119)
172. **Tatmadıkları zevk gezmedikleri yer kalmadı**. Yeşilliklerle süslenmiş öküz arabası içinde mandolin çalarak. (s.120)
173. **Entrikalı alakalar besleyegörsünler**, aralarındaki **sevda muamması kördüğüm oladursun**; Baha bu patırdıya karışmamış. (s.120)
174. Fakat "Yediler"e ne oldu? **Aralarında zikzak dolaşan bir kara kedi mi geçti** ki hepsi birbirine dargın. (s.121)
175. Necdet için. Eh **zorla güzellik olmaz** ya! (s.121)
176. Zaten hep böyle değil midir? **Para parayı çeker**. (s.121)
177. Bu Nesrin amma da **kabak çiçeği gibi açıldı**. (s.121)
178. İki tarafındaki ağaçlar hayal gibi **vız vız** kayıp geçiyor. (s.122)
179. Yazık bu kıza, yahu! **Sevdası beynine vurdu. İçi içine sığmıyor**. (s.122)
180. Başını eğdi, yere çömeldi. **Gözlerinden iki sıra yaş indi**. (s.123)
181. dert neyse kendi kendine savulur. **Her derdin dermanı gelir**, yalnız ölüme çare yok. (s.12)
182. Fakat Necdet, artık **bütün bağları koparmış, yuvadan boşanmıştı**. (s.124)
183. Evvela **yakamı bırak**. Bana ne diye saldırıyorsun. (s.124)
184. Yolda **her görenin gözüne çarpıyormuş**. Sekiz silindirli bir lüks otomobili kullanan genç, güzel bir kız. (s.125)
185. Mihveri kırılan volan boşalarak **fır fır dönmüş**. (s.125)

186. Sonbahar güneşinde ısıldayan **tabut, eller üzerinde, dalgalara konmuş, bir martı** gibi idi. (s.125)
187. Yirmi iki yaşından bir taze çocuk, **yok yere ziyan olmuştu.** (s.126)
188. Demek **ölüm efsane değilmiş, Sahiden insan ölüyor, yok oluyormuş.** (s.126)
189. Layık değilim, fakat **başıma bir devlet kuşu konmuştu.** (s.126)
190. Bu işte Necdet **ön ayak oldu.** (s.126)
191. Nurlu gözlerini karşısındaki perişan gence dikti. **Allahtan sabr-ı cemil ihsanını niyaz etti.** (s.127)
192. Kısmen çocuktu, diyebiliriz. **Cinsi cazibe neşretmezdi.** (s.127)
193. Endamı böyleydi. **Çarpıcı değil, ağır ağır sarsıcı bir tipti.** (s.128)
194. Mükerrerem'in ne yüzden bayıldığı anlaşılınca **küllenen matemler deşildi.** (s.128)
195. Kendisiyle yüz yüze gelmemek için **kıyıya bucağa sinmişlerdi.** (s.130)
196. Ve Orhan'ın **tasdik yollu sükutu** üzerine sesini arttırarak. (s.131)
197. Sait deniz ve rüzgar görünce, **kanlarına tılsımlı bir iksir şırınga edilmiş gibi** yerlerinden davranıyorlar. (s.132)
198. Fırsat bu fırsat **açılıp saçılırlar.** (s.132)
199. Siz insanlara karşı **müsbet veya menfi bir cephe almıyorsunuz;** ne sevmek ne sevmemek. (s.133)
200. Kısaca söyleyeyim: Sizin **şahsiyetiniz benim seciyemden üstündür.** (s.133)
201. Görümcem der ki, **terk-i yar eyle yahut terk-i diyar eyle gönül.** (s.134)
202. Fakat Fazilet **tutumunu, edasını bozmadı.** (s.136)
203. Sen mesela **sır kumkumasisin, Burhan gayya kuyusudur.** (s.136)
204. Baha bile, yezit piç, **hece sektirmez.** (s.136)
205. Onlar da tahteşşuurda yer aldılar. **Binayı çökertmek için toprak altından kazdılar.** (s.137)
206. **İzzet-i nefsi bırakmadı** ki Nesrin bunu bilsin. (s.137)
207. gün **hava nisanı andıran bir kalleslikle açtı, kapadı.** (s.138)
208. Öfke ile kabarmış dağ gibi kara bulutlar, **yumuşak muslin gibi uzanmış ıslak bakışlı gümüşi** bulutlar. (s.138)
209. Bu kalabalığı **önüne katıp sürece,** göğü temizleyecek. (s.138)
210. Hepsi ihtimal çevresinde **tetikte duruyor.** (s.138)
211. Her gün gençler arasında **cereyan eden** banal bir gönül meselesi. (s.139)
212. Yüreklerle biraz su serpilecekti. **Dinsizin hakkından imansız gelir.** (s.140)

213. İnsan tabiatın ve mukadderatın seyrini değiştiremez. **Hayatta tek kişinin gücü yetmeyeceği gelişler vardır.** (s.140)
214. Onların hatırasında ziyade bir **ölüm çeşnisi vardı.** (s.140)
215. Kendi kendine sorduğu şeylere **aklı değil , yine gönlü cevap verdi.** (s.141)
216. Onu, layık olduğu gizli **mabette avam gözünden, avam sözünden saklı bulundururum.** (s.141)
217. Başını kolları ile sararak kucağına düşürdü. **Aşk ı üç sarıh devreye bölünebilirdi: evvela isyan, sonra hicran, sonra tevekkül.** Şimdi tevekkül devresini yaşıyordu. (s.141)
218. **Dokuz nimet bir araya geldikten sonra onuncusunu da çekişmek,** ille her şeyi birden avuca toplamak olur mu? Haydi eve, yallah! (s.142)
219. Ömrünün mahsulü bu sevgiden **yeryüzünde bir nişan bırakmayacaktı.** (s.143)
220. Faullü bir şey oluyordu ki **seyrine tahammül edemedi.** (s.145)
221. Cafer, **yan çekilip yol verdi.** (s.145)
222. Geri dönse başka bir zaman gelse... **Boğazına tıkanan bir acılığı güçlkle yuttu.** (s.146)
223. Musiki faslı bittikten sonra **suya sabuna dokunmayacak** mevzular açtılar. (s.146)
224. kadar büyük sözlerden sonra **bir izdivaç öksesine oturmak** kolay bir şey değildi. (s.146)
225. Lacivert beresi ile onda bu akşam, tam bir **öksüz çocuk siması** vardı. (s.147)
226. Kadın denilen mahluk “**iblisin şaheseri**” demeye layıktı. (s.148)
227. Burhan’ı elde edince, **ruhunun muvazenesi sarsılmış.** (s.148)
228. Kapıdan çıkarken geri döndü, **bir küçük reverans yaparak** dedi ki. (s.149v)
229. Bedriye, **fasılsız bir sarhoşluk içinde,** arzın cazibesinden kurtularak. (s.150)
230. Burhan’a artık **doya doya bakabiliyordu.** (s.150)
231. Kivılcımlar dağıtarak havayı değiştiriyor, **etrafa güzellik mayası sindiriyordu.** (s.150)
232. Yaşamak aleminde **büyük saadet büyük felaket demektir.** (s.152)
233. zaman da **sukutu hayale uğrarız.** (s.152)
234. Kıza dehşetli **ispaznoz gelmiş** bayılmış. (s.152)
235. Her şeyi **yüzüstü bırakıp gidecekti.** (s.152)
236. Zamanında bastırın **saadet sağnağının** süreksiz olacağını bildiği için. (s.152)
237. Fakat anlıyordu ki **işi tadında bırakmak** gerek. (s.153)
238. **Pışkan bir aşkla** onun boynuna takılı kalmak isterse. (s.153)

239. Bunu iyice **aklı kesti**. (s.153)
240. Dimağın ve asabın **avuç dolusu israf edilmesi**. (s.155)
241. Gevşeyen dudaklarını **çekip çevirmek**. (s.155)
242. Her daim ebedi **cazibenizle hüküm sürersiniz**. (s.156)
243. Halinizde bile ayrı güzellik var. **Dertli Meryem'e benzediniz**. (s.156)
244. Ya bu şimdiki **taşkın kuvvet, neşe atılganlık** ne? (s.157)
245. Bedriye **sel gibi ağılıyordu**. (s.157)
246. Hayretler içinde bunalmış kalarak bir şey düşünemedi. **Çenesini bıçak açmazdı**. (s.157)
247. Farkında bile olmadan **sayıklar gibi söyledi**. (s.157)
248. Orhan artık **dert kumkuması olmuştu**. (s.158)
249. Dostum, **dünya yıkıldı sen altında mı kaldın?** (s.158)
250. Beni **beyhude yere didikleme**. Elinde bir ölçü, bir tartı yokken benim başıma **gelenden ne anlayabilirsin** ki. (s.159)
251. Orhan "**soğutma siyaseti**" tabirini duyunca. (s.160)
252. Gözlerini dikerek sarhoşlara **mahsus, mahmur ve muzaffer bir gülüşle** güldü. (s.160)
253. Ona ne? Diyordu. **Gözleri dolu dolu olmuştu**. (s.160)
254. Bana bu kumanda yüksek bir makamdan geldi. **Dünyada tabiat kanunları olduğu gibi aşk kanunları da vardır**. (s.161)
255. Orhan bir iki hafif itiraz daha serpiştirdi, adam sen de... **Habbeyi kubbe..hele hele**. (s.161)
256. Necdet ağır ağır, her **sözü derin bir mahzenden zorla çeker gibi**, nefes alma durakları yaparak anlattı. (s.161)
257. Necdet'in o engin **inkisarını, feragetini, elemini bir sünger gibi içine çekmiş** bulundu. (s.161)
258. Benim yalnız bir günahım var. Bu meseleyi **mukaddes bir sır gibi ölünceye kadar saklamalıydım**. (s.161)
259. Boğuk bir hırıltı çıkarır ve kanlı **gözlerini ağır ağır devirerek** şöyle bir **yan bakardı**. (s.162)
260. İdmansızlıktan **tulum gibi şişmişler**. (s.163)
261. Bırakın, onları, tekrar **formaya sokayım**. (s.163)
262. Burhan her fırsatta **izhardan çekinmiyordu**. (s.163)

263. Bir kadını nihayet bezdirecekti. **Aşkın cennet bağları üzerine bir gölge düşüyor.** (s.163)
264. Gözü kararmış bir Bedriye bu **kanlı yolda yürüyebilsin.** (s.164)
265. Burhan için yok. Böyle **burjuva dillerinden koleradan kaçır gibi kaçardı.** (s.164)
266. Vücudu tepeden tırnağa ürperdi. **Bütün manevi mukavemeti bir çırpıda sıfıra inerek yine.** (s.165)
267. İhtiyar kadın **hiddetinden kabına sığmıyordu.** (s.166)
268. Amma böyle **sülün gibi bir endamımız** yoktu, etli canlı idik. (s.166)
269. Kabahat erkelerde. **Erkek kadını nasıl görmek isterse, kadın o kalıba girer.** (s.168)
270. Demek bugünün erkekleri, **ağzının tadını bilmiyor.** (s.168)
271. Bu içli kıza **doğrudan doğruya bir şey söylenemeyecekti.** (s.168)
272. Mihriban! **Allah sana kara gün göstermesin.** Halbuki.... (s.170)
273. Ben çok **bahtiyar oldum, kanım kaynadı, ruhum coştı. İmanım vecde geldi.** (s.170)
274. Zaten ödediğim sonradan ödediğim **fevkalbeşer bedelden** de belli oldu ki. (s.170)
275. **Hayat kadar amansız bir alacaklı var mıdır hiç?** Katiyen şaşmaz ve gecikmez. (s.170)
276. Hesaplaşma anı geldiği zaman **pusulayı yüksek bulurlar.** (s.171)
277. Hazreti İsa'nın o meşhur sözünü kendime ibadet edinmişim: **Ne bahtiyar o kullar ki biraz delil aramadan iman ederler.** (s.171)
278. Fakat bu ikinci kavuşma birincisi gibi **pembe bir şafak değildi.** (s.172)
279. Yapamadım. **Aşkım vicdanımdı.** (s.172)
280. Benimle bulunduğu zamanlar bile **dalıp dalıp gidiyordu.** (s.172)
281. Gözlerinin altı çürümüştü. **Kanlı bir elemle dili ağırlaşarak.** (s.173)
282. Senin gıdan Nebile Hanım, **O gıda, ben garnitür.** (s.173)
283. Muhabbetle kıskançlık arasında ben **lime lime didiklendim.** (s.173)
284. Toygar tepeli Nebile Hanım hangi **görünmez tılsımla bağlamıştı.** (s.174)
285. Onlar katiyen terkedilmez. **Hor hakir tutulurlar, çiğnenirler.** (s.175)
286. Koca bilir ki kadın öz malıdır; **atsa atılmaz, satsa satılmaz.** (s.175)
287. Şu kadın ve şu çocuk benim mahluklarımdır, der gibi **yaradanlık taslar, göğsünü gerer, böbürlenirler.** (s.175)
288. İki kadın **ciddi ve elim bir nazarla anlaşılarak** bakıştılar. (s.176)
289. pısırik felsefesi tehlikeli mikrobunu maalesef bütün **beşeriyete aşılamıştır.** (s.176)
290. Avaz avaz bağırır, fedakarlık, **diğerperestlik çağırır.** (s.176)

291. Nihayet kendisi **apansız geldi**. (s.177)
292. Kanı kaynayarak beni seviyordu. Biz **birbirimizin etine gömülmüş iki kanca idik**. (s.177)
293. Fakat **aşk beni sürpüntülüye düşürdü**. (s.178)
294. Belim ağrıdı, sırtım, göğsüm omuzlarım ağrıdı. **Bacaklarımda damarlar atıyordu**. (s.179)
295. Sanki güneş beni öptü. **Toprak ayağının altına el açtı**. (s.180)
296. **Hakiki kuvvetin sesi hiçbir zaman patırtılı çıkmaz**. Velveleli akislerle gürleyen, acizdir. (s.181)
297. Beni rikkat basar. Şairinde dediği gibi: **Gözden akıtır yaşı erenlerin halveti**. (s.182)
298. Kaldı ikinci yol: **Kalpsiz olmak, gönlü mezada çıkarmak, insafsız bir bedel ödemek**. (s.183)
299. Nurlu bir tebessümle gülümsedi. **Gözleri coşkun bir parıltıyla tutuştu**. (s.184)
300. Acı çeke çeke idmanlı olmuşlar. **Öküz gibi hemen her yükün altına giriyorlar**. (s.184)
301. Biz onlara, **çanak tuttukları** zaman, neden yosma demeyelim. (s.184)
302. **Saadet en mukaddes şeydir, ızdırıp en büyük günahdır** diyebilmek için saadetin bütün uluhiyetini. (s.184)
303. Tarih sizi yere vurdukça siz **hacıyatmaz gibi boylanın**. (s.185)
304. Mihriban Hanım **emsalsiz bir kadındı, Güliiver cüceler diyarında!** (s.185)
305. Cezmi büyümüş, **beşikteki güzelliğinden eser kalmamıştı**. (s.186)
306. Çinlilerin o meşhur darbimeselimi bilir misiniz? **Doğru sözler tatlı değildir, tatlı sözler doğru değildir**. (s.186)
307. Çünkü onun için: **Aşk başka tenevvü başka**. (s.187)
308. Size der ki: **Aşk başka ideal başka** (s.187)
309. Haydi şimdi yemeğe gidelim. Zira zira... **Midem zil çalıyor. Sultan Aziz gibi bir oturuşta bir kuzu haklayacağım alimallah**. (s.187)
310. Evet, gönüller, gayri ihtiyari **ümide teveccüh ederler**. (s.188)
311. Bu kırık, bu **ıztırdan lime lime olmuş** ses Necdet'in kendi sesi değildi. (s.189)
312. **Uyku içinde kaderlerinden habersiz yatan insanlara bağırarak, onları uyandırmak istiyordu**: olamaz, ummuyun olamaz! (s.189)
313. Kaybedeceksiniz çünkü... **kanun-ı tabiat böyle emrediyor**. (s.190)
314. Kadıköy'ün kırtıpil kopillerine benim **gönlüm tecrübe tahtası değil**. (s.194)

315. Bir buket menekşe kokluyormuş. Adeta **tavşan dağa küsmüş, dağın haberi olmamış.** (s.195)
316. Baha, kunduracı ıstılahlarını su gibi sarf ederken Orhan **zevkinden fıkırdıyordu.** (s.198)
317. Necdet gene aylak dolaşmaya, meyhanelerde **pineklemeye başlamış.** (s.198)
318. Gene oldukça **mangırla oynayabilir.** (s.199)
319. Hep aynı vıcık vıcık yolları **tavaf etmeye** başladılar. (s.199)
320. Fakat ekseri o da nasip olmazdı. **Bir buse, bin sitem, bu sevişmek illeti Nasrettin Hoca'nın keçiboyunuzu hikâyesine benziyor.** (s.200)
321. Burhan onu **muayyen saatlerde ve sırf maddi bir tarzda sevmiştir.** (s.202)
322. Burhan kolunu Bedriye'nin sırtından geçirerek sağ omzunu **avucu içine almıştı.** (s.202)
323. Yüzü, **hidayet nuru ile yıkanmış** gibi, parlak, fevkalbeşerdi. (s.203)
324. Bedriye adımlarını tek tek sürüyerek, üst kata çıkıyordu. **Düşünüyordu ki insan, nerede bir ümit görürse hemen ömrünün bütün ağırlığını bu cılız saman çöpüne bağlamaya hazırlanıyor.** (s.204)
325. Sahi ne olur Burhan beni sevmese? **Maddeten manen neyim eksilir?** (s.206)
326. Çocuğa bir **paçavra kadar kıymet vermeyen** erkekler var. (s.207)
327. Burhan'ı tanımadan evvelki halini bulacaktı. Zaten **beden, ruh kadar inatçı değildir.** (s.208)
328. Necdet'e biraz mübağala ile anlattılar. Kadın **ölüm döşeginde yatıyor,** dediler. (s.210)
329. Hala yaşamakta olduğunu keşfetti. **Çile doldurdum,** artık bitti. (s.211)
330. Yeniden şaha kalkacağını anladı. Bu **sefaleti tekrar çekmektense derisini yüzdürmeye razıydı.** (s.211)
331. Necdet için bu köyde denebilirdi ki: **Her bir parçası bir dalda kaldı.** (s.212)
332. Necdet'in **gönlünde canlı bir varlık gibi yer etmişti.** (s.213)
333. Çünkü beni **hayata raptedebilecek** bir şey daima hazır bulunacaktır. (s.214)
334. **Yüreği ferahladı.** Yalnız, kaybettiği şeyin telafi olup olamayacağını kendi gönlüne sordu. (s.215)
335. **Güneş devrilmek üzere idi.** Kalamış koyuna yine bir hal olmuştu. (s.216)
336. Evlendiği günden beri o da **yolundan sapmış, çığırından çıkmıştı.** (s.219)
337. Eskiden tanıdığı bazı kadınların **mahrem zamanlardaki jestlerini** hatırladı. (s.219)

338. Fakat o artık sefere çıkan bir asker gibiydi: **Atı hızlanmış, kılıcı kuşanmış** ve önünde bütün kapılar yol vermek için açılmıştı. (s.221)
339. Bedriye'ye o **hengamede havadis yetiştirdi**. (s.221)
340. Kadıköy'ün artık **tadı tuzu kalmamıştı**. (s.221)
341. Bu Kur'andan bir ayetti: "**Hür olmak isterseniz; ölmeden evvel ölünüz**". (s.221)
342. Ve artık bu **umumi bir terane olmuştu**. (s.225)
343. Fakat Nejd'te, bir **küçük sondajla hakikatı meydana çıkardı**. (s.225)
344. Nice güzel gözler hasretle, mahviyetle kapanarak, **çiçek gibi taze dudaklardan muhabbetin en son kapitülasyonu dökülüyordu**. (s.225)
345. Kendisi, **nefsi hesabına bir küçüklük, benim hesabıma bir büyüklük duyuyor**. Doğrudur elbet. (s.226)
346. İztirap, onun **ömrünü Sedd-i Çin gibi bir çembere almış**, tabii yaşayışlardan ayırmıştı. (s.226)
347. Bana tabii **yaşayışın acılı tatlı lezzeti lazım**. (s.226)
348. Bu yeni ve muazzam hakikati **avaz avaz bağırarak** arzusuyla kuduruyorum. (s.227)
349. Mürekkep bir umman gibi **en kanlı facialar üzerinden köpürerek çağlar**, geçer. (s.228)
350. Şu al renkli çay keza; **efsanevi memleketler baharı gibi içime damlıyor**. (s.228)
351. Arkadaşları onun halinden korkup **eline eteğine asıldılar**. (s.230)
352. Pek dinlemedikleri **saza kulak vermeye** başladılar. (s.230)
353. Evet, sebebi de şu ki **akacak kan damarda durmaz**. (s.232)
354. erkek zuhur edince biz ona **son damlamıza kadar akar gideriz**. (s.232)
355. Şimdi **maziye yaprak yaprak çevirip** her hece, her nokta. (s.233)
356. Çünkü kendi **duygularını böyle kökünden budayarak**. (s.233)
357. Hülâsa ederek hazırladığım emsalsiz bir **iksiri çöle döktüm**. (s.233)
358. Tekrar birleşmeme imkan yoktur, aramızda bir ölü var, katledilmiş bir küçük Allah... (s.234)
359. Ben bunu o zamanlar **küfran sayacaktım**. (s.235)
360. ben de **korku nevrozuna müptela bir hastayı sevdim**. El ele verdim. (s.235)
361. Beni gelip hiç görmediği için **sitem ettim**. (s.236)
362. Bir senedir Kadıköy'e **ayak basmadığını**, bugün ilk defa. (s.236)
363. Her ne pahasına olursa olsun, unutmak istiyor, **hariçten şifa okuyor**. (s.236)
364. Tam bir teselli verebileceğine inanmıyorum. **İnkisarla mücadele etmek inkisarin şiddetini artırıyor**. (s.236)

365. Hoyrat bir erkeğin sevdasını çekmeyi nefesine yakıştırmıyor, **ayak diriyor**. (s.237)
366. **İnsan hayatının merkez-i sıkletini tek bir emele yatırırsa çok bedbaht olur**, dedi, hiçbir şeye inanmamak. (s.237)
367. En son gaye, bir şeye dayanmadan sırf kendi kametiyle durabilmektir. **Kati bir inziva, kati bir imansızlık**. (s.237)
368. Fuzuli'nin bu beyti biraz evvelki sözlerime misaldir. **Cünun mülkü, gaflet alemi** demektir. (s.238)
369. Elbette ki **cünun mülkünde seyrân tatlıdır** ve **bu seyrandan sonra akıl meydanı insana zindan-ı bela görünür**. (s.238)
370. Ya hanımefendiciğim, **can çıkar da huy çıkmaz**. (s.238)
371. Siz, bir **Acem seccadesini kapınıza paspas yaptınız**. (s.239)
372. Size ağır gelen, **fuzuli gayri tabii görünen o hilati üzerinizden çıkarıyorum**. (s.240)
373. Tamamiyle uzak yaşadıktan sonra **menfayı kafi gördü**. (s.241)
374. Köpeği Cimbapeşi sıra dolaşıyor. (s.242)
375. Senelerce kuru ovada yürüdükten sonra kendini **birdenbire vatanın gül bahçelerinde bulan bir adam** gibiydi. (s.243)
376. Necdet, **tepesine ateş düşmüş gibi** irkildi. (s.243)
377. Arkadaşının kulağını eğilip: **Arpaları fazla geliyor**, dedi. (s.244)
378. Fakat hayat, böyle **mucizelerden tuluunu beklemek için çok kısa**. (s.246)
379. **Hayatı bütün şiirden soyuyorsunuz**. Böyle maddi ve sinik bir adam olmayı katiyen kabul edemem. (s.246)
380. Alman, teknik bir cevap verdi: **Hicranı eskitirim, düşüne düşüne yıpratır öldürürüm**. (s.246)
381. Fakat **düşmanınız sizi pürsilah karşılarsa** dehşet duymakla beraber memnun da olursunuz. (s.247)
382. Burhan'ın yanından geçerken muhaverenin bir parçasına **kulak misafiri olmuşlardı**. (s.248)
383. Bir Kadıköylü köyünden uzak yaşarsa **hayra alamet değildir**. (s.249)
384. Kadıköy denilen muazzam tarikatın mensupları **oluk oluk dört bir tarafa dağılır**. (s.250)
385. Şimdi o **sizlere ömür**. (s.250)
386. Bana zor gelen, **belimi büken** bu olmadı. (s.251)
387. Aç da kalsam çıplak da kalsam gene **semti dildare gideceğim**. (s.251)
388. Çay kutusuna varınca her şeyi **yerli yerinde** bulursun. (s.252)

389. Sonra uyku, **deliksiz bir uyku.** (s.254)
390. Bedriye, görüşmedikleri bir buçuk sene zarfında **lekesiz bir hayat yaşamıştı.**
(s.255)
391. Evet belli ki bu kadın... **Mabedi mabet olarak muhafaza edebiliyorlardı.** (s.255)
392. Aşkınınız gün günden **ayaklar altında çiğnenerek** paçavra edildiğini görmektir.
(s.257)
393. Bedriye'nin **göğsünden ürkek bir nida parçası koptu.** Benzi attı. (s.257)
394. O, mutlaka **gelip çatacaktır.** (s.258)
395. Haberini duyanlar **hurra akın ettiler.** (s.258)
396. Biz de olsa olsa bir mevsim **ağızlarında gevelenen banal bir tango oluruz.** (s.259)
397. Bedriye'yi ve Pikolo'yu tanımış, **avaz avaz havlıyor.** (s.259)
398. **Durduğu yerde durmuyor,** fasılasız tepiniyor, kuyruğunu sallıyor. (s.259)
399. Kadın, onun derinliklerindeki **gizli alevi satha çıkarmak** için çırpınır. (s.260)
400. Az gördükleri için herhangi bir faciayı uğrayınca **tepetaklak giderler.** (s.261)
401. Mecburi selam verdi, mecburi oraya **mıhlandı kaldı.** (s.262)
402. Çok basit. Daima **bir ayağım muhabbette bir ayağım hiyanette bulunuyordu.** İlk andan itibaren erkeğe beni kaybetmek üzüntüsünü telkin ediyordum. (s.263)
403. Almanca'da bir meşhur sözü vardır: “ **Tam nefasetinizin lezzeti üzerinizden iken sizi yiyenlerin elinden kurtulunuz.**” (s.263)
404. Tatlı etiniz **sömürüldükten sonra çekirdeğinizi yere atıp geçsinler,** bu daha mı kolay, daha mı az feci. (s.263)
405. Vah benim küçüğüm! **Ceylen bakışlı Şehrazat.** (s.263)
406. İhtiraslar içinde **lime lime parçalanan** beşeriyetin üzerine semavi bir ahenk.
(s.263)
407. Etrafında pervaneler uçuşuyordu. Sanki **gökten yerlere fevkalbeşer bir sükun ve huzur yağmuru dökülüyordu.** (s.264)
408. Eflatun'un bir sözü hafızasına süründü, geçti: “ **Beşeri meselelerin hiçbirisi derin bir ciddiyete layık değildir; fakat...**” (s.264)

5.1.2. Kadiköyü'nün Romanı'nda Deyimlerin Alfabetik Dizini

1. Acem seccadesini kapınıza paspas yapmak
2. Acısını savdırmağa çalışmak
3. Açılıp saçılmak
4. Ağızlarda gevelenen banal bir tango
5. Ağzını aramak
6. Ağzının tadını bilmek
7. Akacak kan damarda durmaz.
8. Akli değil , yine gönlü cevap verir
9. Akli kesmek
10. Akli kesmek
11. Aks-i sadalar yapmak
12. Ala al, moru mor
13. Alan talan eder, kırıp, geçirmek
14. Allah sana kara gün göstermesin
15. Allahtan sabr-ı cemil ihsanını niyaz etmek
16. Alt üst olmak
17. Apansız gelmek
18. Apar topar, bir posta paketi gibi gitmek
19. Aralarında zikzak dolaşan bir kara kedi
20. Aramızda bir ölü var, katledilmiş bir küçük Allah
21. Arpaları fazla gelmek
22. Aşık Kerem gibi yanıp tutuşmak
23. Aşk başka ideal başka
24. Aşk başka tenevvü başka.
25. Aşk sürpüntülüye dönüştürür
26. Aşkı üç sarıh devreye bölünebilirdi: evvela isyan, sonra hicran, sonra tevekkül.
27. Aşkım vicdanımdır
28. Aşkın cennet bağları üzerine bir gölge düşmek
29. Atı hızlanmış, kılıcı kuşanmış

30. Atsa atılmaz, satsa satılmaz.
31. Avaz avaz bağırmak
32. Avaz avaz havlamak
33. Avucu içine almak
34. Avuç dolusu israf edilmek
35. Ayağına kadar gitmek
36. Ayak basmak
37. Ayak diremek
38. Ayaklar altında çiğnemek
39. Bacaklarında damarlar atmak
40. Bahçelerden zambak nefesleri taşıyan yumuşak geceler.
41. Bana bigane değilsin.
42. Başıma bir devlet kuşu konmak
43. Beden, ruh kadar inatçı değildir.
44. Belimi bükme
45. Beşeri meselelerin hiçbiri derin bir ciddiyete layık değildir
46. Beşeriyete aşılacak
47. Beşikteki güzelliğinden eser kalmamak
48. Beyhude yere didikleme.
49. Bezirgan muamelesi görmek
50. Binayı çökertmek için toprak altından kazmak
51. Bir ayağım muhabbette bir ayağım hiyanette bulunmak
52. Bir bir göz önüne getirmek
53. Bir buse, bin sitem, bu sevişmek illeti Nasrettin Hoca'nın keçiboynuzu hikâyesine benziyor.
54. Bir dostta demlenmek
55. Bir içim su.
56. Bir izdivaç öksesine oturmak.
57. Bir küçük reverans yapmak
58. Bir lahza düşünmeden
59. Birbirimizin etine gömülmüş iki kanca idik.
60. Birbirlerini nazarlarıyla ölçtüler
61. Birdenbire vatanın gül bahçelerinde bulan bir adam

62. Boğazına tıkanan bir acılığı güçlükle yutmak
63. Boru değil
64. Boy boy uzanmak
65. Bozgun yapmak
66. Bu kadar doğru içinde bir de eğri bulunsun
67. Bu ne ateş, ne galey n.
68. Buda s kunetiyle boylu boyuna yatmak
69. Burjuva dillerinden koleradan ka ar gibi kaçmak
70. Bütün bağları koparmış, yuvadan boşanmak.
71. Bütün manevi mukavemeti bir çırpıda sıfıra indirmek
72. Büyük saadet büyük felaket demektir.
73. Can çıkar da huy çıkmaz.
74. Canını kovalar gibi koşmak
75. Cazibenizle hüküm sürmek
76. Cereyan etmek
77. Ceylen bakışlı şehrazat.
78. Ciddi ve elim bir nazarla anlaşmak
79. Cimbapeşi sıra dolaşmak
80. Cinsi cazibe neşretmek
81. C n n m lk , gaflet alemi
82. C n n mülkünde seyran tatlıdır ve bu seyrandan sonra akıl meydanı insana
zindan-ı bela görünmek
83.  alakalem bir şiir
84. Çanak tuttukları
85. Çarpıcı değil, ağır ağır sarsıcı bir tip
86.  ehresinde hoşa gitmeyen bir mana vardı.
87.  ekip çevirmek.
88. Çenesini bıçak a mamak
89.  i ek gibi taze dudaklardan muhabbetin en son kapitülasyonu dökmek
90.  ile doldurmak
91. Çok yaşayan hiç yaratmaz.
92. Dalıp  ıkmak.
93. Dalıp dalıp gitmek

94. Dallı budaklı.
95. Damar damar ayrılan
96. Dedikodu kaynatmak
97. Deliksiz bir uyku
98. Derede iğne atsan düşmez
99. Derme çatma
100. Dert kıtlığında uydurma birer acı icat ettiler.
101. Dert kumkuması olmak
102. Dertli Meryem'e benzemek
103. Diğerperestlik çağırır
104. Dili çözülmek
105. Dimağı harap
106. Dinsizin hakkından imansız gelir
107. Dirhem dirhem satan
108. Dizi dizi yer tutmak
109. Doğru sözler tatlı değildir, tatlı sözler doğru değildir.
110. Doğrudan doğruya bir şey söylemek
111. Dokuz nimet bir araya geldikten sonra onuncusunu da çekişmek
112. Doya doya bakabilmek
113. Dört kol iskambil
114. Durduğu yerde durmuyor
115. Duygularını böyle kökünden budayarak.
116. Dümbedüdük etmek
117. Dünya yıkıldı sen altında mı kaldın?
118. Dünyada tabiat kanunları olduğu gibi aşk kanunları da vardır.
119. Düşmanınız sizi pürsilah karşılarsa
120. Düşünüyordu ki insan, nerede bir ümit görürse hemen ömrünün bütün ağırlığını bu cılız saman çöpüne bağlamaya hazırlanır.
121. Efsanevi memleketler baharı gibi içime damlamak
122. Elde, ayakta durmak
123. Ele vermek
124. Elinde bir ölçü, bir tartı yokken benim başıma gelenden ne anlayabilirsin
125. Eline eteğine asılmak

126. Ellerini protesto makamında kaldırmak
127. Emniyet ve muhabbet duymak
128. Emsalsiz bir kadındı, Güliwer cüceler diyarında!
129. En kanlı facialar üzerinden köpürerek çağlamak
130. Enine boyuna
131. Entrikalı alakalar besleyegörsünler, sevda muamması kördüğüm oladursun
132. Er geç gelip çatacağına
133. Erkek kadını nasıl görmek isterse, kadın o kalıba girer.
134. Etrafa güzellik mayası sindirmek
135. Ezeli bir nizamdır.
136. Fasılsız bir sarhoşluk içinde
137. Feri sönmek
138. Fevkalbeşer bedelden
139. Fıkır fıkır kaynayıp
140. Fır fır dönmüş.
141. Fitraten zengin olmak
142. Fikirlerimin düğümü gevşer
143. Fiskos ederek
144. Formaya sokmak
145. Fuzuli gayri tabii görünen o hilati üzerinden çıkarmak.
146. Gecenin münis güzelliğı
147. Gelip çatacaktır.
148. Ağızlarda gevelemek
149. Gezer tozar.
150. Gizli alevi satha çıkarmak
151. Göğsünden ürkek bir nida parçası kopmak
152. Göğüs germek
153. Gökten yerlere fevkalbeşer bir sükun ve huzur yağmuru dökülmek
154. Gökyüzünün kıvılcımlı yıldızları
155. Gönlüm tecrübe tahtası değil
156. Gönlünde canlı bir varlık gibi yer etmek
157. Görünmez tılsımla bağlamak
158. Gözden akıtır yaşı erenlerin halveti.

159. Gözleri coşkun bir parıltıyla tutuşmak
160. Gözleri dolu dolu olmak
161. Gözleri parlak bir koyulukta derinleşerek dinlemek
162. Gözlerinden iki sıra yaş inmek
163. Gözlerini ağır ağır devirerek yan bakmak
164. Gözlerinin altı çürüyen, yüzü süzülen
165. Gözü açıp kapamadan
166. Gözünden düşer
167. Gözünden kaçır mı
168. Gözünüzden düşmek
169. Güneş devrilmek üzere
170. Güzel yontulmuş cümleler silsilesi
171. Habbeyi kubbe hele hele
172. Hacıyatmaz gibi boylanmak
173. Hakiki aşta daima bir ölen, bir de öldüren vardır
174. Hakiki kuvvetin sesi hiçbir zaman patırtılı çıkmaz
175. Hariçten şifa okumak
176. Hava nisanı andıran bir kalleslikle açmak, kapamak
177. Hayat kadar amansız bir alacaklı var mıdır hiç
178. Hayata raptedebilmek
179. Hayatı bütün şiirden soyumak
180. Hayatta tek kişinin gücü yetmeyeceği gelişler
181. Hayra alamet değil
182. Hece sektirmez
183. Hengamede havadis yetiştirmek
184. Her bir parçası bir dalda kalmak
185. Her derdin dermanı gelir
186. Her görenin gözüne çarpıyormuş.
187. Herkese uğrak olmak.
188. Hırsızlama gözetlemek gönlünü doyurmak
189. Hışmına uğramak
190. Hicranı eskitirim, düşünce düşünce yıpratır öldürmek
191. Hidayet nuru ile yıkanmak

192. Hiddetinden kabına sığmamak
193. Hor hakir tutulurlar
194. Hurra akın etmek
195. Hür olmak isterseniz; ölmeden evvel ölünüz
196. Hürügürra su içinde binbir alayla
197. İztıraptan lime lime olmuş
198. İblisin şaheseri
199. İçin için eriyerek.
200. İçinden kan ağlayarak
201. İçini kemiren
202. İçtimai beşeri mevzular?
203. İkamete gelmek
204. İki para etmemek
205. İki satır esirgemek
206. İksiri çöle dökmek
207. İliğine mekiğine varıncaya kadar tanımak
208. İnceliklere vakıf
209. İnkisarını, feragetini, elemiini bir sünger gibi içine çekmek
210. İnkisarla mücadele etmek inkisarin şiddetini artırmak
211. İnlerinden boşanmak
212. İnsan hayatının merkez-i sıkletini tek bir emele yatırırca çok bedbaht olur
213. İspaznoz gelmiş
214. İşi tadında bırakmak
215. İzhardan çekinmek
216. İzzet-i nefsi bırakmak
217. Kabak çiçeği gibi açılmak
218. Kaçan bir gözle bakmak
219. Kalbini iskandil etmek
220. Kalpsiz olmak, gönlü mezada çıkarmak, insafsız bir bedel ödemek.
221. Kana kana ağlamak
222. Kandil kandil yere inmek
223. Kanı üşümek
224. Kanım kaynadı, ruhum coştı. İmanım vecde geldi.

225. Kanımın çekildiğini, dizlerimin büküldüğünü görmem
226. Kanlarına tılsımlı bir iksir şırınga edilmek
227. Kanlı bir elemle dili ağırlaşmak
228. Kanlı yolda yürüyebilmek
229. Kanun-ı tabiat böyle emretmek
230. Karanlık basınca
231. Karış karış değil, parmak parmak bilmek
232. Kaskatı donup kalmak
233. Kati bir inziva, kati bir imansızlık
234. Kavuk sallamak
235. Kaynaşan sandallar
236. Kerbelayı aşk ile hoşnut isen kavga nedir
237. Kırıp geçirmek
238. Kıyıda bucakta
239. Kıyıya bucağa sinmek
240. Kibirli kibirli dolaşmak
241. Koltuğa yerleşmek
242. Kolu kanadı kırılmak
243. Korku nevrozuna müptela bir hastayı sevmek
244. Kuhunur gibi yekta ve müstesnadır.
245. Kul kurban olmak
246. Kulak misafiri olmak
247. Kuytu köşe
248. Küçük sondajla hakikatı meydana çıkarmak
249. Küfran saymak
250. Küllenen matemler deşilmek
251. Lekesiz bir hayat yaşamak
252. Lime lime didiklenmek
253. Lime lime parçalanmak
254. Mabedi mabet olarak muhafaza edebilmek
255. Mabette avam gözünden, avam sözünden saklı bulundurmak
256. Maddeten manen neyim eksilir?
257. Mahrem surette

258. Mahrem zamanlardaki jestler
259. Mahsus, mahmur ve muzaffer bir gülüş
260. Malumat vermek
261. Mangırla oynamak
262. Maşallah kırk bir kere
263. Matemli hatırasıyla münzevi yaşamak
264. Maziyi yaprak yaprak çevirmek
265. Medet ummak
266. Menfayı kafi görmek
267. Meydana atmak
268. Meyve vermek
269. Mıhlanıp kalmak
270. Midem zil çalıyor. Sultan Aziz gibi bir oturuşta bir kuzu haklayacağım alimallah.
271. Muayyen saatlerde ve sırf maddi bir tarzda sevişmek
272. Mucizelerden tuluunu beklemek için çok kısa.
273. Mukaddes bir sır gibi ölünceye kadar saklamak
274. Mücevher yumurtlamak
275. Münhani çizmek
276. Müsbet veya menfi bir cephe almak
277. Nabzına göre şerbet vermek
278. Ne bahtiyar o kullar ki biraz delil aramadan iman etmek
279. Nefsi hesabına bir küçüklük, benim hesabıma bir büyüklük duymak
280. Nevmit edecek kadar menfi çıkmak
281. Ok gibi fırlamak
282. Oluk oluk dört bir tarafa dağılmak
283. Ortılığı velveleye vermek
284. Öksüz çocuk siması
285. Öküz gibi hemen her yükün altına girmek
286. Ölüm çeşnisi vardı.
287. Ölüm döşeğinde yatmak
288. Ölüm efsane değilmiş, Sahiden insan ölüyor, yok oluyormuş.
289. Ömrünü Sedd-i Çin gibi bir çembere almak

290. Ömürlerinin bayramını yaşamak
291. Ön ayak olmak
292. Önüne katıp sürmek
293. Ötede beride
294. Öteden beriden
295. Paçavra kadar kıymet vermemek
296. Para parayı çeker.
297. Parıl parıl yanakken
298. Pembe bir şafak değildir
299. Pışkan bir aşkla
300. Pineklemeye başlamak
301. Prezante etmek
302. Puf puf kabarmak
303. Pupa yelken gitmek
304. Pusulayı yüksek bulmak
305. Pürtelaş
306. Pürüzlü bir vaziyette kalmanı istememek
307. Ruhunun muvazenesi sarsılmak
308. Saadet en mukaddes şeydir, ızdırıp en büyük günahtır
309. Saadet sağnağının
310. Saklı telefon etmek
311. Sari zamanlarda görmek, görüşmek, selamlaşmak
312. Sayıklar gibi söylemek
313. Sayıp dökmek
314. Saza kulak vermek
315. Sefaleti tekrar çekmektense derisini yüzdürmeye razı olmak
316. Sel gibi ağlamak
317. Sel gibi ortalığı basmak
318. Semti dildare gitmek
319. Sen gıda, ben garnitür.
320. Sen kof çıktın
321. Sepetlenecek
322. Sere serpe

323. Sesini bir perde daha indirmek
324. Sevdası beynine vurdu. İçi içine sığmamak
325. Seyrine tahammül edememek
326. Sır kumkumasısın, Burhan gayya kuyusudur.
327. Sırt sırta vermek
328. Sihirli telkin kırılmak
329. Sildi süpürdü.
330. Sineye çekilen
331. Sitem etmek
332. Siyah bir ayna
333. Sizlere ömür
334. Soğutma siyaseti
335. Son damlamıza kadar akıp gitmek
336. Sömürüldükten sonra çekirdeğinizi yere atıp geçsinler
337. Söyleyecek mecali kalmamak
338. Sözü derin bir mahzenden zorla çekmek
339. Sukutu hayale uğramak
340. Sulu geveze
341. Suyu düşmek
342. Suyu sabuna dokunmamak
343. Sülün gibi bir endam
344. Şahsiyetiniz benim seciyemden üstündür.
345. Şaka bertaraf.
346. Şakır şukur tavla oynamak
347. Şapa otururmak
348. Şıkırdayan suların orkestrası pesten bir ninni söylüyor.
349. Tabut, eller üzerinde, dalgalara konmuş, bir martı
350. Tadı tuzu kalmamak
351. Tam nefasetinizin lezzeti üzerinizden iken sizi yiyenlerin elinden kurtulunuz.
352. Tasdik yollu sükutu
353. Taşkın kuvvet, neşe atılganlık
354. Tatmadıkları zevk gezmedikleri yer kalmamak

355. Tavaf etmek
356. Tavşan dağa küsmüş, dağın haberi olmamış.
357. Tek tük
358. Teklif tekellüf bırakmak
359. Tepesine ateş düşmüş gibi irkilmek
360. Tepetaklak gitmek
361. Ter boşanmak
362. Terk-i yar eyle yahut terk-i diyar eyle gönül.
363. Tertip tutkun ağır tertip.
364. Tetikte durmak
365. Tıka basa doldurmak
366. Tıklım tıklım döşemek
367. Toprak ayağının altına el açmak
368. Tozu toprağı önüne katıp sürümek
369. Tulum gibi şişmek
370. Tutumunu, edasını bozmak
371. Uç bucak olmamak
372. Umumi bir terane olmak
373. Uyku içinde kaderlerinden habersiz yatan insanlara bağırarak, onları uyandırmak
374. Uzun söze lüzum kalmadığını, gözden sözden, ehemmiyetsiz jestlerden.
375. Ümide teveccüh etmek.
376. Üzüntüye, kuruntuya ne hacet.
377. Vakt-i kerahattır!
378. Vay külhani
379. Velvele kopmak
380. Vız gelir
381. Vız vız dolaşmak
382. Yabana atılacak
383. Yabana atılacak bir fikir
384. Yakamı bırak.
385. Yan çekilip yol vermek
386. Yan yan sokulmak

387. Yanağı al al olmak
388. Yanına sokulmak
389. Yanıp tutuşmak
390. Yaradanlık taslamak
391. Yaralı bir hayvanın ölmek için sığınacak yeri
392. Yarım bir insanım. Bütün bir işe, senin gibi
393. Yarından tezi yok
394. Yaşayışın acılı tatlılı lezzeti lazım
395. Yerli yerinde
396. Yeryüzünde bir nişan bırakmamak
397. Yok yere ziyan olmak
398. Yola revan olmak.
399. Yolundan sapmış, çığırından çıkmak
400. Yorgun bir tevekkülle boynunu bükme
401. Yorgunluğunu dökmek
402. Yumuşak muslin gibi uzanmış ıslak bakışlı gümüşü
403. Yüreği ferahlamak
404. Yüz üstü bırakmak
405. Yüzüstü bırakıp gitmek
406. Zevkinden fıkırdamak
407. Zil zurna sarhoş olmak
408. Ziyankar bir mahluk.
409. Zorla güzellik olmaz

5.1.3. Kadıköyü'nün Romanı'nda Özgün Deyimler Dizini

1. Acem seccadesini kapıya paspas yapmak(371)
2. Akıl meydanı insana zindan bela görünür(369)
3. Aks-i sadalar yapmak(53)
4. Aşk insanı süprüntülüğe düşürür(178)
5. Aşkın cennet bağları üstüne gölge düşmesi(263)
6. Bacaklarında damarlar atmak(294)
7. Bahtiyar kullar delil aramadan iman eder(277)
8. Beşeriyete aşılınmak(289)
9. Beşikteki güzellikten eser kalmamak(305)
10. Bezirgan muamelesi görmek(137)
11. Bir buseye bin sitem etmek()
12. Bir izdivaç öksesine oturmak(224)
13. Bir posta paketi gibi gitmek(140)
14. Birbirinin etine gömülmüş iki kanca olmak(292)
15. Birbirlerini nazarlarıyla ölçmek(113)
16. Bu kadar doğru içinde bir de eğri bulunur(85)
17. Bu ne ateş, ne galeyan(116)
18. Burjuva dillerinden koleradan kaçır gibi kaçmak(265)
19. Bütün bir işe yarım insan olmak(23)
20. Büyük saadet büyük felaket demektir.(232)
21. Ciddi ve elim bir nazarla anlaşmak(288)
22. Cinsi cazibe neşretmek(192)
23. Cünun mülkü, gaflet alemi(368)
24. Cünun mülkünde seyran tatlıdır(369)
25. Çarpıcı değil, ağır ağır sarsıcı olmak(193)
26. Çiçek gibi taze dudaklardan muhabbetin en son kapitülasyonunu dökmek.(344)
27. Çok yaşayan hiç yaratmaz(25)
28. Dert kılığında uydurma bir acı icat etmek(155)
29. Dertli Meryem'e benzemek(243)
30. Diğerperestlik çağırarak(290)

31. Dokuz nimet bir araya geldikten sonra onuncusunu da çekmek(218)
32. Dört kol iskambil(89)
33. Duyguları kökten budamak(356)
34. Ellerini protesto makamında kaldırmak(22)
35. Erkek kadını nasıl görmek isterse, kadın o kalıba girer(269)
36. Etrafa güzellik mayası sindirmek(231)
37. Fasılsız bir sarhoşluk(229)
38. Fikirlerin düğümünün gevşemesi(9)
39. Fuzuli gayri tabii görünen o hilati üzerinizden çıkarmak(372)
40. Gizli alevi satha çıkarmak(399)
41. Göğsünden ürkek bir nida parçası kopmak(393)
42. Gökten yerlere fevkalbeşer bir sükun ve huzur yağmuru dökülmek(407)
43. Gökyüzünün kıvılcımlı yıldızları(91)
44. Gözden sözden, ehemmiyetsiz jestlerden(80)
45. Güliiver cüceler diyarında emsalsiz olmak(304)
46. Güzel yontulmuş cümleler silsilesi(169)
47. Hacıyatmaz gibi boylanmak(303)
48. Hakiki aşta daima bir ölen, bir de öldüren vardır(65)
49. Hakiki kuvvetin sesi hiçbir zaman parıltılı çıkmaz(296)
50. Hayat kadar amansız bir alacaklı var mı(275)
51. Hayatı şiirden soymak(379)
52. Hayatta tek kişinin gücü yetmeyeceği gelişler vardır(213)
53. Hengamede havadis yetiştirmek(399)
54. Her bir parçasının bir dalda kalması(331)
55. Hırsızlama gözetlemek(51)
56. Hürü gürra su içinde bin bir alayla(69)
57. İçtimai beşeri mevzular(117)
58. İksiri çöle dökmek(357)
59. Kanına tılsımlı iksir şırınga edilmiş(197)
60. Kanlı bir elemle dili ağırlaşmak(281)
61. Kanun-ı tabiat böyle emrediyor(313)
62. Karış karış değil, parmak parmak bilmek(84)
63. Kati bir inziva, kati bir imansızlık(367)

64. Korku nevrozuna müptela olmak(360)
65. Kuhunur gibi yekta ve müstesna(138)
66. Küçük sondajla hakikati meydana çıkarmak(343)
67. Mabedi mabet olarak muhafaza etmek(392)
68. Mabette avam gözünden, avam sözünden saklı bulundurmak(216)
69. Manevi mukavemeti bir çırpıda sıfıra inmek(266)
70. Matemli hatırasıyla münzevi yaşamıştı(43)
71. Maziyi yaprak yaprak çevirmek(355)
72. Memleketler baharı gibi içe damlamak(350)
73. Menfayı kafi görmek.(373)
74. Muayyen saatlerde ve sırf maddi bir tarzda sevmek(321)
75. Münhani çizmek(132)
76. Nefsi hesabına bir küçüklük, benim hesabıma bir büyüklük duymak(345)
77. Nevmit edecek kadar menfi çıkmak(161)
78. O gıda ben garnitür(282)
79. Öksüz çocuk siması(225)
80. Ölüm efsane değildir, insan ölür(188)
81. Pembe bir şafak(278)
82. Pışkan bir aşk(238)
83. Pusulayı yüksek bulmak(276)
84. Pürüzlü bir vaziyette kalmak(122)
85. Saklı telefon etmek(141)
86. Sari zamanlarda görüşmek(136)
87. Sedd-i Çin gibi çembere almak(346)
88. Sefaleti çekmektense derisini yüzdürmeğe razı olmak(330)
89. Sevda muammasının kördüğüm olması(173)
90. Sihirli telkin kırılır(134)
91. Soğutma siyaseti(251)
92. Sömürüldükten sonra çekirdeği yere atılıp geçilmek(405)
93. Sözü derin bir mahzenden zorla çekmek(256)
94. Şaka bertaraf(142)
95. Şıkırdayan suların orkestrası pesten bir ninni söylemek(90)
96. Taşkın kuvvet, neşe atılganlık(244)

97. Tatmadık zevk gezmedik yer bırakmamak(172)
98. Vakt-i kerahattır(73)
99. Yaradanlık taslamak(287)
- 100.Yorgunluk dökülmesi(127)

5.1.4. Kadıköyü'nün Romanı'nda Genişletilmiş Deyimler Dizini

1. Ağızlarda gevelenen banal bir tango olmak/**ağızda gevelemek**
2. Avuç dolusu israf etmek/ **israf etmek**
3. Bütün bağları koparıp , yuvadan boşanmak/**yuvadan boşanmak**
4. Çehresinde hoşla gitmeyen bir mana olmak/**tipi bozuk olmak**
5. **Doğru sözler tatlı değildir, tatlı sözler doğru değildir/gerçekler sözler acıdır(306)**
6. Gönlü mezardan çıkarmak/**mezardan çıkarmak**
7. Öküz gibi hemen her yükün altına girmek/**öküz gibi her yükü sırtlanmak**
8. Sultan aziz gibi bir oturuşta bir kuzu haklamak/**bir oturuşta dünyaları yemek**

5.1.5. Kadıköyü'nün Romanı'nda Değiştirilmiş Deyimler Dizini

1. Aşk başka ideal başka/**aşk başka iş başka**
2. Bir lahza düşünmek/**bir lahza düşünmek**
3. Canı kovalar gibi kaçmak/**kendini kovalar gibi kaçmak**
4. Damar damar ayrılmak/ **tane tane ayrılmak**
5. Formaya sokmak/**forma sokmak**
6. Hayata raptedilmek/**hayata çivilenmek**
7. Hece sektirmek/**laf sektirmez**
8. Kandil kandil yere inmek/**yavaş yavaş yere inmek**
9. Küllenen matemler deşinir/**eski yaraları deşmek**

5.2. ÜLKER FIRTINASI'NDA DEYİMLERİN DİZİNLERİ

5.2.1. Ülker Fırtınası'nda Cümle Bağlamında Deyimler Dizini

1. Bilmiyordum ki **beşerin bir kısmı da zulmetin evladıdır ve ebediyen yüzü karanlığa dönüş yaşar.**(s.20)
2. Tabiatın **amansız dehşetini gördüm.** (s.21)
3. **Aşk ölümden kuvvetlidir; fakat hayat, aşktan da kuvvetlidir.** (s.21)
4. Meşhur halk türküsünün dediği gibi **ben pahami bilirken bir pula sattı beni.** (s.22)
5. Hakikat nerede başlar? **Kelimelerin tükendiği yerde.** (s.22)
6. Ya hizmetkarlar? **Başlı başına bir bahi**(s. (s.24)
7. Öyle bir **iştihakla, hasretle, vecd ile arayış** ki... yalvarıyor hasretinin meçhul hedefini (s.37)
8. **Özlenen şeye fani dille söz söylenmez.** Ona lisan fevkinde bir vasıta ile. (s.37)
9. Bana çık, bana görün, benimle birleş! Diyor. **Alaturka sazda sarıh bir aramak ve yalvarmak var.** (s.37)
10. Her şeyi sırası ile yapmayı düşünür. Ama **ev tutuştu, ateş saçağı sardı** ise... (s.38)
11. Turan **pençere kenarına ilişmiş** oturuyordu. (s.40)
12. Fakat hiçbir zaman göreneği takip etmiş olmak için **kocaya varmam.** (s.41)
13. Dilruba Hanım'la misafirleri oldukları yerde **vurulmuş döndüler.** (s.41)
14. Hayatı öyle kuvvetli bir görüşle tarif etmişti ki, kadıncağız nihayet **silahları indirmişti.** (s.41)
15. Yeni bir sanat mecmuası çıkarmak için **harıl harıl çalışıyorlardı.** (s.42)
16. Vücudundan aldığı kuvvetle **bir yumrukta adam devirirdi.** (s.42)
17. Her biri kendi mesleğinin bandırası altında birbirine **silah sallayıp duruyordu.** (s.43)
18. Viyanalı bir kadını seviyordu. **Çat burada çat kapı ardında, vız vız bütün semtleri dolaşan** gençler. (s.43)
19. Tanrının günü bir kadınla dağ tepe dolaşmasını tabii karşılıyorlardı. (s.43)
20. Nuran'ın yüzle **çekip çevirmeye çalışsın.** (s.43)
21. Bu güzel altında, **Allah'a yakın olmaktan** gelen bir ışık var. (s.46)
22. Bir daha ele geçmesi kabil olmayan **saadetlerin hatırasını, insanın ruhunda söndürür.** (s.47)

23. **Hakikati buluncaya kadar çok yalanlarla çarpışacaksın.** Elimde değil ki tabiata yalvarayım. (s.49)
24. Birdenbire **sağanak halinde dökülen alkışlara** aldırış etmeksizin salonun ortasına geldi. (s.62)
25. Her şeyi **sineye çekip dört çocuklu** bir adama varıyor. (s.64)
26. Ve **bir iğnenin mıknaşına doğru uçması** gibi, karşısında açılan kırmızı ağzın üzerine düştü. (s.66)
27. Tam göç etmeye kalkacak kadın, **sandık sepet hazırlayacak**, helak olacak. (s.72)
28. **Ölüme yakınlığın en büyük alameti karanlığı aramaktır.** Ağır hastalar loş ve ıssız yer ister. (s.80)
29. Elleri, sonbaharda sapsarı kuruyarak düşmeye bahane arayan, yapraklar gibiydi. Genç kız **suallerle kıvranıyordu.** (s.80)
30. Bu adamı kapı dışarı etmek geldiği halde Numan Bey'in **dili bağlandı.** (s.92)
31. Türk'ün bayramında faal bir rol almalıydım. Halbuki **koltuğuma dökülmüş gibiyim.** (s.96)
32. Sizinle mi uğraşacağız bugün? **Yalayıp yutmadığımız bir şey kalmadı.** (s.97)
33. Düşünüyorum ki, **bir adım eksik yahut bir söz fazla**, burası benimde evim olacaktı. (s.100)
34. Beşer duygularından çok üstün bir his yaşadıkları için **mevzuun büyüklüğü dillerini köstekliyordu.** (s.105)
35. Nuran'a karşı pek küçük düşmemek için onun evine kabul edeceği günler **buhranlı gayretler sarf ediyor;** o kadar didiniyor. (s.110)
36. kadar **öte beriye, bakkala, pastacıya koşuyor** ki, bütün bu angaryalı işlerden sonra. (s.110)
37. Müzeyyen'in garazsız bir tevekkülle **boyun eğişini görmek**, Nuran'ın **eleminde elem katıyor.** (s. 110)
38. Acıların söndürdüğü çatlak sesiyle **hatır soruyor**, evinin noksanı içi özür diliyor. (s.110)
39. Fakat Müzeyyen alışkındı, **bir hamlede bitirdi** ve derhal neşelendi. (s.110)
40. Sermet'in her vuruşuna ses vermeden **göğüs gerdiğini** gören Nuran, Müzeyyen'in önünde serapa suçtu. (s.111)
41. Müzeyyen bu sinirli sese, elindeki meyve bıçağını bırakamadan, **dar koşmuştu.** (s.112)
42. Fakat bir peşrev, bir semai derken küskünlüğünü unuttu; **musiki içinde eridi.** (s.113)

43. Her zerresi **dikkat kesilmiş**, bekledi. (s.113)
44. Dur kıpırdama, yoksa **yüreğine incek**. (s.116)
45. Bir toprak üzerinde rakı aleminden dönen bir insanın bakiyesi, **hallaç pamuğu gibi atılmış bir ruhun döküntüsü**. (s.117)
46. Pervasızca kan akıtan bu şuursuzca Yahuda'nın **iler tutar yeri kaldı mı?** (s.118)
47. Çünkü insanın en güç başardığı işlerden birisi **akıl ve mantıkla gönüle meram anlatmaktır**. (s.118)
48. Donuk gözleri bir köşeye saplı öylece **kendini unutup kalıyor**. (s.119)
49. Duyduğun sözü sana yılbaşında armağan ediyorum. Dediler ki: "**Hoş gör, boş ver.**" (s.124)
50. Kendi kendine ispat ederek, aklınca **nefsini doğru yola getirecekti**. (s.127)
51. Sermet'ten gözleri başka şey görmeyen **gözleri**, bu yepyeni ve grotesk **alemdede dört açılmıştı**. (s.129)
52. Kapalı küpten sürahiyi dolduruyordu. Ali Fethi Bey'in **gözbebekleri güldü**. (s.132)
53. Çok yakın vakitte kavruk gönlünde **ılıcalar fışkıracaktı**, bunu şimdiden hissediyordu. (s.133)
54. Ebediyete olan şümülünü düşündükçe **Allah huzuruna çıkmış gibi ürperiyorum**. (s.133)
55. Aynı üslupta konuşmaya başladı. Aş, dem, lokma, hurç, haydariye, **çırağı uyandırmak, ocağı dinlendirmek, mihman olmak**, göçmek, daha pek çok sözler. (s.137)
56. Genç kız fazla bir heyecanla, taşkın sevgiyle yerinden fırlamak, babasının **göğsüne düşmek** istiyor; fakat kendini tutuyor. (s.139)
57. Ancak ölümü bekleyen birinin gözünden **gaflet perdesi kalkmıştır**. (s.146)
58. Bahsi kesmek üzere ayağa kalktı. Bu **iki katlı hezimetlere** de artık **alışmıştı**. (s.157)
59. Bir sanatkar ve bir aşık daima tokluk tehlikesinden kaçmalıdır. **Mahrumiyet hasreti, hasret aşkı, aşk eseri yaratır**. (s.159)
60. Dilbura Hanım **bütçeyi daraltmak** lüzumunu çocuklarına bildirmiş ve köşkü yahut konağı satmak işinde. (s.165)
61. Turan köpürüyor, **içten taşıyordu**. (s.174)
62. Selçuk'un güzel sesi gene gergin yaylardan ahenkli bir inleyişle kurtulan oklar gibi **bahsi kesti**. (s.174)
63. Nuran da bundan böyle, kendine mukadder işlere atılacaktı. **Hayatlar ayrılınca er geç gönüller de ayrılır**. (s.187)

64. Bir tutumu hülâsa ediyordu. **Derinden alakadar** olmamak, benimsememek, uzak kalmak, uzak. (s.191)
65. Öyle bir cihangir ki, hangi toprağa ayağını koysa **cenksiz cidalsiz hakim olur**. (s.193)
66. Böyle tehlikeli cazibelerle taşan bir **gayya kuyusuna düşürmesin**. (s.193)
67. Hey Allahım!... **Sığlığı nerede biter, derinliği nerede başlar anlayamazsınız**. Onu tutayım dedikçe hava tutarsınız. (s.193)
68. Halk da ağır ağır unutup rağbeti keserse! **Kulaktan uzak, gönülden ırak**. (s.207)
69. Fakat er geç bu mertebeye tırmanacaktı. **Elinden uçanla kaçan kurtulmuyor**. (s.209)
70. “Kendin için bu dünyada ne istersin?” deseler vereceği cevap şudur: **bana düşen vazifeyi tamamdanda daha üstün yapmak**. (s. 209)
71. Nuran diyordu ki: “Evet, **sürüden ayrılanı kurtlar boğar**, atalar sözüdür; ama bana öyle geliyor ki. (s.211)
72. Sermet’le şimdi güzelliğinin gayesini bulan genç kadın **göz göze tutulup kaldılar**. (s.212)
73. Böyle şeylere bel bağlamak olmaz. **Mutlak huzuru yalnız Allah’ta buluruz**. Baki, Tanrı baki. (s.212)
74. Bilhasa saadet devrim pek **üstünkörü geçilmiş**. (s.213)
75. Şunu iyi bilelim: Kendimiz neyiz ki, maceralarımız ne olsun? **Sürekli hayat, insana ve insan duygularına değil, ancak insan eserine nasiptir**. (s.214)
76. Milletin zihnini müstakbel deha için hazırlamak. **Tarla sürülmeden tohum ekilmez**. (s. 214)
77. Bütün ümidim zamanda; **herkesi ve her şeyi yalancı çıkaran zaman**, umarım ki bir gün Sermet’in bu dehşetli iptilasına da geçirecektir. (s.215)
78. Halbuki ben bir ölüm sarsıntısı ve **bir inkılap geçirdim**. (s.215)

5.2.2. Ülker Fırtınası Romanı'nda Deyimlerin Alfabetik Dizini

1. Akıl ve mantıkla gönülle meram anlatmak
2. Alaturka sazda sarıh bir aramak ve yalvarmak
3. Allah huzuruna çıkmış gibi ürpermek
4. Allah'a yakın olmak
5. Amansız dehşetini görmek
6. Aşk ölümden kuvvetlidir; fakat hayat, aşktan da kuvvetlidir
7. Bağra taş da basmak lazım gelse
8. Bahsi kesti.
9. Bana düşen vazifeyi tamamdan daha üstün yapmak.
10. Başlı başına bir bahis.
11. Ben pahamı bilirken bir pula sattı beni.
12. Bir adım eksik yahut bir söz fazla
13. Bir hamlede bitirdi
14. Bir iğnenin mıknaatısa doğru uçuşması
15. Bir inkılap geçirdim.
16. Bir yumrukta adam devirirdi.
17. Buhranlı gayretler sarf ediyor;
18. Bütçeyi daraltmak
19. Çat burada çat kapı ardında, vız vız
20. Çekip çevirmeye çalışsın.
21. Çırağı uyandırmak, ocağı dinlendirmek, mihman olmak
22. Dar koşmuştu.
23. Derinden alakadar
24. Dikkat kesilmiş
25. Dili bağlandı.
26. Ebediyen yüzü karanlığa dönüş yaşar.
27. Eleminde elem katıyor.
28. Elinden uçanla kaçan kurtulmuyor.
29. Ev tutuştu, ateş saçığı sardı
30. Gaflet perdesi kalkmıştır.
31. Gayya kuyusuna düşürmesin.

32. Göğsüne düşmek
33. Göğüs gerdiğini
34. Göz göze tutulup kalmak
35. Gözbebekleri gülmek
36. Gözleri, bu yepyeni ve grotesk alemde dört açılmak
37. Hakikati buluncaya kadar çok yalanlarla çarpışmak
38. Hallaç pamuğu gibi atılmış bir ruhun döküntüsü.
39. Harıl harıl çalışmak
40. Hatır sormak
41. Hayatlar ayrılınca er geç gönüller de ayrılır.
42. Herkesi ve her şeyi yalancı çıkaran zaman
43. Hoş gör, boş ver.
44. Ilıcalar fışkırmak
45. İçten taşımak
46. İki katlı hezimetlere de artık alışmak
47. İler tutar yeri kalmamak
48. İhtiyakla, hasretle, vecd ile aramak
49. Kelimelerin tükendiği yerde.
50. Kendini unutup kalmak
51. Ki beşerin bir kısmı da zulmetin evladı olmak
52. Kocaya varmak
53. Koltuğuma dökülmüş gibi olmak
54. Koysa cenksiz cidalsiz hakim olmak
55. Kulaktan uzak, gönülden ırak.
56. Mahrumiyet hasreti, hasret aşkı, aşk eseri yaratır.
57. Mevzuun büyüklüğü dillerini kösteklemek
58. Musiki içinde erimek
59. Mutlak huzuru yalnız Allah'ta bulmak
60. Nefsini doğru yola getirmek
61. Ölüme yakınlığın en büyük alameti karanlığı aramaktır
62. Öte beriye, bakkala, pastacıya koşmak
63. Özlenen şeye fani dille söz söylemek
64. Pencere kenarına ilişmek

65. Saadetlerin hatırasını, insanın ruhunda söndürmek
66. Sağanak halinde dökülen alkışlar
67. Sandık sepet hazırlamak
68. Sığılığı nerede biter, derinliği nerede başlar anlamamak
69. Silah sallayıp durmak
70. Silahları indirmek
71. Sineye çekip dört çocuklu
72. Suallerle kıvranmak
73. Sürekli hayat, insana ve insan duygularına değil, ancak insan eserine nasiptir.
74. Sürüden ayrılanı kurtlar boğar
75. Tarla sürülmeden tohum ekilmez
76. Üstünkörü geçilmek
77. Vurulmuş döndüler
78. Yalayıp yutmadığımız bir şey kalmamak
79. Yüreğine inmek

5.2.3. Ülker Fırtınası Romanı'nda Özgün Deyimler Dizini

1. Akıl ve mantıkla gönüllü meram anlatmak(47)
2. Alaturka sazda sarıh bir aramak ve yalvarmak var(9)
3. Allah huzuruna çıkmış gibi ürpermek(54)
4. Allah'a yakın olmak(21)
5. Amansız dehşetini görmek(2)
6. Bahsi kesmek(58)
7. Bana düşen vazifeyi tamamdan daha üstün yapmak(70)
8. Başlı başına bir bahis(6)
9. bir pula satmak(4)
10. Bir adım eksik yahut bir söz fazla(33)
11. Bir hamlede bitirmek(39)
12. Bir iğnenin mıknaatısa doğru uçması(26)
13. Bir inkılap geçirmek(78)
14. Bir yumrukta adam devirirdi(16)
15. Boyun eğişini görmek(36)

16. Buhranlı gayretler sarf ediyor(35)
17. Cenksiz cidalsiz hakim olmak(65)
18. Çat burada çat kapı ardında, vız vız(18)
19. Çırağı uyandırmak, ocağı dinlendirmek, mihman olmak(55)
20. Dar koşmak(41)
21. Derinden alakadar(64)
22. Elemine elem katmak(36)
23. Gaflet perdesi kalkmak(57)
24. Gayya kuyusuna düşmek(66)
25. Göğsüne düşmek(56)
26. Göz göze tutulup kalmak(72)
27. Gözbebekleri güldü(52)
28. Gözleri alemde dört açılmış(51)
29. Hakikati buluncaya kadar çok yalanlarla çarpışacaksın(23)
30. Herkesi ve her şeyi yalancı çıkaran zaman(77)
31. Hoş gör, boş ver(49)
32. Ilıcalar fişkiracaktı(53)
33. İçten taşımak(61)
34. İki katlı hezimetlere alışmak(58)
35. İhtiyakla, hasretle, vecd ile arayış ki(7)
36. Kelimelerin tükendiği yerde(5)
37. Koltuğuna dökülmüş gibiyim(31)
38. Kulaktan uzak, gönülden ırak(68)
39. Mevzunun büyüklüğü dillerini köstekliyor(34)
40. Musiki içinde erimek(42)
41. Mutlak huzuru yalnız Allah'ta bulmak(73)
42. Nefsini doğru yola getirecek(50)
43. Öte beriye, bakkala, pastacıya koşuyor(36)
44. Pencere kenarına ilişmiş oturmak(11)
45. Saadetlerin hatırasını, insanın ruhunda söndürür(22)
46. Sağanak halinde dökülmek(24)
47. Sandık sepet hazırlayacak(27)
48. Sığılığı nerede biter, derinliği nerede başlar anlayamazsın(66)

49. Silah sallayıp duruyordu(17)
50. Silahları indirmek(14)
51. Suallerle kıvrانmak(29)
52. Sürekli hayat insana ve insan duygularına değil, ancak insan eserine nasiptir
53. Tarla sürülmeden tohum ekilmez(74)
54. Tutuştu, ateş saçığı sardı(10)
55. Üstünkörü geçmek(73)
56. Vurulmuşa dönmek(13)

5.2.4. Ülker Fırınası Romanı'nda Genişletilmiş Deyimler Dizini

1. Adsız ayin kutlamak/ **ayin kutlamak**
2. Alt alta üst üste hurru gürre/ **alt alta üst üste**
3. Beyninde kızgın iğneler duymak/**beyni iğnelenmek**
4. Bin bir sesle birden çağılamak/**çağılamak**
5. Can üstünde kıvrانmak/**kıvrانmak**
6. Çat burada çat kapı ardında, vız vız./ **çat orada çat burada çat kapı arkasında**
7. Çekip çevirmeye çalışmak/**çekip çevirmek**
8. Hayatlar ayrılınca er geç gönüller de ayrılır/**gözden uzak olan gönülden de uzak olur**

5.2.5. Ülker Fırınası Romanı'nda Değiştirilmiş Deyimler Dizini

1. Aşkla kavramak/**Aşkla bağlamak**
2. Beş kıtada bulamamak/**dünyada bulamamak**
3. Bir yumrukta adam devirirdi. / **boğazına bir yumruk tıkanmak (gelip oturmak)**
4. Boyun eğişini görmek/**kadere boyun eğmek**
5. Harıl harıl çalışmak/ **it gibi çalışmak**
6. Bütçeyi daraltmak/**bütçeyi kısmak**
7. Dağ tepe dolaşmak/**dağ tepe gezmek**
8. Sürüden ayrılanı kurtlar boğar/**süreden ayrılanı kurt kapar**

5.3. CİĞERDELEN ROMANI'NDA DEYİMLER DİZİNİ

5.3.1. Cığerdelen Romanı'nda Cümle Bağlamında Deyimler Dizini

1. Usta **çırağa kanat açar, çırak ustaya el bağlardı** (s.8)
2. Babalarımızdan duyduk, onu vaktiyle Ruslar **alaşağı etmiş**. (s.14)
3. Mustafa, Hadım Sinan, Piri... hepimiz **sıradan geçtik** (s.19)
4. kızınca Vezir filan dinlemez, **dillerine geleni söylerlerdi** (s.19)
5. Keşan'a geldiğini **bana yana yakıla anlattı**. (s.20)
6. **Tamah ettiğin** kadın tipi bumu dur? (s.34)
7. Zira bunun aksi olan **tipten canım yandı**. (s.35)
8. Canzi Hanım'ın **edasına takat getiremedim**. (s.35)
9. Beni **başından savmak, küçük düşürmek** için neler söylerdi bir bilsen. (s.35)
10. **ateşler içinde kıvrınarak** sayıklıyordum. (s.39)
11. karı kocayla pek **teklifsiz görüştüğüm** için (s.45)
12. **sesimi biraz dikleştirdim** (s.56)
13. Türk'ün **yüzünü ağartacak** yararlılıklar göstereceği muhakkaktı (s.62)
14. Bazı geceler ahırlarda gizli gizli **at bağlandığını**, delikanlıların Mandıra Kapısı tarafından **köylere doğru sıvıştıklarını** biliyordu. (s. 62)
15. uzlaşma yer ile gök farkı kadar uzaktır. Aramıza gene **kılıç düştü**. (s.63)
16. Çoluk çocuk bütün millet **secdeye varıp toprağa yüz sürmek** (s.63/64)
17. Veli Koca, gelininin telesına **sakal altından güldü**. (s.66)
18. **kulağıma** nevhavar **çalındı** (s.68)
19. delikanlının kahramanca edasına karşı, ihtiyar kurt, kendini biraz **sipere almıştı**. (s.68)
20. ben ona can ve dilden **gönül verdim** (s.68)
21. **bıyıkları dikilmiş, gözü dönmüştü**. (s.72)
22. Hafız Nuri, **gözüne kan oturmuş** bir halde **gazapla bakınarak** tir tir titriyordu. (s.72)
23. Hamza odabaşı ile beraeber gelsin. **Çeteye çıkıyoruz** (s.73)
24. Mariska **kalıbını çatlattı, cezbeye tutuldu**. Artık ne istediğini, ne isteyeceğini şaşırmıştı. (s.75)
25. gene karşı karşıya düşeriz, ne bilinir, **hangimize taht ola, hangimize baht ola** (s.80)
26. kadın anam, bu işi **gözüme yediremiyorum**, dedi (s.88)
27. senin düğününe artık **kıl kaldı**. Bağ bozumundan evvel dünya evine girersin. (s.89)
28. Nice zamandır **kuzu huyu bağlayan** Cangüzel.... (s.95)

29. nefesi boğulmuş, aşı ağuya dönmüş, uykusu kaçmıştı. (s.97)
30. yanık yanık vedalaşarak **ordunun bağrını dağladılar.** (s.99)
31. sinirlerim dehşetle gerilerek, bir delinin kızıl bakışları ile **sağı solu alazlıyordum.** (s.108)
32. duvardaki o kılıcı her daim **can gözüyle görürdü** (s.114)
33. yanmış harmandan öşür alınmaz (s.116)
34. ama **gönlünden zıru olmasa** bile bunca yorgunluğa can dayanır mı? (s.118)
35. kızınızın yüzlerce tanıdığı var, **kırk tarakta bezi var** (s.118)
36. **kızın günah ödemek, derda deva aramak için türlü kılıklara girip çıkararak yer** yüzünü dolanması (s.121)
37. her zaman **diline doladığı** bir tekerleme ile lafı bağlardı (s.125)
38. Vah gelinim, sen ateşlere yandın (s.125)
39. Sinan hanedan göreneğine **kulak asmadan** zevkine koyuldu (s.126)
40. Hafız! Kırk yılda bir saz diyecek olduk. **Bir deve yükü söz işittik.** (s.127)
41. Advıye Molla'nın **akıl danışmak, yürek bulmak** için başvurduğu Hafız Nuri, **yüzü kat kat karanlıklara bürünerek** dedi ki: (s.130)
42. Cangüzel, imanı bütün olarak **ruh teslim etti**; fakat **gözü açık gitti.** (s.130)
43. ne okusak faydasız, **dipsiz kiler, boş ambar** (s.132)
44. **Benzi uçmuş,** gözlerinin altına lahzada **kara halkalar çökmüştü** (s.134)
45. Ağanın korkaklığı serhatlerde **tefe konu. Alaya alındı** (s.136)
46. Asıl güçlük Müftü baldızı takımına **ip ucu vermemekti.** (s.148)
47. Sinan kadını yabana teslim etmeden evvel bir kere **daha dili üstünde eritmek, uzun uzun tatmak istemişti** (s.154)
48. Akibet ben **ipi koyverdim.** (s.186)
49. Feridun Bey; çarpılası, **Allahtan bulası** (s.187)
50. **Fırsatı ganimet bilerek,** Duriye Hanım'a dul Zühre'den **laf açtı** (s.188)
51. Diktiğiniz **kabaklar** karılarda **patlıyor. Hatır kırmak, can yakmak, yürekdeşmek** (s.196)
52. kadınlar onun değişik hayatına **akıl erdiremedikleri** için (s.197)
53. Ben artık **bu dünyadan göçmüştüm.** (s.220)
54. Hizmetine divan duran gazilerimin sofrasına ne **çileler döşemedin !** (s.221)
55. işte seni **taşa çarpıyor,** tuzla buz ediyorum. (s.250)
56. birbirimizin **gözlerinde koybolmuş,** bilinmez **derinlilere dalmıştık** (s.252)
57. erkeğin çok okumuşu kadı olur, kadının çok okumuşu cadı olur/ATASÖZÜ (s.193)

5.3.2. Ciğerdelen Romanı’nda Deyimlerin Alfabetik Dizini

1. Akıl danışmak, yürek bulmak
2. Akıl erdirememek
3. Alaşağı etmek
4. Allahtan bulmak
5. At bağlanmak
6. Ateşler içinde kıvrانmak
7. Başından savmak, küçük düşürmek
8. Benzi uçmak
9. Bıyıkları dikilmiş, gözü dönmek
10. Bir deve yükü söz işitmek
11. Bu dünyadan göçmek
12. Can gözüyle görmek
13. Çeteye çıkmak
14. Çırağa kanat açar, çırak ustaya el bağlamak
15. Daha dili üstünde eritmek, uzun uzun tatmak
16. Derinlilere dalmak
17. Diline dolamak
18. Dillerine geleni söylemek
19. Dipsiz kiler, boş ambar
20. -e doğru sıvışmak
21. Edasına takat getirememek
22. Fırsatı ganimet bilmek
23. Gazapla bakınmek
24. Gönlünden zoru olmak
25. Gönül vermek
26. Gözlerinde kaybolmak
27. Gözü açık gitmek
28. Gözüme yedirememek
29. Gözüne kat oturmak
30. Hangimize taht ola, hangimize baht ola

31. Hatır kırmak, can yakmak, yürek deşmek
32. İp ucu vermemek
33. İpi koy vermek
34. Kabaklar karılarda patlamak
35. Kalıbını çatlattı, cezbeye tutuldu
36. Kara halkalar çökmek
37. Kıl kaldı.
38. Kılıç düştü.
39. Kırk tarakta bezi var
40. Kızın günah ödemek, derda deva aramak için türlü kılıklara girip çıkarak
41. kulağıma nevhavar çalınmak
42. Kulak asmak
43. Kuzu huyu bağlamak
44. Laf açmak
45. Ne çileler döşemek
46. Nefesi boğulmuş, aşı ağuya dönmüş, uykusu kaçmak
47. Ordunun bağrını dağlamak
48. Ruh teslim etmek
49. Sağı solu alazlamak
50. Sakal altından gülmek
51. Secdeye varıp toprağa yüz sürmek
52. Sesimi biraz dikleştirmek
53. Sıradan geçmek
54. Sipere almak
55. Tamah etmek
56. Taşa çarpmak
57. Tefe konu alaya alındı
58. Teklifsiz görüşmek
59. Tipten canı yanmak
60. Yana yakıla anlatmak
61. Yüzü kat kat karanlıklara bürünmek
62. Yüzünü ağartacak

5.3.3. Ciğerdelen Romanı'nda Özgün Deyimler Dizini

1. E doğru sıvışmak(14)
2. Akıl danışmak(41)
3. Akıl erdirmek(52)
4. Alaaşağı etmek(2)
5. Alaya alınmak(45)
6. Araya kılıç düşmek(15)
7. Aşı ağuya dönmek(29)
8. At bağlamak(14)
9. Ateşler içinde kıvrınma(10)
10. Ateşlere yanmak(38)
11. Bağrını dağlamak(30)
12. Baht olmak(25)
13. Başından savmak(9)
14. Bıyıkları dikilmek(21)
15. Bilinmez derinliklere dalmak(56)
16. Bir deve yükü söz işitmek(40)
17. Can gözüyle görmek(32)
18. Cezbeye tutulmak(24)
19. Çeteye çıkmak(23)
20. Çırağa kanat açmak(1)
21. Çileler döşemek(54)
22. Dili üstünde eritmek(47)
23. Dipsiz kiler, boş ambar(43)
24. Fırsatı ganimet bilmek(50)
25. Gazapla bakınmak(22)
26. Gözlerinde kaybolmak(56)
27. Gözüne kan oturmak(22)
28. Günah ödemek(36)
29. Kabak patlamak(51)
30. Kalıbını çatlatmak(24)
31. Kıl kalmak(27)

32. Kuzu huyu bağlamak(28)
33. Küçük düşürmek(9)
34. Nefesi boğulmak(29)
35. Sağı solu alazlamak(31)
36. Sesi dikleştirmek(12)
37. Taht olmak(25)
38. Uzun uzun tatmak(47)
39. Yana yakıla anlatmak(5)
40. Yanmış harmandan öşür almak(33)
41. Yürek bulmak(41)
42. Yürek deşmek(51)
43. Yüzü kat kat karanlıklara bürünmek(41)

5.3.4 Ciğerdelen Romanı’nda Genişletilmiş Deyimler Dizini

1. Benzi uçmak/**benzi atmak**
2. Bu dünyadan göçmek/**bu dünyadan gitmek**
3. Derde deva aramak / **her derde deva olmak**
4. Diline geleni söylemek / **ağızına geleni söylemek**
5. Gönlünden zoru olmak / **Aklından zoru olmak**
6. Göze yedirmek/**göze girmek**
7. İpi koyvermek /**ipi koparmak**
8. Sakal altından gülmek / **(birinin) sakalına gülmek**
9. Secdeye varmak/secdeye değmek
10. Türlü kılıklara girip çıkmak/**kılıktan kılığa girmek**
11. Ustaya el bağlamak / **sanatı ustadan görmeyen (öğrenmeyen) öğrenmez**

5.3.5 Ciğerdelen Romanı’nda Değiştirilmiş Deyimler Dizini

1. Gözlerinin altına kara halkalar çökmek/**gözlerine karalar inmek**

5.4. DİNEYRİ PAPAZI ROMANI'NDA DEYİMLERİN DİZİNLERİ

5.4.1 Dineyri Papazı Romanı'nda Cümle Bağlamında Deyimler Dizini

1. Akif Kaptan, tekrar **geriye doğru silinip** kapıya yakın bir hasır iskemle seçti. (s.12)
2. Dışarıda **kaynayıp köpüren yıldız-poyraz**. (s.12)
3. İhsaniye sahillerine uzun bir saadet türküsünün hiç tükenmek istemeyen **mutlu nakaratını döküyordu** (s.12)
4. **Gerçek aşık dilsiz benzer**. (s.13)
5. Kendi canının hariminde **kendi okur kendi dinler**. (s.13)
6. Adı olmayan şeyi adlandırmak, tarife sığmayan şeyi adlandırmak, tarife sığmayanı tarife sokmak, **canlı manayı ölü bir kalıpta dondurmak**. (s.13)
7. Kendim **can üstüne can vere vere** tam tükendikten sonra, ancak o zaman **sır dökmeyi** göze aldım. (s.13)
8. Kim bilir belki yakın ve uzak topraklarda bu **derde düşen**, bir **ah bile çekmeden** sessizce ölen insanlar vardır. (s.13)
9. Onların ruhunu avutmak, ölmeyip de seneler senesi **can üstünde kıvrananlara** kendi hülasamdan bir taze serum sunmak isterdik, elimden gelse. (s.13)
10. Lidya Hükümdarı Karun, çok sevdiği oğlunu kaybedince bir buçuk sene yememiş, içmemiş, **yas tutmuş**. (s.13)
11. Şimdi divanhane yeniden **sükuta gömülmüştü**. (s.13)
12. Talat Bey birdenbire **içini çekti**. (s.13)
13. Başlangıcı hayale bile sığmayan bir ezel de **yanık nağmeleri tufana kaldırarak** okunmuştur. (s.14)
14. Bir medyum **uykusuna dalsa**. (s.14)
15. Genç kız birdenbire **durup katılaştı**. (s.14)
16. Zerre telaş ve kuşku duymadan berrak **gözlerini amcasına dikmiş**. (s.15)
17. Ya yedi senedir kaynak ocağında neye **tavlandık durduk?** (s.15)
18. Fakat diğer ucu Gülbün'e bağlayamazsa istediği neşideyi **dile getiremeyecekti**. (s.15)
19. Sen **aşkın encamına eremezsin**. (s.16)
20. Çiçek mabudun **hatırını kıramadı**. (s.16)
21. Ona **imtihan meydanında** sorgu sual olacaktı. (s.16)

22. Talat Bey'in anlattığı efsane, dinleyenlerde **uçsuz bucaksız** tedailer yaratmış olmalıydı. (s.18)
23. Ercüment, iki kadını da **kanat altına almak** ister gibi. (s.18)
24. Fakir fukaranın **ayağına karasu** insin. (s.18)
25. Buna karşılık Ketaki şöylece **feryat etti**. (s.19)
26. Bakışının nemli parıltısında mesut mu mahzun mu farkedilemez **zamanlar nurlanıyordu**. (s.20)
27. Öyle ise biz de **kısa keselim**. (s.20)
28. Müyesser' le Akif Kaptan **ağızdan kulağa fısıldamaya** başladılar. (s.21)
29. Bende diyorum ki onun **dini de iğri imanı da**. (s.21)
30. Dineyi Papazı imiş, püff... **Cürmü kadar yer yakar**. (s.21)
31. Hep onun **borusu mu ötecek?** (s.21)
32. Gelgelelim renk bir dönmeye görsün, ufacık maça ikilisi **mat eder** efemi. (s.21)
33. Demişler ki: **Karanlıklar diyarında ab-ı hayat çeşmesi** (s.22)
34. Ketaki onun sırrını yarım yamalak dile getirmek suçunu işlemekle beraber yeryüzünde **ilahın şanını da ilan eden** küçük bir Kahraman değil mi? (s.22)
35. Evvela cezayı verip mükâfatı geriye bırakan ilah, borcunu hatırlar. **Hindistan'ın Şiva'sı, Mısır'ın İzis'i olur**. (s.23)
36. Dilde sözde yoktur, kitaplarda bahsi geçmez, efsaneler, masallar bile bu **çileden nişan vermez**. (s.25)
37. Gülbün nihayet **azad olacaktı**. (s.26)
38. Hicranlı manzarası karşısında **gözleri doluyor**, dudakları, **manası meçhul** bir gülümseyişle titriyordu. (s.26)
39. Gülbün yine aynı saati kurarak **yatağa çekilinceye** kadar. (s.26)
40. Eski adamların dediği gibi; **yer pek, gök ıraktır**. (s.26)
41. **Sağa yetmek, sola yetmek, geri geri tekerlendikten sonra yine ileriye davranmak**, artık **bittim tükendim**. (s.27)
42. Feryatları duyarak benliğimizde feyizli **hayat pınarları** fışkırdığını görmek. (s.27)
43. Daha hafif **piyade kalmak** uğrunda. (s.27)
44. Son defa **evirip çevirip** toptan görünüşünü bir **tecrübe iksiri gibi kana naksettikten** sonra koyuvermek doğru olurdu. (s.27)
45. Onun **özünün alıkoyup posasına dökmek** için, her can oynatarak kat edilen bu yedi yıllık. (s.27)
46. Yine **gönül küheylanına binmek**. (s.27)

47. öllerdeki canavarlar onu yine **paralayacaktı**. (s.27)
48. Bazen iklim değışerek çöl, **buz kesilecek**. (s.27)
49. Bana kendi **damganı vurmak** istemiştin. (s.28)
50. Hatta **kurban edilen bir kuzuya bile sunulan tekbirden mahrum olarak**, çürüyüp gitmişti. (s.28)
51. Fakat her sıyrılıp düşen hayatın arkasından yenisi **boy verdikçe**. (s.28)
52. Ey korkunç, ünlü hem de mutlu, geçmiş zaman... dedikçe bazen de **gözleri buğulanır dalar**. (s.28)
53. Öyle değışik bir ahenk içine sarardı ki o da bilmezdi **yas mı tutuyor, cümbüş mü ediyor**. (s.28)
54. İşte yeni **yersiz yurtsuz** kimsesiz kaldım. (s.29)
55. Gel hanımcığım, gel benim mahzun kuzucuğum, Müyesser sana **kurban olsun**. (s.30)
56. Doğranmış kavunun **kokuları tütüyordu**. (s.30)
57. Akif Kaptan sofradaki muslukta ellerini yıkarken kapı aralığından sofraya bir **göz attı**. (s.30)
58. Etraf mahallelerde **ses seda kesilmiş**, ışıklar dinlendirilmişti. (s.30)
59. **Uykuya bürünmüş** bu asude bölgenin ötesinde. (s.31)
60. Akif'in **gözleri üst üste şimşeklendi**. (s.32)
61. Malum a... **Akıl yaşta değil baştadır**. (s.32)
62. Herkes ve her şey **yerli yerine!** (s.32)
63. Kuruntular, tasalar **vezne girdi**. (s.33)
64. Üç insan sebebini anlamaksızın **göğüs geçirip** bir zaman sustular. (s.33)
65. Çamaşır sepetleri dolusu kitaplar **tertipte dizilmişti**. (s.33)
66. Akif Kaptan da Gülbün'ün telkini ile acayip bir **cezbeye sürükleniyordu**. Baktığı yeri görmeden karanlıklara **gözünü dikerek** anlattı. (s.34)
67. Etrafın **nurlandığını** görünce güneştir sanmış, yürüyüvermiş. (s.34)
68. Şahidi olduğı kavgayı **gözünden silemediğı** için kendi kendini paralayacakmış. (s.34)
69. Derinliklerine süren bu nağmelerde **manalar seziyordu**. (s.35)
70. **Silkinerek** içeri kaçtı. (s.35)
71. Dipsiz bir kuyuya düşercesine **uykuya yuvarlandı**. (s.35)
72. Kışa doğru devrilen bu mevsim, **ruha edebi bir hatıra çizmek** gibi taşkın. (s. 35)
73. Gülbüntepeden **tırnağa** saadet ve iftihar kesilir. (s.36)
74. Milletle **bir lahza tek nabız** yaşadıktan sonra yekpare bir **secde kesilir**. (s.36)
75. Ögle yemeğini unutup **avare dolaştığı**. (s.37)

76. Gazhane'deki evin kapısını çaldığı zaman daima **kurt gibi acıkmış** bulunurdu. (s.37)
77. Az sonra **kanından canından geçecek** olan nazanenin. (s.37)
78. Ney ve santurların nağmesine **ayak uydurarak** bir ilahın visaline gidiyorum. (s.38)
79. **Dünyalara sığamayan** azametli Alman ordularının yakın akıbetini. (s.38)
80. Bu cömert mevsim uzadı uzadı, **elinde avucunda** ne varsa harcayarak üzgün halkı tatlı. (s. 38)
81. "**Ay ayakta kaptan ayakta**" demişti. Fırtınanın arkasından **gökler boşandı**. (s.39)
82. Hödük!... Diye oğlana **atıp tutuyordu**. (s.39)
83. Öyle bir yolcu ki onun gelişini **yerden göğe kadar** her şeyi müjdelemekteydi. (s.40)
84. Gülbün **kulak kabartır**, etrafı gözler. (s. 40)
85. Vade gelince sunduğu kaçınılmaz celp kağıdı **kapıya dayanacaktı**. (s.41)
86. Bilemedim zavallı yavrucuğum, **Keramet ne sendedir ne bendedir, keramet hep demdedir**. (s.42)
87. Gülbün'ün **kirpik ucu ile gösterdiği** tarafa baktı. (s.42)
88. Gülbün, Feyzi Hoca'nın hangi tedaiyle kendi ev sahibinin **yakasına yapıştığını** hemen anladı ve güldü. (s.43)
89. Fakat **tepeden tırnağa** asil ve güzel bir adamdı o. (s.43)
90. Feyzi Bey **göğsünü gererek** dikildi ve yüksek sesle. (s.43)
91. Ağzından bir kontrolsüz **feryat daha koptu**. (s.43)
92. Asuri kabartmaları geldi, hiçbirinde **karar kılmadı**. (s.44)
93. Hayat yolunda zaman zaman **kıvama gelerek** hükmünü yapan bir **ezel mayası** gibi. (s.44)
94. Müyessir'in esefle karışık telaşı, **soluk soluğa** heyecanı gözünün önünden gitmiyordu. (s.45)
95. Hayat har halde şu **(beşikten mezara)** ileri geliyordu. (s.45)
96. Vapurda kaçak ve ürkek bakışlarla Gülbün'ü saran o sevgili, yükseklerle yönelen **gönül seyranına yoldaş olacak mı?** (s.45)
97. İnsan amma da **har vurup harman savuruyor**. (s.46)
98. Gülbün böyle bir **dehşet tanrısı** nikabı altında beliren incecik. (s.47)
99. Genç kız şaşırmış, **alt üst olmuştu**. (s.47)
100. **Gözlerini kaçırarak** yer ararken kamaradaki beylerin. (s.47)
101. Tam bu sırada Ayhan **söze karışmış** harmanında şehvetli talepler. (s.47)
102. Herkesin **gözü önünde** fakat ancak kendilerine mahrem bir tarzda. (s.47)
103. Dış alem sahnesinde değişik bir **oyun oynanıyordu**. (s.48)

104. Bir yandan da kamaradaki yolcuları **göz ucu ile ikaz eder** gibi idi. (s.48)
105. Bakın görün bu kızı nasıl **parmağımın ucunda hoplatacağım**. (s.48)
106. Hayat sahneleri, böyle birdenbire **kat kat açılıp, türlü temaşalar zemberekten boşanınca**. (s.48)
107. Onu gözleriyle **ölçüp biçerek** bir birlerine rapor veriyorlardı sanki. (s. 48)
108. Erkek **bakışlarının makaslama ateşi** altında kalışı ilk defa değildi. (s. 48)
109. Tek başına gördükleri kız hakkında gözden göze **“iş var, iş yok”** diye konuşurlardı. (s. 48)
110. Yoksa **işlerine geldikçe-edepten sıyrılmaya** razı olacak kadar kendilerini hakir mi görüyorlardı? (s. 49)
111. Yoksa aslında kadını mı **hor sayıyorlardı?** (s.49)
112. Bir hınç, lekeleme isteği, **öç alış...** (s.49)
113. Gülbün’ ün bu tarz efendilere karşı daima **yüzde yüz** başarı sağlayan bir usulü vardı. (s.49)
114. Kayıtsız ve kendinden emin bir tavırla **sigarasını tütürüyordu** (s.49)
115. Bir nevi **röntgen bakışıydı** bu. (s.49)
116. Ayhan Bey’ e bakmaya cesaret edemiyor, **gözü onun koluna kadar ilişip ilişip** kaçıyordu. (s.49)
117. Ayhan’ ın üzerindeki nefti kumaşa sadece merak ve birazda **hazla baktı**. (s.50)
118. Ayhan’ı da deneme tahtasına yatırmak, **teşrihine koyulmak** istedi. (s.50)
119. Gülbün, duygu ve düşüncelerinin mahşerinde **son takatla edindiği hükümlere** asıldı. (s.50)
120. Böylece anlaşılır bir **düstura sokmakla** güya o hakikatin üstüne basıp... (s.50)
121. Ona **tepeden bakabiliyordu**. (s.50)
122. Acı tatlarına, **zulmü mürüvvetine, iyiliği kötülüğüne katık**. (s.50)
123. Ona, **ileri atıl** mı diyorlardı, **ayağını denk almasını** mı söylüyorlardı? (s.51)
124. Aşk halesi ile kuşatılmış olarak uçarcasına engine açılmıştı, **efsunlu gidişi** aksatmak... (s.51)
125. Sima masal kahramanlarına **ya devlet başa ya kuzgun leşe** dedirten lugaz gibidir. (s.51)
126. Talat Bey ile **gönül danışmanı** yapıyordu. (s.52)
127. Gündelik hallerden o kadar uzak, **cümle alemin** duygularına o kadar aykırı... (s.52)
128. **Ruhunun zerreleri cihana püskürülmüş**, havayı işba haline getiren bu sayısız... (s.53)

129. Peşinde kıvranan muzdarip bir **can kesilmiş** olur. (s.53)
130. Fakat dünya işlerine lazım kuvveti her zaman **elinin altında** hazır bulurdu. (s.53)
131. Bülent, **ara sıra** heyecanlı el hareketleri yapıyor. (s.54)
132. İlmimiz vardır, şunu bunu biliriz, iş sırr-ı **hilkat dalaveresine** dayanır. (s.54)
133. Diyordu ki tohumluk hepsinden evvel filizlenir, **hızla boya kalkar, gürbüz gider.**
(s.54)
134. Onun fazla kuvveti vardır, **içi içine sığmaz.** (s.54)
135. Sorgusunu zihninde **evirip çeviriyordu.** (s.55)
136. Gülbün' ün şimdi **boydan boya** ufukları saran. (s.55)
137. Fena bir dakika başlar başlamaz yine Rümuzla vurgunluk gösterirdi. (s.56)
138. Durmadan dövülen demirin işkence ve gururu **dile geliyor.** (s.56)
139. İster okşasın, sevsin, ister **kırıp geçirsin.** (s.57)
140. Türk bayrağında hilali seyreder, **iki dudak arasında kalan bir nefesle.** (s.57)
141. Yakası gevşiyor; göğsü, **bağrı ürperiyordu.** (s.57)
142. İnsanın kendi kendine en derin **sondayı saptaması** (s.58)
143. Genç kız bugüne kadar **kozada yatmış.** (s.58)
144. Gülbün, **cihanın davasını omuzuna almış** gibiydi. (s.58)
145. Kimseyle konuşmaya **gönlü yoktu** (s.60)
146. Kendi **kendiyle pençeleşirken** içinden billur bir ses yükseldi. (s.60)
147. Şimdi **kendi kendine sayıklar** gibi zahmetle heceliyordu (s.62)
148. Ona ağzını açtırmamak, **yan bakmamak** için yanardı. (s.65)
149. Ayhan Bey kaşıyla, gözüyle kısa bir **emir çaktı** (s.65)
150. Bir cismin kalıplandıramayacağı ihtiras ve şefkatleri, **semavi şelaleler gibi akıtıyordu** (s.65)
151. Açık eladan yeşim taşı rengine geçmiş mahzun **gözlerini doktora dikti.** (s.67)
152. İlle kaybolmuş serveti **ele geçirmek** istiyor. (s.68)
153. **Mevsimi gelmiş!** Halbuki bir genç kızın mevsimi ancak nikah dairesinde gelmek gerekirdi. (s.68)
154. Bir türlü eve giremiyordu, **ayağı geri geri gidiyordu.** (s.68)
155. Bugünkü buluşma ümidinin **can çekiştiği** sırada. (s.69)
156. Sonsuz kaynaklara **dudak değdirdiğini** anlayarak aşkın zevkler tadıyor. (s.69)
157. Ayhan kılığında bürünerek karşısına geçmiş, **bin bir sesle birden çağlıyordu.** (s.69)
158. Gülbün körpe **fidan kıvraklığıyla salınarak** bütün vücuduyla cevap veriyordu.
(s.70)

159. Ayhan bey **aşkla kavranmış** eli birdenbire koyuverdi. (s.70)
160. Hiç kimseye söylenemeyecek kadar karanlık ve **düğümlü davalara dalmış** gibi. (s.70)
161. Haydi bakalım **boyumuzun ölçüsünü alalım**. (s.71)
162. Zinhar **boyun eğme**, karşısında Rüstem Zal bile olsa. (s.71)
163. Kulaklardaki bu boğuk **fısıltı tesiriyle** (s.71)
164. Gülbün'e son gayretle acele bir **damga vurmuştu**. (s.72)
165. Dağları yerinden oynatmış, ölüleri diriltmiş olmanın muvaffakiyeti, **asil bir şarap gibi köpürmekteydi**. (s.72)
166. Bir korkuyu maskelemek isteyen **şakrak sözleri** üzerine. (s.74)
167. Ayhan'la **münakaşa ediyorduk** şimdi şuracıkta. (s.75)
168. Gülbün hırçın bir **ümitsizlik içinde çırpınmakta**, şimdi var olanın şimdi yok oluşuna isyan etmektedir. (s.75)
169. **Bir ipucu, bir kulp, el ile yapışacak bir şey yakalamaya çabalıyor**. (s.75)
170. Gülbün **katılaşıp susuyor**. (s.75)
171. Genç kızın artık **eli tutmuyor, dili çözülüyor**, zihni durmuştur. (s.75)
172. Pencere altında bir birine **diz dize** denecek kadar yakın **oturan**. (s.76)
173. İstanbul manzarasını bir zaman **sükutla içe sindirdiler**. (s.76)
174. Allah'a emanet dedi ve **içini dökmeye** başladı. (s.76)
175. Bebeklik yaşından bu kızın **üstüne titrediler**. (s.76)
176. **Perşembenin gelişi çarşambadan belli olur** değil mi? (s.77)
177. Nağmelerine **ayak uydurmuş**. (s.77)
178. Akan kandan korkan kız **avaz avaz ağlamaya** başlıyor. (s.77)
179. **Renkten renge girdiğini** fark ediyor. (s.78)
180. Belediye **kah orada kah burada** (s.79)
181. Mühürdür caddesinde bile **dört başı mamur ihtiyanını** elden bırakmıyordu. (s.79)
182. **Dudak dudağa, kucak kucağa** gelmeye hacet kalmadan. (s.79)
183. Gülbün, **beşere nasip olacak saadet payını bir hamlede sömürmüş** son cerime kadar tatmıştı. (s.80)
184. Adeta **aklımı şaşıyorum**. (s.80)
185. Belki uzun **düşünüp taşınırsam** meramımı anlatabilirim. (s.80)
186. Ona yazacağım şeyleri **cümle aleme** ilan edebilir miyim? (s.81)
187. Birden bire **karanlıktan aydınlığa doğan** ve kendilerine ancak. (s.82)
188. kısa ömürlü canlar bile **hayat teranesini dökmeye**. (s.82)

189. Muratsızlık tufanı içinde **dünyaya gözünü yumanları** düşündü. (s.83)
190. İntibai o kadar keskin oldu ki **adımları adeta tökezledi**. (s.83)
191. İncinmiş olmayı **gönlüne yediremedi**. (s.83)
192. Gülbün yine esnek oynayıyla **raks adımlarıyla yürümeye** başlamıştı. (s.84)
193. Bir **mucize kubbesi** altında seyrediyordu. (s.85)
194. Ne derse desin pek **ince eleyip sık dokumayacaktı**. (s.85)
195. Gülbün **kayıtsız şartsız** aşkına göçmüş değil mi ki? (s.86)
196. Genç kız, tekrarda **mefisto suratını** seçti ve artık. (s.86)
197. Caddeler artık **suyu seli çekilen** son ışığın soğuk bulaşığıyla. (s. 88)
198. Alıkoymaya çalışır da yine **göz açıp kapayınca** onu elden uçurmuştur. (s.89)
199. Fesleğenlerden **tek tük** koparır. (s.90)
200. Mavi mineleri bile demete **kundaklardı**. (s.90)
201. Eve geldiği zaman kapıyı, sofadaki küçük musluk önünde tıraş olan Akif Kaptan açtı. **Soyunmuş dökünmüş**. (s.90)
202. Unutmanın müthiş bir **kader oyunu** olduğunu. (s.91)
203. Feyzi Hoca onu fakültede aramış, **hoş beşten** sonra hem ciddi. (s.91)
204. Azabiyle katılaştıran **yüzünü yumuşatmaya** vakit bulmuştur. (s.92)
205. Çok sürmedi, **filiz verdi**. Vay benim Allahım!... (s.92)
206. Toprağın da zaten taneyi işlemekten başka varlığı yok. **Öz öze yakın düşünce gömlek sıyrılır**. (s.92)
207. **Başı boş açılıp saçılmaların** yemişe zarar vereceğini bilen insan. (s.93)
208. Vay vay... **Kan ter içinde kalmışsın**... (s.94)
209. Sen ne yaparsın, **kanın kurur, iliklerin katılır, gözlerinden dehşet damlarken** bile senin halinden... (s.94)
210. Erkek kapıcının **nemli dudak uçlarında sulanan galiz gülüşü**. (s.95)
211. İnfilaka düşmüş ruhundan **ipe sapa gelir** sözler çıkarmaya uğraşırsın. (s.95)
212. Sen artık çıldırırsın, **dünyalara sığmayan bir fani ömrün** birkaç kaçamak dakikasına... (s.96)
213. **Vuslat kabetesini Cebrail tavaf eder, aşk kaşesini Kerrubi melekleri omuzda taşırmış**. (s.96)
214. Ayhan'da **fıkır fıkır bir gülüş**. (s.97)
215. **Yüzünden şenlik ve saadet akar** Gülbün'ün hırçın muamelesinden son derece hoşlanır. (s.97)
216. Gülbün **renkten renge kıvranır**. (s.98)

217. Salondan ayrılmış bölmede yine **dünya aşırı havalar çalkalanır yayılır.** (s.98)
218. Diyor ki **Sayım suyum yok.** (s.99)
219. Bu vuslat köşesinde üfürdükleri ecel fermanıyla **sararıp soluyor.** (s.99)
220. Gülbün'ün duymadığı bir sese **kulak kabartır** gibi gergin duruyor. (s.100)
221. Buna eskiler “**sürç-i lisan**” derler değil mi? (s. 100)
222. Gülbün, **şeytana pabucunu ters giydirir** sandığı Ayhan'ın bu ifadesinden irkilir.
(s.100)
223. Ayhan onun **sözünü keserek.** (s.102)
224. Bak sana her şeyi söyledim. **Aramızda su sızmasına** tahammülüm yok. (s.102)
225. Ayhan Bey onu yine **kalıptan kalıba dökerek** kuşa benzetti. (s. 103)
226. Ayhan Gülbün'eyan **yan bakarak** “vay Firavun” (s.103)
227. Öyle kararsızlık, **ipe sapa gelmez** çılgınlık gösteriyordu ki. (s.105)
228. Gülbün **tepeden tırnağa** titreyerek kendini zapt etmeye. (s.105)
229. Ruhun büyüülü izinde barınabilmek için **varını yoğunu elden çıkarıyordu.** (s.106)
230. Telefonda aklına gelen sözleri değil de, **gönülden dillenen sözleri** söyledi. (s.106)
231. İyi kötü hepsini **göze alarak.** (s.107)
232. **Kanıyla canıyla** bu adama **akışı** boş yere değil ya. (s.108)
233. Her buluşmada **tepeden tırnağa** yeni bir manzume kesilerek. (s.109)
234. Şaşırtmaç çevirmenlerin, **tepeden inme** dünya şampiyonu olan. (s.110)
235. Viyola'sı Cenni'si**sürü sepet** hangi birini sayayım bilmem. (s.110)
236. Belki de **varını yoğunu** birdenbire **ortaya saçanlar.** (s.111)
237. Sözü döndürür dolaştırır **evinde aç durup sokakta elvan satan** züppelere getirir.
(s.112)
238. Batı rüzgarlarıyla savrulan sağanak gibi Ayhan'ın üzerine **sevda dökülür.** (s.113)
239. Ara sıra her şeyi **göze alarak** bir çıkış yapıyor. (s.113)
240. Ben söylerim sen benim **ileri geri söylediğime** bakma. (s.114)
241. Ayhan yavaş yavaş yerinden doğrulmuş, **gözlerine gelen yeni ferin** sıcak davetiyle.
(s.114)
242. Bütün bir **ömrün muhabbetini tek nazara sığdıran** bir bakışı vardı. (s.114)
243. Böyle zamanda **adsız bir sır.** (s.114)
244. Öyle bir gidiş giderim ki **namım nişanım kalmaz.** (s.115)
245. Zaten ipin ucunu elinden kaçıra kaçıra artık **zihninde yol iz görünmez** oluyordu.
(s.116)

246. Gülbün dedi ki: Bana sahipseniz karışsınız. **Bir gönüle sığarım amma bir keseye sığamam.** (s.116)
247. Mehmet Ayhan Bey her şeyden evvel sarıh ve kasdi sözlere karşı **cenk açmışa benzerdi.** (s.117)
248. **Rengi atarak** ayağa fırladı. (s.117)
249. Zaten bir halk sözü vardır, hani derler ki **dayandım amma bağrıma taş.** (s.118)
250. Sen bari **bağrını taş basmaya** mecbur kalma. (s.118)
251. **Zıvanadan çıkan** alemin kasırgası velev ki **kıl kadar nefes payına yüz.** (s.120)
252. belki insanlar **yüzde bilmem kaç su oldukları gibi bir o kadar da riyadıyla**(s.120)
253. Kızın şefkatle titreyerek **kanat germeye** kalkması Ayhan'ın bazen hoşuna hoş.120)
254. **Ölüm püsküren bir göz kırpmaya** olabilirdi. (s.121)
255. Gülbün'den rest veya takdir beklercesine kızın **yüzüne keskin bakışlar saplardı.** (s.121)
256. Gülbün **kanı çekilmiş** dudaklarını gayretle kıpırdattı. (s.123)
257. **bugünden tezi yok** bir tane ismarlayın. (s.123)
258. Bir ödeşmenin ve denk gelmenin **adsız ayinini kutladı.** (s.124)
259. Gülbün'ü **gözünden yaşlar sızıyordu.** (s.124)
260. Gülbün yüksek frekanslı dalgada **bata çıka çırpınıyor.** (s.124)
261. Ne iyi sırası geldi **içimi dökeyim.** (s.125)
262. **Dile dökülen** her hakikatin. (s.125)
263. Buraya gelmeyin artık, **cemiyetin suç diyeceği bir maya katılmasın.** (s.125)
264. Hem ne öyle uzak oturuyorsun, **gel bakayım yamacıma.** (s.126)
265. Korktuğuna uğramış, **ağzından kaçırdığı** tek bir münasebetsiz kelime. (s.126)
266. Bu cephesinden zerre sızacak diye **ödüm kopar.** (s.126)
267. Ayhan'ın karşısında utanmanın, incinmenin, **can evinden vurulmanın** sonu. (s.127)
268. Deminden beri hep erkekliğini genç kıza karşı silah çeker gibi teşhir etmiş **bana**
269. **yüz karası.** (s.127)
270. Sonra **uzaklara daldı.** (s.128)
271. Serinlik püsküren oynak sular, unutulmuş bir **teranemi okuyor.** (s.128)
272. Nasip başına boynuna böyle **muammalı bir kement atmış.** (s.129)
273. Gülbün son demlerini yaşadığını **kah biliyor, kah bilmemezliğe** geliyordu. (s.130)
274. Kanım **çökelek süt gibi çekilir.** (s.131)
275. Şimdi **başıma sevgi tacı giydiriyor,** şimdi **boynuma ecel kemendi atıyorsun.** (s.131)

276. Gözlerinden **tecessüs huzmeleri serpiliyor**, kaşları arasında segirtiler oynatıyor.
(s.131)
277. Araştırmacı bakışları Gülbün'ü **sık elekten geçiriyordu**. (s.132)
278. Özel huy doğduğunu gören **gözleri hülyada yüzüyordu**. (s.132)
279. Gülbün serpilip gülerken: "**Beş kıtada böylesini zor bulursun**" Dedi. (s.133)
280. Ayhan'la görüşmenin **bir akıllıyı zıvanadan çıkaracağını...** (s.133)
281. Demlerde **ne yorarsa çıkagelir, ne sezerse meydana düşer**. (s.134)
282. Kapı çalınmış, **Hamarat açmış, pes perdeden başlayan konuşma** münakaşaya dökülerek sesler yükselmişti. (s.135)
283. **Telli pullu gelini** bırakır bana koşardı. (s.136)
284. Sonra şişman bir hanım koridora çıkıp bir kere daha **her horoz kendi çöplüğünde ötermiş**. (s.136)
285. Güzin hanım banyoda **kendine bir çeki düzen vermeye** gitti. (s.137)
286. Vazgeç bu sevdadan demeğe **dilim varmıyor** ki... **Atı alan Üsküdar'ı aşmış**. (s.137)
287. Belki böyle bir **zengine çok musallat olan bulunur**. (s.137)
288. Üç haftada bir **papuç çürüttüm**. (s.138)
289. Beni dersin muhabbet piyasasına çıktım. **Bin bir bereket geçinip gidiyoruz**. (s.138)
290. Gülbün'e **renk vermek** istemiyorum ama... (s.139)
291. Zira **iplik koptumu artık derdin devası yokmuş**. (s.139)
292. Şimdi, **can evine yuva yapmış** bir derdi . (s.139)
293. **Şiş örgüsünde ilmik kaçırmağa benzemez**, buna **hayat ipliği** derler. (s.140)
294. Sana da çiçek getirmek, **tereciye tere satmak** oluyor. Her taraf pürakıl... (s.140)
295. Azizlerin başları üzerinde **muallakta nur haleleri gezdirmeleri** gibi gizli ir hükümdarlık tacı taşır. (s. 142)
296. Olur şey değil, **aklından zoru var** galiba. (s.143)
297. Vaktiyle çok fazla güzel **hülya ekmişim**. (s.143)
298. **Bülbül okusa okusa ancak kendi teranesini, çatlayınca kadar kendi türküsünü okur**, hiçbir zorbalık ona makamını değiştiremez değil mi? (s.144)
299. Gülbün de işte kendi **aşkın mihverinde dönüyordu**. (s.144)
300. Onu sevip okşadıkça **bakışlarından cinnet alevleri boy verir**. (s.145)
301. Ya canını alacak ya ailesini **çil yavrusu gibi dağıtacak**. (s. 145)
302. **Etrafında fırıl fırıl dönen**, onu mutlaka delmek, ondan illi bir şeyler akıtmak isteyen. (s.147)
303. Gülbün'ün yüzünü **ineden inceye elekten geçiriyor**. (s.147)

304. Hiç kimseye **can evinden bağlanmamalıdır**. (s.147)
305. Bu defa o, Ayhan'ı **keskin bakışlarla doğruyor, gözünü kaçırmaya** mecbur ediyor. (s.148)
306. İnsanın **avaz avaz bağıracağı** gelirdi. (s.149)
307. **Artık atı alan üsküdarı geçti** bu iş bu kadar. (s.150)
308. Genç kızı **kendi etinden et keser** gibi yontup atarken. (s.152)
309. Güzelliğini, kadınlığını **har vurup ruhunun mukaddesatını harman savurduktan** sonra; alacağını da aldıktan. (s.152)
310. Sesi yumuşamış, **dilinden şerbet akıyordu**. (s.153)
311. Burada Ayhan birdenbire **duyanın tüylerini ürpertecek kırk muammalı elemle düğümlemiş bir inilti** içinde. (s.153)
312. Meçhul sızı ne zaman **kırk bohçanın dışına vuracak** olsa. (s.153)
313. **Varlığı deva uğruna akıtmak** için yanar. (s.153)
314. Ha gayret... **sık dişini, tak canını dişine**. (s.154)
315. Mihnet çekenler nasıl demiş: “ anamdan emdiğim burnumdan geldi”. (s.156)
316. Hayatın çıplak **hakikatinin iki kere iki dört gibi ortaya düşüşünden** ibarettir. (s.156)
317. Esasen böylece **bel bağladıktan** sonra hala uğraşıp. (s.156)
318. **Elden atılıp çiğneneceğini** anlamış, fakat bu atma. (s.156)
319. Boynunu büküşü, **mahmur dumanlarla süzülen bakışı** hep aynı gizli. (s.156)
320. **Ecelin gölgesi üstüme düşmüşse** ne duruyorsun çekil aradan. (s.156)
321. Kişinin son hamleyle sadece **Kur'anını kurtarmaya saldırışı** gibi aşktan. (s.157)
322. Gülbün'e **ıştaha verecek yemekler** hazırladı. (s.157)
323. Tertip ve nizam **dillere destan olmuştu**. (s.158)
324. Gülbün çardak altında **geçmişin hülyasını tazelerken** Akif Kaptan. (s.158)
325. Eh... O zaman artık... **Faryap, faryap tornistan**. (s.159)
326. Tatlı kokulu tanelerini **aheste aheste döken** bir akasyanın. (s.159)
327. Ay daha yükselecek, yerde **para para nurlar oynaşacak**. (s.160)
328. İşte bu belalı yer böyledir, **insanın gözü kırka bölünür**. (s.161)
329. Yorgun sevgiliye karşı **kezzap gibi yakıcı bir acıma ile burkuldu**. (s.163)
330. Genç kızı **gamlı ve derin bir bakışla süzdü**. (s.163)
331. Gülbün, **beyninde kızgın iğneler duyuyordu**. (s.164)
332. Öfkeden **çakmak çakmak bakan** gözlerini Gülbün'e dikti. (s.164)
333. Korkuları yenerek kendi kendinin aleyhine **ceza kılıcını kınından sıyırmıştı**. (s.165)

334. Orfe'nin rübabına **ayak uydurmuş, teliyle puluyla raksa kalkan** sevdalı bir Gülbün gibi oynayarak dönmüştü. (s.166)
335. **Taş kesilmiş** bir aşk acısı kadar güzel görünen. (s.166)
336. Beni **baş göz eden** ailem sınıfını tayin etmiş bana ne? (s.167)
337. **Galiba dört başı mamur bir şok içindeyim** diye düşündü. (s. 167)
338. Babasının bir sözü vardı, **Kol kırılır, yen içinde. Kafa kırılır, fes içinde.** (s.168)
339. Bu maceraya artık **tamam mührünü basmak...** (s. 169)
340. Alay edici gözlerle Ayhan'ı **ince elerken** o yine **esrar perdesine bürünüp** yüzünü çevirmiş. (s.170)
341. Telefon başında **şah damarları atıp gözleri kararan** genç kız hep bu mezellet. (s.170)
342. Arkıt size zorluk çıkarmıyorum. **Meramımız meydanda**, siz bilirsiniz. (s.172)
343. Arada birkaç bakış, evet... **Gözden göze bir akış.** (s. 173)
344. Küçük hanımcım isterler ki biz **ellerinde su kesilelim, o yana aktarsınlar, bu yana boca etsinler.** (s.174)
345. Ressam Behçet Arboya'nın duvardaki yağlı boyalılarını **vurgun gözlerle seyrediyor.** (s.175)
346. Onu seyrederken **masum bir hazla gülümsüyor.** (s.175)
347. Ah Erci, canım Erci, **gözümde tütüyorsun.** (s.176)
348. Seyrekleşen haberleriyle **sırrını açığa vurmuştu.** (s.176)
349. Ümidi yokmuş, nedense **gözü yollarda kalmış.** (s.177)
350. Kanat kanada, **düğün bayram ederek** havalandılar. (s.178)
351. Asıl **hayatın ufacak bir pürçüğü ile kıt kanaat nafakalanarak** yaşıyorduk. (s. 179)
352. Gönül rızasıyla kendi **özünü aşığa aktarır.** (s. 179)
353. Ne desem bilmem, evet **aşık tek gıdalı bir insandır.** (s. 179)
354. O, **bütün kainattan borç alarak** muhteşem bir rüya gördü. (s. 180)
355. Daha evvelki dünyanın **yerinde yeller esiyor.** (s.180)
356. Zembereği kur; **otu ata yedir, eti ite yedir.** (s.180)
357. Ya... Güzin Hanım, Gülbün böyle **tepelendi.** (s. 182)
358. Valsin ahengiyle **bir iki salındıktan** sonra. (s. 182)
359. Müyesser'i posta müvezzine **dil döker** gördü. (s. 183)
360. Ümitlere kapılıp havalanarak bir daha **ayak altlarına düşecek** hali yoktu. (s.184)
361. Genç kızın hesabına ümitlenerek **yanakları al al renklenerek.** (s. 184)
362. Saat kırılır. **Fıkara kalbine her kim dokuna, dokuna sinesi Allah okuna.** (s.185)

363. Bu sözlerden sonra kendi **cefa kozasını örmeye** devam ederek. (s.185)
364. “Roziye, Fransızca gül fidanı demektir” söylerken üstünden sanki bir narkoz kalktı, gül fidanı... (s.185)
365. Nihayet **kayıtsız şartsız teslim olduğu** o çehreyi göremiyordu. (s.187)
366. Sabahlara kadar **göğü yaktı, denizi yalazladı**. (s.188)
367. Elli ikide ölünün kafatası dağılır, evvela **burnu düşer**... (s.189)
368. Yoksa bende **kendi ölümüne kendim mi dua ettim?** (s.190)
369. İster istemez **kendi hatmimi kendim indireceğim**. (s.190)
370. Hayat vadilerinde **kan kuduz süründüğü** zamanlarda bile mizah bilebilirmiş. (s.191)
371. Bir kazadır olmuş, **zararın neresinden dönülürse kar** saymalı. (s. 194)
372. Mert insanlar gördü, **kendi mayasıyla haşroldu**. (s.195)
373. Bülent “**yarım yamalak**” der gibi bir el hareketiyle. (s. 196)
374. İki seneden beri **salık verdiği** ilaçlar. (s. 198)
375. Ne gürbüz evlattı bilsen, **çiçeğinden kan damlardı**. (s. 199)
376. Kara bulutlar **hevenk hevenk sarkıyor**. (s.199)
377. **Kıl kala** tutulacağı azabın dehşetinden dizleri titreyerek. (s.199)
378. Bir kız resminden **gözünü alamadan** kim olduğunu sordu. (s. 200)
379. Allah razı olsun bu **ağzı kalabalık** Suna’dan. (s.201)
380. Yüzü karışmış, **kalbi boğazında atıyor**. (s.201)
381. Bunlar gelince **tam takım kız kızan** gelirler. (s.201)
382. Hanım çekişe çekişe pazarlık eder. (s.203)
383. Asiriliğe güç **ayak uyduran** fakat çoluk çocuğun. (s.203)
384. Ayhan Bey **yorgun argın ayak sürür** gibiydi. (s.204)
385. Karşılıklı meramımızı anlatmak **kabil olamayacak**. (s.205)
386. İşte her ikisi de **yolunca yollanmaktaydı**. (s.205)
387. El sıkmak, konuşmak, **hatır gönül kollamak** Ayhan’a asgari **boyun borcu** idi. (s.205)
388. Etrafa **güneş kupasından son bir yaldız çalkantısı düşmüş**. (s.206)
389. Ben küçükken çok **kuşbazlık ettim**. (s. 206)
390. Zorla **gözüne giren**, öldüresiye **gücüne giden** bir hakikati unutmaya. (s.207)
391. Basar gibi olduysa **tetik davran** boz çiz. (s.207)
392. Aşk, **vücudunun hücrelerini bina etmiş**. (s.207)
393. Ama hala sevgi ikliminde **ayak diremek**, hala kendini. (s.208)
394. Gayretten sonra gördük ki **umman içinde çırpınan** bir kazazededir. (s.208)

395. Ne yapmak lazım geleceğini kestiremeden **sükut ederken** onu kolundan tutup.
(s.210)
396. Bir bakışla **her şeyi tam ederdi**. (s.211)
397. Böyle şeyleri nasıl düşünebildiniz **ortada hayat dönerken**. (s.212)
398. Halbuki sizden sizi **külfete sokacak** hiçbir talebim yok. (s.212)
399. Bu türlü aksi sedalar koparmak için **ölüm naraları salıvermek** gerekiyor. (s.212)
400. **Bir can harcanıyor, bir an kazanılıyor**. Kısa bir an, hükmü göz açıp kapanıncaya kadar. (s.212)
401. **Uzun uzadıya** baş ağrıtabak değilim. (s. 213)
402. Ayhan Bey'de **yaraları dağlamadan** bırakacak göz yoktu. (s.213)
403. Cemşidoğlu **kıs kıs gülüyor**. (s.214)
404. Ancak tek ilmim var: **Hak yerini bulur**. (s.214)
405. Dineyri hep sana telefon ederdi, sen **renkten renge girerken**. (s.215)
406. Onların hepsini; **kupayı maçıyı trefli cepheden görürsünüz**. (s.216)
407. Dineyri size ancak profilini verir. **İster hayra yor ister şerre**. (s.216)
408. Zira **beterin beteri var**, yani işin bir de anlamak. (s.218)
409. Onun **suları bulandırmak siyasetini** tanıyorum zira. (s.220)
410. Zamanla kaderimin tek sahibi olmayı öğrendim ve dedim ki **ece geldi cihana, baş ağrısı bahane**. (s.222)
411. Boşuna mı **ölümlerden dirimlerden geçmiş** olayım. (s.223)
412. Babiali'nin **suyu seli çekilir**. (s.223)
413. İnsan baktıkça **hayretten dehşete, dehşetten hayrete düşer**. (s.223)
414. Biz artık öyle şeylerden **elimizi eteğimizi çektik**. (s.224)
415. Güzin, işini bilir, **güne günün hakkını verir, günden kendi hakkını alır**. (s.228)
416. Gülbün **sevincinden hoplamaştı**. (s.229)
417. Başka türlü bir bekleyiş bu. Gökten haber sorar, topraktan medet umar. (s.230)
418. İnsan başıboş bulunabilir, **toprağa alıcı gözü ile bakılmaz**. (s.233)
419. Hayvanların yastan **canını ağzına getirdi**. (s.233)
420. Korkak titiz adam, **kaydı kuydu bırakır**. (s.234)
421. Meğerse **boyumdan büyük işlere özenmiştim**. (s.236)
422. İlk aylar **şöyle böyle geçtikten** sonra anonim telefonlar başladı. (s.237)
423. Sen de onun gibi **diri bir vücut içindeki ölü parça mısın**. (s.239)
424. Kendi kendini tüketti. **Cünunu tamamladı, fünuna yetti**. (s.241)
425. Kadın olmaktan ziyade bütün **iddialarını söndürmüş** yorgun. (s.242)

426. Genç kız, ölüme gider gibi **yerinden davrandı**. (s.242)
427. **Göz ucuyla sıyırılmış sıyırmamış**, çabucak atlamıştı. (s.243)
428. Güya gizli bir manivela, **mahrem bir zembereğe dokunmuş** gibi durdu ki. (s.245)
429. Ayhan! Diye **içinden tatlı bir haşyet geçti**. (s.245)
430. Rüzgarı değiştirip denizi yatıştıracağını, **kuru dallardan taze tomurcuklar sürdüreceğini** sanıyordu. (s.246)
431. Çekirdek bağlar gibi kanında, **canında alıkoymuştu**. (s.246)
432. Vicdanı başka bir adam, bir yabancı. **Yaradılıştan başı taçlı**. (s.247)
433. **Kader bizi atladi geçti** gibi görünüyorsa da muharebenin ölüm sarsarına. (s.248)
434. Hırs ve kin **ayyuka çıkıyor**. (s.248)
435. Suça ortak katılmak gerekir, **affın kök manası** budur. (s.248)
436. Hak ölçeklerini değiştirmek demektir. **Haddini aşarak büyümek isteyen bu defa istihkakı cüssesini bile kaybeder**. (s.249)
437. Yabancı memleketlerde bu makamdan bir ses, sizin **görünüştünüzden bir ışık geçirebilseydik**. (s.249)
438. Bak Talat'ım, **gün çekilmiş**, artık akşam vaktidir. (s.249)
439. **Kuru kuruya affetmenin** yetersizliğini çoktan anlamıştır. (s.250)
440. Bak Talat'ım **gün devrilmiş**. (s.251)
441. Ayhan ukdesinde tikanıp kalıyor. **İnsan daima diğer insanlara olan nispetle kametini bulur**. (s.251)
442. Zaten Ayhan tek durmuyor, telefonlarla **yarayı kurcalıyor**. (s.252)
443. Kendini zorlayarak **kaçak bir göz attı**. (s.252)
444. İki zararsız tanıdık gibi **hoşbeş ettiler**. (s.253)
445. Ayhan Bey bir sırasını getirip Gülbün'e bildirdi ki: "Artık her şeyden **elini eteğini çekmiştir**." (s.253)
446. Gülbün neler söylüyor. **Sütten ağzı yanan yoğurdu üfler de yer**, ihtiyatlı konuşmalı. (s.254)
447. Hakkının peşindedir, **kendi koşar kendi kovalar**, kendi tahsil eder. (s.255)
448. **Kıldan ince vicdan sıratı!** Seni geçenler derin susarak, kendini yanan kollayarak geçer. (s.256)
449. Nasıl olsa koparacaktı, kopardı işte, **sineye çekmeli**. (s.257)
450. Günden güne gelişen ölüm ve **cennet yüküyle sürünürken**. (s.259)
451. Kimseye **on para borcu olmayan**, dürüstlük nümunesi. (s.259)
452. Cezve yan yatıyor, patik teki **tıpış tıpış gider** olmuş. (s.260)

453. Onu **sessiz sedasız** öldüren şu utanç ne kadar hakikatsse. (s.262)
454. Eda Hanım romatizması azdıkça söylenir: **İtaat var, takat yok.** (s.263)
455. Eskiden **bedava yaşanmış ömrü şimdi bedel karşılığı kazanmak** zamanıdır. (s.263)
456. Işık taşar, **güneşin nuruna karılır**, divanhaneyi bol bol çalkalar. (s.264)
457. Gülbün' e has bir **açılıp saçılış** olacak. (s.264)
458. Mahrum kaldığı için **kuru kuruya görüyor, tadına varamıyordu.** (s.265)
459. Yürümek, yürümek gerek, **diyar diyar gezmek.** (s.266)
460. Rolli **kıyametleri kopardı.** (s.267)
461. İlet korkunç bir krizle **patlak vermiş**, yine dostlar konuşmuş. (s.267)
462. Senelerden beri **yüz çevirdiği** hayatı o şimdi özlüyor. (s.269)
463. Çabucak elden uçurmamak **tasasına düştü.** (s.270)
464. Neymiş bakayım seni **kan tere bulayan** rüya. (s.271)
465. Kıskanç bir kızmışsın. Pek **yüksek uçuşlara özenmişsin.** (s.271)
466. İhlamur gövdeleri **boyu boyuna serilmiş**, henüz üstlerinde körpe yaprakları.
(s.272)
467. Amma sen **dibe çökerken** ondan alacağını almışsındır. (s.273)
468. İnsan, **rüyaları ve hülyaları kadar yaşar.** (s.273)
469. Karanlıklar diyarına yönelir. **Ab-ı hayat çeşmesinden bir daha içer.** (s.273)
470. Bütün bu sözler onda çoktan beri **için için yer eden** sezginin. (s.273)
471. İkisini de **azat ediyordu.** (s.274)
472. Dimo ile dırdırları hiç bitmez, ikisi de **havadan nem kapar**, onu kıskanır hırpalar o onu. (s.277)
473. Ne denir... **Her yiğidin bir yoğurt yiyişi , her kadının bir sakız çiğneyişi varmış.**
(s.277)
474. Kilise bahçesinde bir papaz uçurmak... **Cennet canıma minnet.** (s.277)
475. Sanki ona söylemiyorlar, **kılı kıpırdamıyor.** (s.279)
476. Dimo'yu sudan kaldırmaya, **çala kürek kaçak kovalamaya** mecbur kaldı. (s.279)
477. Hangi iş dünyada **dört başı mamur olmuş** ki. (s.279)
478. Galiba kendisi de **topun kantarını biraz kaçırmış** oldu. (s.280)
479. Ne kadar da **aldı yürüdü.** (s.284)
480. **Tatlı diller döküldü.** Öpücükler alınıp verildi. (s.285)
481. **Boydan boya** soğuk yemeklerle **bezenmiş** sofrada. (s.285)
482. Doğru istikamet kaybolur mu hiç? **Döner dolaşır yerini bulur.** (s.288)
483. Feyzi Hoca'nın hanımı çözdü. **Açtı söyledi, seçti söyledi.** (s.291)

484. Anadolu'ya şöyle elemişler de neden sonra eleklerini Yel Değirmen'inde bu duvara asmışlar. **Acısı da var, tatlısı da var**, hoş... **gençlikte her türlü çeker.** (s.291)
485. Dedikodu dumanı üstünde, **dillerde gezerdi.** (s.292)
486. Ancak **ip cambazı marifeti gösterenler** kazada barınabilirdi. (s.292)
487. **Köküne kibrit suyu** der, oğlunun zürriyetsiz kalışına dertlenirmiş. (s.292)
488. K... da büsbütün **şapa oturmuş** meğer. (s.292)
489. Deli Şerife çengillerle beraber **hem çalıp hem oynadıkça** elti hanım taraftarlarına nispet yağdırır. (s.294)
490. Her yemeğe **kulp takar**, etrafa kan yutturur. (s.295)
491. Birinci Cihan Harbi'nden sonra düşman işgali **ocaklarına incir diker.** (s.295)
492. Bir hayat yaşıyordur, **kulak asmaz.** (s.295)
493. En küçük kız **kol kanat olmasaydı.** (s.295)
494. Oğluma **dil uzatmayın.** (s.296)
495. Benim **damarlarımda bir yudumluk kanım, tenimde bir çiğnemlik etim**, diye kükrer. (s.296)
496. Demek memlekette **dumba düdük** olmuşuz. (s.298)
497. Başı boş dolaşan, **yedi millete ülfet eden.** (s.298)
498. Evet... **Karaman koyunu sonra çıkar oyunu.** (s.301)
499. Kadınlar bana **kul kurban oldular.** (s.301)
500. Bilhare faizi mürekkep **burnundan getirmek için...** (s.301)
501. Feyzi Hoca **boğazında düğümlemeye** başlayan garip bir tesiri. (s.302)
502. **Halep oradaysa arşın burada**, işte buyurun kanaat getirin! (s.303)
503. İlk **gülbüzden gürbüze yol alır**, kararını ver! Dediler. (s.304)
504. Erci **erken erken damlardı.** (s.306)
505. **Alt alta üst üste hurra gürra...** Girişteki halıyı itiştirip sürüyerek güreşirler. (s.306)
506. Ercüment'le göz göze geldi ve hemen **bakışını bu cihetten atlattı.** (s.310)
507. **Ufak tefek** arızalara alışmalı, bu vücut fazlasıyla hizmet görmüştür. (s.312)
508. Kendi kendine söyleniyordu: **İşte geldik gidiyoruz, şen olasın halep şehri!** (s.312)
509. Asya iklimi aktarmış, **devirden devire, diyardan diyara.** (s.312)
510. Güvercinler **dem çekiyor**, çiçekler geniş kampanaları sallıyor. (s.313)
511. Üzerime sık sık **feleğin gölgesi düştüğünü** sezer böyle müstesna bir talin imkanı yok. (s.314)
512. İmkani yok **dünyaya sığmayacağını** anlar. (s.314)
513. **Kıydan bucaktan sır sızdırırsa** da tam mekanizmasını kimseye bildirmez. (s.316)

514. Zaman olur korkunç bir felaketi anında **örtbas eder**. (s.316)
515. Hayli zamandır anlattığımız, **sırrına özenip de keşfinde yarım kaldığımız** bu hikâye bırakalım her. (s.319)
516. Bizden sıyrılıp **gözümüzden silinmeden** evvel gönül projektörünü son bir defa. (s.319)
517. Bilemeyiz. Sözün kıyası: **ölen öldü, kalan kaldı**. (s.321)
518. Trakya'yı mamur ve mesut görmedikçe asla **sükuna varmayacaktır**. (s.325)
519. Kendisinden azad oldukça **dünya onun ayağı altına serilmiş**. (s.326)
520. **Fırl fırl dönüyorsun...** Bu ilahi cevalen nereden nereye? (s.327)
521. Yazının sır dili hem görünüyor hem **gözden kaçıyor**. (s.328)
522. Sonsuz bahar iklimini görmüş, **mevsim bilmeyen çimenlerde solmaktan habersiz çiçekler** arasında uzanmış ve ellerini **ebediyet sularına salmış**. (s.328)
523. Lale Türkiye'nin gül İran'ın, nilüfer Hindistan'ın haşhaş Çin'in, krizantem Japonya'nın değil mi?... Garp... yani eski garp klasik bir tabirle **Frengistan zambağı sevmiş**. (s.330)
524. İkisi de güzel, ikisi de kibar. **Malına mülkü mülküne şanı şanına denk gelir**. (s.331)
525. **Al gider benden benliğin, doldur içime senliğin**. Kendi hüviyetlerini terk ederler, Selimiye hüviyetini bürünürler. (s.332)

5.4.2.Dineyri Papazı Romanı'nda Deyimlerin Alfabetik Dizini

1. Dünyalara sığmayan bir fani ömür
2. Mahrem bir zembereğe dokunmak
3. Teşrihine koyulmak
4. Zulmü mürüvvetine, iyiliği kötülüğüne katık.
5. İş var, iş yok
6. Sürç-i lisan
7. Kan ter içinde kalmak
8. Sık dişini, tak canını dişine.
9. Köküne kibrit suyu
10. Başı boş açılıp saçılmalar
11. Ab-ı hayat çeşmesinden bir daha içer.
12. Acısı da var, tatlısı da var

13. Açılıp saçılış
14. Açtı söyledi, seçti söyledi
15. Adsız ayinini kutlamak
16. Adsız bir sır.
17. Affın kök manası
18. Ağızdan kulağa fısıldamak
19. Ağzı kalabalık
20. Ağzından kaçırarak
21. Ah bile çekmeden
22. Aheste aheste dökmek
23. Akıl yaşta değil baştadır.
24. Aklımı şaşırtıyorum.
25. Aklından zoru olmak
26. Al gider benden benliğin, doldur içime senliğin
27. Aldı yürüdü
28. Alt alta üst üste hurra gürra
29. Alt üst olmak
30. Anamdan emdiğim burnumdan geldi
31. Ara sıra
32. Aramızda su sızması
33. atı alan üsküdarı geçti
34. Asil bir şarap gibi
35. Aşık tek gıdalı bir insandır
36. Aşkın encamına erememek
37. Aşkın mihverinde dönmek
38. Aşkla kavranmak
39. Atıp tutmak
40. Avare dolaşmak
41. Avaz avaz ağlamak
42. Avaz avaz bağlamak
43. Ay ayakta kaptan ayakta
44. Ayağı geri geri gitmek
45. Ayağına karasu inmek

46. Ayağını denk almak
47. Ayak altlarına düşmek
48. Ayak diremek
49. Ayak uydurmak
50. Teliyle puluyla raksa kalkmak
51. Ayyuka çıkmak
52. Azad olmak
53. Azat etmek
54. Bağrı ürpermek
55. Bağrını taş basmak
56. Bakışını bu cihetten atlatmak
57. Bakışlardan cinnet alevleri boy vermek
58. Bakışlarının makaslama ateşi
59. Baş göz etmek
60. Başıma sevgi tacı giydirmek
61. Bata çıka çırpınmak
62. Bedava yaşanmış ömrü şimdi bedel karşılığı kazanmak
63. Bel bağlamak
64. Beş kıtada zor bulmak
65. Beşere nasip olacak saadet payını bir hamlede sömürmek
66. Beşikten mezara
67. Beterin beteri var
68. Beyninde kızgın iğneler duymak
69. Bin bir bereket geçinip gitmek
70. Bin bir sesle birden çağılamak
71. Bir akıllıyı zıvanadan çıkarmak
72. Bir can harcayıp bir an kazanmak
73. Bir ipucu, bir kulp, el ile yapışacak bir şey yakalamaya çabalamak
74. Bir lahza tek nabız
75. Bittip tükenmek
76. Boğazında düğümlenmek
77. Borusu mu ötmek
78. Boy vermek

79. Boydan boya
80. Boylu boyuna serilmek
81. Boynuma ecel kemendi atmak
82. Boyumdan büyük işlere özenmek
83. Boyumuzun ölçüsünü almak
84. Boyun borcu
85. Boyun eğme
86. Bugünden tezi yok
87. Burnu düşmek
88. Burnundan getirmek
89. Buz kesilmek
90. Bülbül okusa okusa ancak kendi teranesini, çatlayıncaya kadar kendi türküsünü okur
91. Bütün kainattan borç almak
92. Can çekişmek
93. Can evinden bağlanmak
94. Can evinden vurulmak
95. Can evine yuva yapmak
96. Can kesilmek
97. Can üstünde kıvrانmak
98. Can üstüne can vere vere
99. Canında alıkoymak
100. Canını ağzına getirmek
101. Canlı manayı ölü bir kalıpta dondurmak.
102. Cefa kozası
103. Cemiyetin suç diyeceğı bir maya katılmak
104. Cenk açmışa benzemek
105. Cennet canıma minnet olmak
106. Cennet yüküyle sürünmek
107. Ceza kılıcını kınından sıyırmak
108. Cezbeye sürüklenmek
109. Cihanın davasını omuzuna almak
110. Cümle aleme duyurmak

111. Cünunu tamamladı, fûnuna yetti
112. Cürmü kadar yer yakar.
113. Çakmak çakmak bakmak
114. Çala kürek kaçak kovalamak
115. Çekişe çekişe pazarlık etmek
116. Çiçeğinden kan damlamak
117. Çil yavrusu gibi dağıtmak
118. Çileden nişan vermek
119. Çökelek süt gibi çekilmek
120. Damarlarımda bir yudumluk kanım, tenimde bir çiğnemlik etim
121. Damga vurmak
122. Dayanmak ama bağra taş basmak
123. De kısa keselim.
124. Dehşet tanrısı
125. Dem çekmek
126. Derde düşmek
127. Devirden devire, diyardan diyara
128. Dibe çökmek
129. Dil dökmek
130. Dil uzatmak
131. Dile dökülmek
132. Dile gelmek
133. Dilim varmak
134. Dilinden şerbet akması
135. Dillerde gezmek
136. Dillere destan olmak
137. Dini de iğri imanı da.
138. Diri bir vücut içindeki ölü parça olmak
139. Diyar diyar gezmek.
140. Diz dize konuşmak
141. Dönüp dolaşıp yerini bulmak
142. Dört başı mamur olmak
143. Dudak değdirmek

144. Dudak dudağa, kucak kucağa
145. Dumba düdük
146. Durup katılaştı.
147. Duyanın tüylerini ürpertecek kırk muammalı elemle düğümlenmiş bir inilti
148. Düğümlü davalara dalmak
149. Düğün bayram etmek
150. Dünya aşırı havalar çalkalanır yayılır
151. Dünya onun ayağı altına serilmiş.
152. Dünyalara sığamamak
153. Dünyaya gözünü yummak
154. Dünyaya sığmamak
155. Düstura sokmak
156. Düşünüp taşınmak
157. Ebediyet sularına salmak
158. Ece geldi cihana, baş ağrısı bahane.
159. Ecelin gölgesi üstüme düşmüşse
160. Efsunlu gitmek
161. Elden atılıp çiğnenmek
162. Ele geçirmek
163. Eli tutmuyor, dili çözülüyor
164. Elini eteğini çekmek
165. Elinde avucunda
166. Elinin altında
167. Elllerinde su kesilelim, o yana aktarsınlar, bu yana boca etsinler.
168. Emir çakmak
169. Erken erken damlamak
170. Esrar perdesine bürünmek
171. Etrafında fırıl fırıl dönmek
172. Evinde aç durup sokakta elvan satmak
173. Evirip çevirmek
174. Ezel mayası
175. Faryap, faryap tornistan
176. Felek gölgesi düşmek

177. Feryat koparması
178. Feryat etmek
179. Fıkara kalbine her kim dokuna, dokuna sinesi allah okuna
180. Fıkır fıkır bir gülüş.
181. Fırıl fırıl dönmek
182. Fısıltı tesiri
183. Fidan kıvraklığıyla salınarak
184. Filiz vemek
185. Frengistan zambağı sevmek
186. Galiba dört başı mamur bir şok içinde olmak
187. Gamlı ve derin bir bakışla süzmek
188. Geçmişin hülyasını tazelemek
189. Yamacına gelmek
190. Gençlikte her türlü çekilir
191. Gerçek aşık dilsiz benzer.
192. Geriye doğru silinmek
193. Göğüs germek
194. Göğü yakıp , denizi yalazlamak
195. Göğüs geçirmek
196. Gökler boşanmak
197. Gönlü olmamak
198. Gönlüne yedirememek
199. Gönül danışmanı
200. Gönül küheylanına binmek.
201. Gönül seyranına yoldaş olmak
202. Gönülden dillenen sözler
203. Görünüşünüzden ışık geçmek
204. Göz açıp kapamak
205. Göz atmak
206. Göz ucu ile ikaz etmek
207. Göz ucuyla sıyırmış sıyırmamış
208. Gözden göze bir akış.
209. Gözden kaçmak

210. Göze almak
211. Gözleri buğulanıp dalmak
212. Gözleri dolmak
213. Gözleri hülyada yüzmek
214. Gözleri üst üste şimşeklenmek
215. Gözlerine gelen yeni fer
216. Gözlerini amcasına dikmek
217. Gözlerini kaçırmak
218. Gözünün iliştmek
219. Gözü önünde
220. Gözü yollarda kalmak
221. Gözünde tutmek
222. Gözünden silinmek
223. Gözünden silmek
224. Gözünden yaşlar sızmak
225. Gözüne girmek
226. Gözünü alamamak
227. Gözünü dikmek
228. Gücüne gitmek
229. Gülbün'eyan yan bakarak
230. Gün çekilmek
231. Gün devrilme
232. Güne günün hakkını verir, günden kendi hakkını alır
233. Güneş kupasından son bir yaldız çalkantısı düşmek
234. Güneşin nuruna karılır
235. Gürbüzden gürbüze yol almak
236. Haddini aşarak büyümek isteyen bu defa istihkakı cüssesini bile kaybeder.
237. Hak yerini bulur
238. Hakikatinin iki kere iki dört gibi ortaya düşüşünden belli olur.
239. Halep oradaysa arşın burada
240. Hamarat açmış, pes perdeden başlayan konuşma
241. Har vurup harman savurmak
242. Har vurup ruhunun mukaddesatını harman savurmak

243. Hatır gönül kollamak
244. Hatırını kıramamak
245. Havadan nem kapmak
246. Hayat ipliği
247. Hayat pınarları
248. Hayat teranesini dökmek
249. Hayatın ufacık bir pürçüğü ile kıt kanaat nafakalanmak
250. Hayretten dehşete, dehşetten hayrete düşmek
251. Hazla bakmak
252. Hem çalıp hem oynamak
253. Her horoz kendi çöplüğünde ötermiş.
254. Her şeyi tam etmek
255. Her yiğidin bir yoğurt yiyişi , her kadının bir sakız çiğneyişi vardır.
256. Hevenk hevenk sarkmak
257. Hızla boya kalkar, gürbüz gider
258. Hilkat dalaveresi
259. Hindistan'ın şiva'sı, mısır'ın izis'i olur.
260. Hor saymak
261. Hoş beş etmek
262. Hoşbeş etmek
263. Hülya ekmek
264. İçi içine sığmak
265. İçini dökmek
266. İçin için yer etmek
267. İçinden tatlı bir haşyet geçmek
268. İçini çekmek
269. İçini dökmek
270. İddialarını söndürmek
271. İki dudak arasında kalan bir nefes
272. İlahın şanını da ilan etmek
273. İleri atılmak
274. İleri geri söylemek
275. İmtihan meydanında

276. İnce elemek
277. İnce eleyip sık dokumak
278. İnceden inceye elekten geçirmek
279. İnsan daima diğer insanlara olan nispetle kametini bulmak
280. İnsanın gözü kırka bölünür.
281. İp cambazı marifeti göstermek
282. İpe sapa gelmemek
283. İplik koptumu artık derdin devası olmaz.
284. Bir gönüle sığarım amma bir keseye sığamam.
285. İster hayra yor ister şerre.
286. İşlerine geldikçe-edepten sıyrılmak
287. İştaha verecek yemek
288. İşte geldik gidiyoruz, şen olasın halep şehri!
289. İtaat var, takat yok.
290. Kabil olamamak
291. Kaçak bir göz atmak
292. Kader bizi atladı geçti
293. Kader oyunu
294. Kah biliyor, kah bilmiyor
295. Kah orada kah burada
296. Kalbi boğazında atmak.
297. Kalıptan kalıba dökmek
298. Kan kuduz sürünmek
299. Kan tere bulanmak
300. Kanat altına almak
301. Kanat germek
302. Kanı çekilmek
303. Kanın kurur, iliklerin katılır, gözlerinden dehşet damlamak
304. Kanından canından geçmek
305. Kanıyla canıyla
306. Kapıya dayanmak
307. Karaman koyunu sonra çıkar oyunu.
308. Karanlıklar diyarında ab-ı hayat çeşmesi

309. Karanlıktan aydınlığa doğmak
310. Karar kılmak
311. Kat kat açılıp, türlü temaşalar zemberekten boşanmak
312. Katılaşıp susmak
313. Kaydı kuydu bırakmak
314. Kayıtsız şartsız
315. Kayıtsız şartsız teslim olmak
316. Kaynayıp köpüren yıldız-poyraz.
317. Kendi etinden et kesmek
318. Kendi hatmini kendi indirmek
319. Kendi kendine sayıklamak
320. Kendi koşar kendi kovalar
321. Kendi mayasıyla haşrolmak
322. Kendi okur kendi dinler.
323. Kendi ölümüne kendim mi dua ettim
324. Kendine bir çeki düzen vermek
325. Kendiyle pençeleşmek
326. Keramet ne sendedir ne bendedir, keramet hep demdedir.
327. Keskin bakışlarla doğruyor, gözünü kaçırmak
328. Kezzap gibi yakıcı bir acıma ile burkulmak
329. Kıl kadar nefes payına yüzmek
330. Kıl kalmak
331. Kıldan ince vicdan sıratı
332. Kılı kıpırdamamak
333. Kırıp geçirsin.
334. Kırk bohçanın dışına vurmak
335. Kıs kıs gülmek
336. Kıvama gelmek
337. Kıyametleri koparmak
338. Kıyıdan bucaktan sır sızdırmak
339. Kirpik ucu ile göstermek
340. Kokuları tütme
341. Kol kanat olmak

342. Kol kırılır, yen içinde. Kafa kırılır, fes içinde
343. Kozada yatmak
344. Köpürmek
345. Kul kurban olmak
346. Kulak asmak
347. Kulak kabartmak
348. Kulp takmak
349. Kundaklamak
350. Kupayı maçıyı trefli cepheden görmek
351. Kur'anını kurtarmaya saldırmak
352. Kurban edilen bir kuzuya bile sunulan tekbirden mahrum olmak
353. Kurban olmak
354. Kurt gibi acıkmak
355. Kuru dallardan taze tomurcuklar sürdürmek
356. Kuru kuruya affetmek
357. Kuru kuruya görmek, tadına varamamak
358. Kuşbazlık etmek
359. Külfete sokmak
360. Mahmur dumanlarla süzülen bakış
361. Malına mülkü mülküne şanı şanına denk gelmek
362. Manalar sezmek
363. Manası meçhul
364. Masum bir hazla gülümsemek
365. Mat etmek
366. Mefisto surat
367. Meramımız meydanda olmak
368. Mevsim bilmeyen çimenlerde solmaktan habersiz çiçek olmak
369. Mevsimi gelmek
370. Muallakta nur haleleri gezdirmek
371. Muammalı bir kement atmak
372. Mucize kubbesi
373. Mutlu nakaratını dökmek
374. Münakaşa etmek

375. Namım nişanı kalmak
376. Ne yorarsa çıkagelmek, ne sezerse meydana düşmek
377. Nemli dudak uçlarında sulanan galiz gülüş
378. Nurlanmak
379. Ocaklarına incir dikmek
380. On para borcu olmak
381. Ona tepeden bakabilmek
382. Ortada hayat dönerken
383. Otu ata yedir, eti ite yedir.
384. Öç almak
385. Ödö kopmak
386. Ölçüp biçmek
387. Ölen öldü, kalan kaldı.
388. Ölüm naraları salıvermek
389. Ölüm püsküren bir göz kırpma
390. Ölümlerden dirimlerden geçmek
391. Ömrün muhabbetini tek nazara sığdırmak
392. Örtbas etmek
393. Öze yakın düşünce gömlek sıyrılıvermek
394. Özünü aşığa aktarmak
395. Özünün alıkoyup posasına dökmek
396. Papuç çürötmek
397. Para para nurlar oynaşmak
398. Parmağımanın ucunda hoplatmak
399. Patlak vermek
400. Perşembenin gelişı çarşambadan belli olur
401. Piyade kalmak
402. Raks adımlarıyla yürömek
403. Rengi atmak
404. Renk vermek
405. Renkten renge girmek
406. Renkten renge kıvranmak
407. Röntgen bakışı

408. Ruha edebi bir hatıra çizmek
409. Ruhunun zerreleri cihana püskürtmek
410. Rümuzla vurgunluk göstermek
411. Rüyaları ve hülyaları kadar yaşamak
412. Sağa yetmek, sola yetmek, geri geri tekerlendikten sonra yine ileriye davranmak
413. Salık vermek
414. Sararıp solmak
415. Sayım suyum olmak
416. Secde kesilmek
417. Semavi şelaleler gibi akmak
418. Ses seda kesilmek
419. Sese kulak kabartmak
420. Sessiz sedasız
421. Sevda dökülmesi
422. Sevincinden hoplamak
423. Sık elekten geçirmek
424. Sır dökmek
425. Sırrına özenip de keşfinde yarım kalmak
426. Sırrını açığa vurmak
427. Sigarasını tütürmek
428. Silkinmek
429. Sineye çekmek
430. Soluk soluğa
431. Son takatla edindiği hükümler
432. Sondayı saptamak
433. Soyunmuş dökünmüş.
434. Söylerken üstünden narkoz kalkması
435. Söze karışmak
436. Sözünü kesmek
437. Suları bulandırmak siyasetini
438. Suyu seli çekilmek
439. Suyu seli çekmek

440. Sükuna varmak
441. Sükut etmek
442. Sükuta gömülmek
443. Sükutla içe sindirmek
444. Sütten ağzı yanan yoğurdu üflemek
445. Şah damarları atıp gözleri kararmak
446. Şakrak sözler
447. Şapa oturmak
448. Şeytana pabucunu ters giydirmek
449. Şiş örgüsünde ilmik kaçırmağa benzetmek
450. Şöyle böyle geçmek
451. Tam takım kız kızan
452. Tamam mührünü basmak
453. Tasasına düşmek
454. Taş kesilmek
455. Tatlı diller dökülmek
456. Tavlanıp durmak
457. Tecessüs huzmeleri serpilme
458. Tecrübe iksiri gibi kana nakşetmek
459. Tek tük
460. Telli pullu gelin
461. Tepeden inme
462. Tepeden tırnağa
463. Tepelenmek
464. Terane okumak
465. Tereciye tere satmak
466. Tertiple dizilmek
467. Tetik davranmak
468. Tıpış tıpış gitmek
469. Toprağa alıcı gözü ile bakmak
470. Topun kantarını biraz kaçırmak
471. Uçsuz bucaksız
472. Ufak tefek

473. Umman içinde çırpınmak
474. Uykusuna dalmak
475. Uykuya bürünmek
476. Uykuya yuvarlanmak
477. Uzaklara dalmak
478. Uzun uzadıya
479. Ümitsizlik içinde çırpınmak
480. Sürü sepet
481. Üstüne titremek
482. Varını yoğunu birdenbire ortaya saçmak
483. Varını yoğunu elden çıkarmak
484. Varlığı deva uğruna akıtmak
485. Vezne girmek
486. Vurgun gözlerle seyretmek
487. Vuslat kubesini cebrail tavaf eder, aşk kaşesini kerrubi melekleri omuzda taşımak
488. Vücudunun hücrelerini bina etmek
489. Ya devlet başa ya kuzgun leşe
490. Yakasına yapışmak
491. Yan bakmak
492. Yanakları al al renklenmek
493. Yanık nağmeleri tufana kaldırmak
494. Yaradılıştan başı taçlı.
495. Yaraları dağlamak
496. Yarayı kurcalamak
497. Yarım yamalak
498. Yas mı tutuyor, cümbüş mü ediyor.
499. Yas tutmak
500. Yatağa çekilmek
501. Yedi millete ülfet etmek
502. Yer pek, gök ıraktır
503. Yerden göğe kadar
504. Yerinde yeller esmek

505. Yerinden davranmak
506. Yerli yerine!
507. Yersiz yurtsuz
508. Yolunca yollanmak
509. Yorgun argın ayak sürür
510. Yüksek uçuşlara özenmek
511. Yüz çevirmek
512. Yüz karası
513. Yüzde bilmem kaç su oldukları gibi bir o kadar da riyadlılar
514. Yüzde yüz
515. Yüzünden şenlik ve saadet akar
516. Yüzüne keskin bakışlar saplamak
517. Yüzünü yumuşatmak
518. Zamanlar nurlanmak
519. Zararın neresinden dönülürse kar
520. Zengine çok musallat olan bulunur
521. Zıvanadan çıkmak
522. Zihninde yol iz görünmek

5.4.3. Dineyri Papazı Romanı'nda Özgün Deyimler Dizini

1. Açtı söyledi, seçti söyledi(483)
2. Adsız ayın kutlamak(258)
3. Adsız sır(243)
4. Affin kök manası(435)
5. Alt alta üst üste hurru gürre(505)
6. Asil bir şarap gibi köpürmek(165)
7. Aşık tek gıdalı insandır(353)
8. Aşkla kavramak(159)
9. Bakışın bu cihetten atlatması(506)
10. Bakışların makaslama ateşi(108)

11. Bakışlarında cinnet alevleri boy verir(300)
12. Bedava yaşanmış ömrü bedel karşılığı kazanmak(455)
13. Beş kıtada bulamamak(279)
14. Beşere nasip olacak saadet payı(183)
15. Beyinde kızgın iğneler duymak(331)
16. Bin bir sesle birden çağılamak(157)
17. Bir can harcayıp, bir an kazanmak(400)
18. Bir gönülle sığarım ama bir keseye sığmam(246)
19. Bütün kainattan borç almak(354)
20. Can evine yuva yapmak(292)
21. Can kesilmek(129)
22. Can üstünde kıvranmak(29)
23. Canlı manayı ölü bir kalıpta dondurmak(6)
24. Cenk açmışa benzemek(247)
25. Cezbeye sürüklenmek(67)
26. Cünunu tamamladı, fûruna yetti(424)
27. Çalakürek kaçak kovalamak(476)
28. Çiçeğinden kan damlamak(375)
29. Çileden nişan vermek(37)
30. Çökelek sütü gibi çekilmek(274)
31. Devirden devire, diyardan diyara(509)
32. Diri bir vücut içinde ölü parça olmak(423)
33. Dudak değdirmek(156)
34. Dudak dudağa, kucak kucağa olmak(182)
35. Durup katılaşmak(16)
36. Düşümlü davalara dalmak(160)
37. Ecelin gölgesinin üstü düşmesi(320)
38. Efsunlu gitmek(125)
39. Evde aç oturup sokakta elvan satmak(237)
40. Ezel mayası(94)
41. Faryap, faryap tornistan(325)
42. Fısıltı tesiri(163)
43. Fidan kıvraklığı ile salınmak(158)

44. Frengistan zambağı sevmek(523)
45. Gerçek aşık dilsiz benzer(4)
46. Geri geri tekerlenmek,/geriye doğru silinmek (41/1)
47. Göğü yakmak, denizi yalazlamak(366)
48. Gökten haber sormak, topraktan medet ummak(417)
49. Gönül küheylanını binmek(46)
50. Gönül seyranına yoldaş olmak(96)
51. Görünüşünden ışık geçmesi(456)
52. Gözleri hülyaya yüzmek(213)
53. Gözleri üst üste şimşeklenmek(60)
54. Gözü kırka bölünmek(328)
55. Gözünden silinmek(68)
56. Güneş kupasından yaldız çalkantısı dökülmesi(388)
57. Güneşin nuruna karılmak(456)
58. Gürbüzden gürbüze yol almak (503)
59. Hakikatin iki kere dört gibi ortaya çıkması(316)
60. Hamarat açmış, pes perdeden başlayan konuşma(282)
61. Hayat teranesini dökmek(188)
62. Hayatın ufacık bir pürçüğü ile kıt kanaat nafakalanmak(351)
63. Hevenk hevenk sarkmak(376)
64. Hızlı boya kalkan, gürbüz gider(133)
65. Hindistan'ın şiva'sı, Mısır'ın İzis'i (35)
66. İki dudak arasında kalan bir nefes(140)
67. İlahın şanını ilan etmek(34)
68. Hilkat dalaveresi(132)
69. Hindistan'ın şiva'sı, Mısır'ın İzis'i (35)
70. İki dudak arasında kalan bir nefes(140)
71. İlahın şanını ilan etmek(34)
72. İmtihan meydanı(21)
73. İnsan daima diğer insanlara olan nispetle kametini bulur(441)
74. İplik koptu mu derdin devası yoktur(291)
75. İş var, iş yok(109)
76. İşlerine geldikçe edepten sıyrılmak(110)

77. Kan kuduz sürünmek(370)
78. Kanın kuruyup, iliklerin katılıp, gözlerinden dehşet damlamak(209)
79. Kanıyla canıyla akmak(232)
80. Karanlıklar diyarında ab-ı çeşme(469)
81. Karanlıktan aydınlığa doğmak(187)
82. Kat kat açılıp, türlü temaşalar zemberekten boşanmak(106)
83. Katılaşıp susmak(170)
84. Kaynayıp köpüren yıldız – poyraz esmek(2)
85. Kendi ölümüne kendi dua etmek(368)
86. Kendi hatmimi kendi indirmek(369)
87. Kendi koşar kendi kovalar(447)
88. Kendi mayasıyla haşrolmak(372)
89. Keskin bakışlar saplamak(255)
90. Kezzap gibi yakıcı bir acıma ile burkulmak(329)
91. Kıl kadar nefes payına yüz tutmak(251)
92. Kırk bohçanın dışına vurmak(312)
93. Kıyıdan bucaktan sır sızdırmak(513)
94. Kirpik ucu ile göstermek(87)
95. Kozada yatmak(143)
96. Kupayı maçıyı trefli cepheden görmek(406)
97. Kurban edilen bir kuzuya bile sunulan tekbirden mahrum olmak(50)
98. Kuru dallardan taze tomurcuklar sürdürmek(430)
99. Manalar nurlanmak(69)
100. Mehrem bir zemberek dokunuşu(478)
101. Meramın meydanda olmalı(342)
102. Mevsim bilmeyen çimenlerde solmaktan habersiz çiçek olmak(522)
103. Mevsimi gelmek(153)
104. Muallakta nur haleleri gezdirmek(295)
105. Muammalı bir kement atmak(272)
106. Mucize kubbesi(193)
107. Mutlu nakaratını dökmek(3)
108. Ne yorarsa çıkagelir, ne sezerse meydana düşer(281)
109. Nemli dudaklarda galiz gülüş olmak(210)

- 110.Ortada hayat dönmesi(397)
- 111.Ölüm püsküren göz kırpması(254)
- 112.Ölümlerden dirimlerden geçmek(411)
113. Ömrün muhabbetini tek nazara sığdırmak(242)
- 114.Öz öze yakın düşünce gömlek sıyrılır(206)
- 115.Özünü alıkoyup posasına dökmek(45)
- 116.Özünü aşığa aktarmak(352)
- 117.Para para nurlar oynaşmak(327)
- 118.Raks adımlarıyla yürümek(192)
- 119.Ruha edebi bir hatıra çizmek(72)
- 120.Ruhunun zerreleri cihana püskürmek(128)
- 121.Rumuzla vurgunluk göstermek(137)
- 122.Sağa sola yetmek(41)
- 123.Semavi şelaleler gibi akmak(150)
124. Sır dökmek(7)
- 125.Sırrına özenip de keşfinde yarın kalmak(515)
- 126.Son takatle hüküm edinmek(119)
- 127.Sondayı saptamak(142)
- 128.Suları bulandırmak siyaseti(409)
- 129.Şah damarları atıp gözleri karartmak(341)
- 130.Şiş örgüsünde ilmik kaçırmak(293)
- 131.Tam takım kız kızan(381)
- 132.Tecessüs huzmeleri serpmek(276)
- 133.Tecrübe iksiri gibi kana nakşetmek(44)
- 134.Teli ve puluyla raksa kalmak(334)
- 135.Tertiple dizmek(65)
- 136.Teşhirine koyulmak(118)
- 137.Umman içinde çırpınmak(394)
- 138.Uykuyu yuvarlanmak(71)
- 139.Üstünden narkoz kalkmak(364)
- 140.Varlığı deva uğruna akıtmak(313)
- 141.Vezne girmek(63)
- 142.Vücudun hücrelerini bina etmek(392)

- 143.Yaradılıştan başı taçlı (432)
- 144.Yas mı tutuyor, cümbüş mü ediyor(53)
- 145.Yep pek, gök ırak(40)
- 146.Yüzünden şenlik ve saadet akmak(215)
- 147.Zengine çok musallat olunur(287)

5.4.4. Dineyri Papazı Romanı’nda Genişletilmiş Deyimler Dizini

1. Dört başı mamur ihtidanı/**dört başı mamur**
2. Her yiğidin bir yoğurt yiyişi/**her kadının bir sakız çiğneyişi vardır**
3. Kalıptan kalıba dökmek/**kalıba dökmek**
4. Can üstüne can vermek/**can vermek**
5. Cefa kozasını örmek/**cefaı olmak**
6. Eli tutmayıp dili çözülmemek/**dili çözülme**
7. Hayretten dehşete, dehşetten hayrete düşmek/**hayrete düşme**
8. Yolunca yollanmak/yollanmak
9. har vurup ruhunun mukaddesatını harman savurmak/**har vurup harman savurmak**

5.4.5. Dineyri Papazı Romanı’nda Değiştirilmiş Deyimler Dizini

1. Can evinden bağlanmak/**can evinden vurulmak**
2. Esrar perdesine bürünmek/**esrar perdesini çekmek**
3. Hilkat dalaveresi/**Hilkat garibesi**
4. Kıldan ince vicdan sırat/**kıldan ince kılıçtan keskin**
5. Kendi okur kendi dinler/**kendi okur kendi yazar**
6. Cennet yüküyle sürünmek/**cennet yüküyle gitmek**

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde, Safiye EROL'un romanlarında kullandığı deyimler, bu deyimlerden kaç tanesinin Türk Dil Kurumu Deyimler Sözlüğü'nde yer aldığı ve almadığı; kaç deyimın değiştirildiği ve kaç deyimın genişletildiği tablolarda, her bir roman için ayrı ayrı verilmiştir. Tablo 5'te ise genel toplam olarak, yani dört (4) romandaki verilerin toplamı yansıtılmıştır. Tablolardaki veriler metinleştirilerek açıklanmıştır.

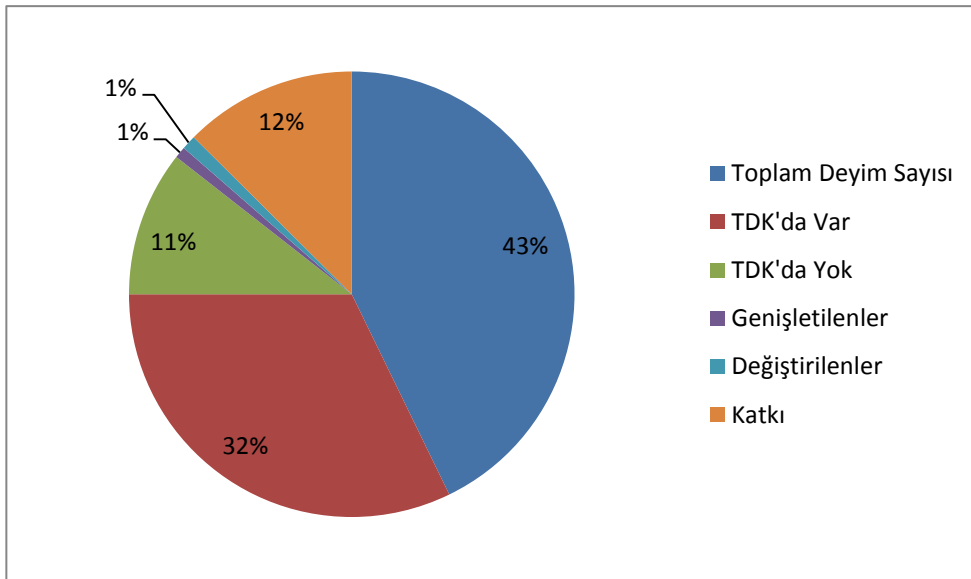
Safiye EROL'un romanlarında kullandığı deyimlerin tümünün anlam alanları ve deyimlerdeki sözcük sayıları örneklerle ayrı ayrı tablolarda (Tablo 6. 7 VE 8) yansıtılmış ve açıklanmıştır.

Safiye EROL romanları'ndaki deyimlere ilişkin bulgular

Tablo 4: Kadıköyü'nün Romanı/1938/Bulguların sayısal verileri

KR	TOPLAM DEYİM SAYISI	TDK' DA VAR	TDK' DA YOK	GENİŞLETİLENLER	DEĞİŞTİRİLENLER	KATKI
	408	308	100	8	9	119

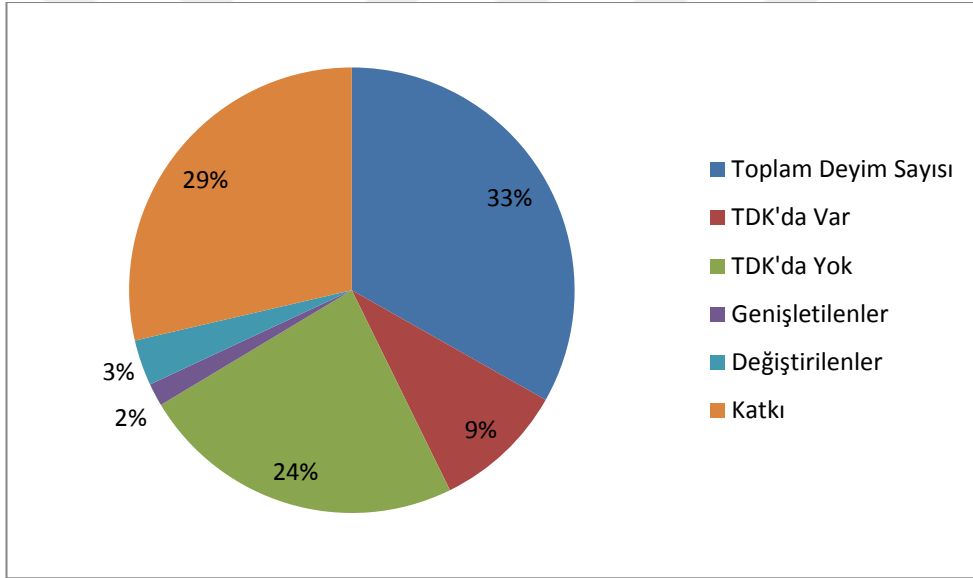
Tablo 5: Kadıköyü'nün Romanı/ bulguların yüzdelik oran verileri

Tablo 6: Ülker Fırtınası/1944/Bulguların sayısal verileri

ÜF	TOPLAM DEYİM SAYISI	TDK' DA VAR	TDK' DA YOK	GENİŞLETİLENLER	DEĞİŞTİRİLENLER	KATKI
	79	23	56	4	8	68

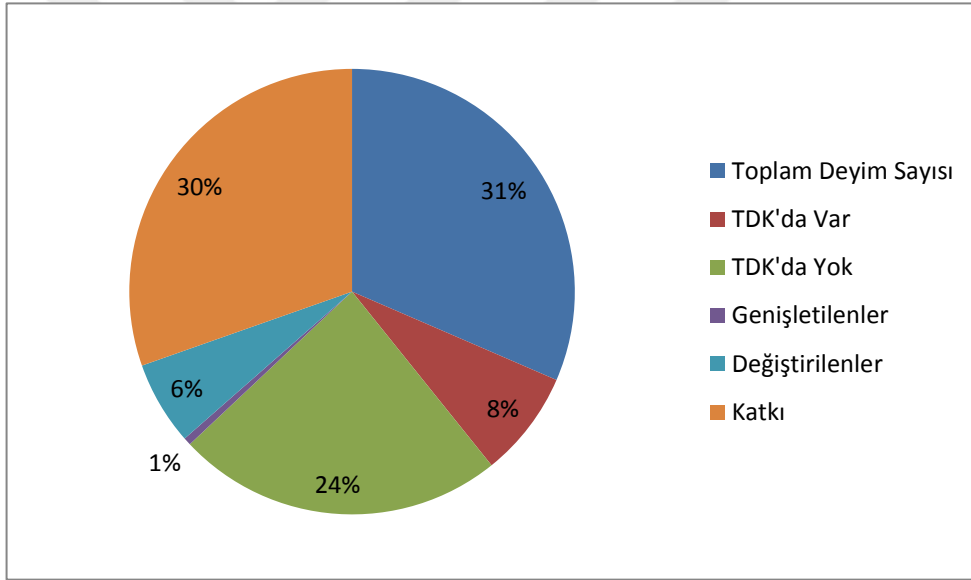
Tablo 7: Ülker Fırtınası/1944/deyimlerin yüzdeler oran verileri

Tablo 8: Ciğerdelen/1946/ Bulguların sayısal verileri

CD	TOPLAM DEYİM SAYISI	TDK' DA VAR	TDK' DA YOK	GENİŞLETİLENLER	DEĞİŞTİRİLENLER	KATKI
	57	14	43	1	11	55

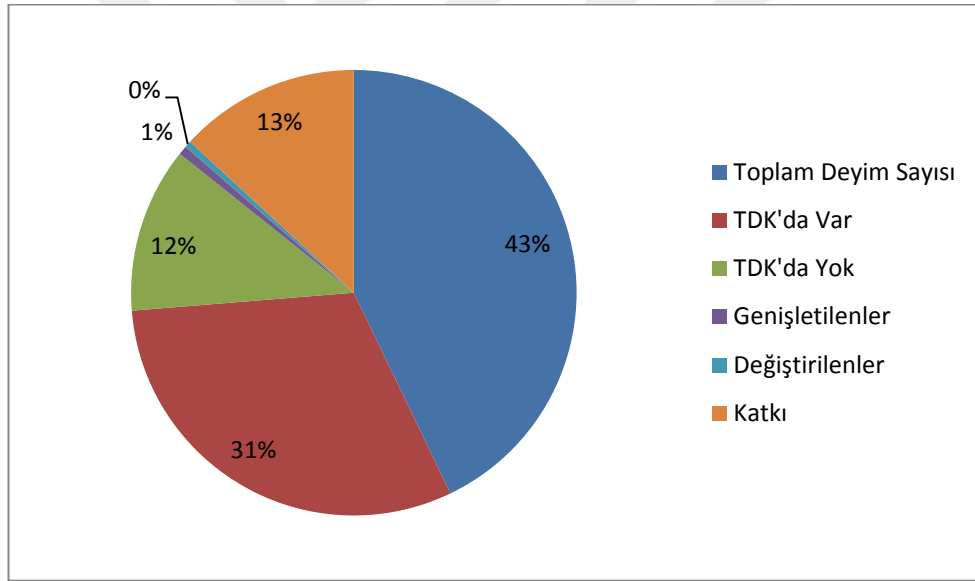
Tablo 9: Ciğerdelen/1946/ deyimlerin yüzdeler oran verileri

Tablo 10: Dineyri Papazı/1955/ Bulguların sayısal verileri

DP	TOPLAM DEYİM SAYISI	TDK' DA VAR	TDK' DA YOK	GENİŞLETİLENLER	DEĞİŞTİRİLENLER	KATKI
	525	378	147	8	6	161

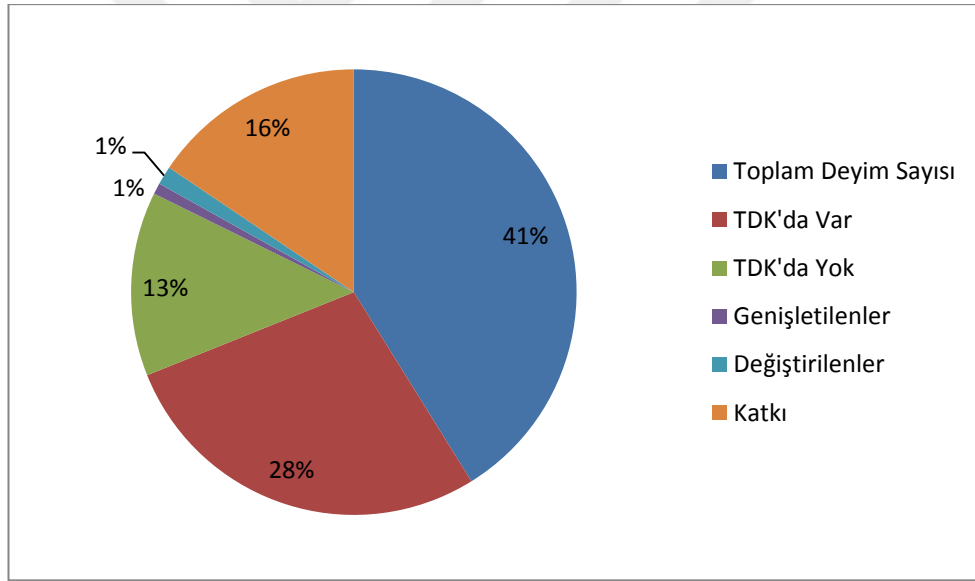
Tablo 11: Dineyri Papazı/1955/deyimlerin yüzdelik oran verileri

Tablo 12: Romanlarda Deyim Kullanımı Genel Durumu

GN	TOPLAM DEYİM SAYISI	TDK' DA VAR	TDK' DA YOK	GENİŞLETİLENLER	DEĞİŞTİRİLENLER	KATKI
	1069	723	346	21	34	403

Tablo 13: Romanlarda Deyim Kullanımı Genel Oran Verileri

TDK : TÜRK DİL KURUMU
DP : DİYENRİ PAPAZI
KR: KADIKÖYÜ'NÜN ROMANI
CD: CİĞERDELEN
ÜF: ÜLKER FIRTINASI

Safiye EROL Romanlarında Deyimlere İlişkin Bulguların Yorumu

1. **Tablo 4 ve 5’de** görüldüğü gibi, Kadıköy’ünün romanında 408 kalıp söz tespit edilmiş olup, bu kalıp sözlerden 100 tanesi TDK deyimler ve atasözleri sözlüğünde bulunamamıştır. 8 deyim **genişletilmiş**, **9 deyim ise değiştirilmiştir**. **Tablo 2’deki yüzdeler oran verileri göstermektedir ki:** Toplam deyim sayısı % 43; bu deyimlerden % 32 lik bir oranın TDK deyimler sözlüğünde yer aldığı, ancak % 11 lik oranda deyimlerin sözlükte yer almadığı, yazarın özgün katkısı yani özgün ürettiği deyimlerden oluşmaktadır. % 1’lik genişletilenler ve %1’lik değiştirenler de katıldığında yazarın bu kitapta toplamda Türkçenin deyimsele sözvarlığına %11 oranında bir katkı sağlamıştır.
2. **Tablo 6’de** Ülker Fırtınası romanında 79 kalıp söz tespit edilmiş olup, bu kalıp sözlerden 56 tanesi TDK deyimler ve atasözleri sözlüğünde bulunamamıştır. 23 adet deyim ise yazarın özgün üretimidir. Yazar tarafından genişletilenler 4 ve değiştirilenler 8 ile birlikte yazar, Türkçenin deyim varlığına 68 deyim ile katkı sağlamıştır. **Tablo 7’teki** yüzdeler oranlardan anlaşılacağı gibi, romanda kullanılan toplam deyim oranı %33 olup, bu deyimlerin %29’u TDK deyimler sözlüğünde yer almakta, ancak %24 oranında deyim yazarın özgün üretimi olup, sözlükte yer almamaktadır. Yazar % 3 oranındaki değiştirdiği deyimler ve % 2 oranında genişlettiği deyimler ile toplamda % 29 oranında Türkçenin deyimler söz varlığına katkıda bulunmuştur.
3. **Tablo 8’de** Ciğerdelen romanında 57 kalıp söz tespit edilmiş olup, bu kalıp sözlerden 43 tanesi TDK deyimler ve atasözleri sözlüğünde bulunamamış, 14 tanesi ise TDK sözlüğünde olduğu görülmüştür. 5 Genişletilen ve 11 değiştirilen deyimler ile birlikte toplamda 55 deyim ile Türkçenin deyimler sözlüğüne katkıda bulunmuştur. **Tablo 9’daki** yüzdeler oranlamada ise % 31’lik toplam kullanılan deyimlerin % 8 oranındakiler deyim TDK sözlüğünde yer almakta ancak % 24 oranında deyim yazarın özgün üretimi olup TDK sözlüğünde yer almamaktadır. % 6 oranında yazar tarafından değiştirilen ve % 1 oranında genişletilen deyimlerle birlikte, yazarın Türkçenin deyim varlığına % 30 oranında katkı sağladığı görülmektedir.
4. **Tablo 10’de** Dineyri Papazı romanında 525 kalıp söz (deyim) tespit edilmiş olup, bu kalıp sözlerden 147 tanesi TDK deyimler ve atasözleri sözlüğünde

bulunamamıştır.378 deyim ise TDK deyimler sözlüğünde yer aldığı görülmektedir. genişletilen ve 6 değiştirilen deyimlerle birlikte yazar Türkçenin deyim varlığına 161 deyim ile katkı sağlamıştır. **Tablo 11'deki** oranlarda görüldüğü gibi, romanda % 43 oranında kullanılan deyimlerin % 31'i TDK sözlüğünde yer aldığı; % 12 oranında deyim ise yazarın özgün üretimi olup, TDK sözlüğünde yer almamaktadır. Değiştirilen ve genişletilenlerle birlikte yazar, Türkçenin deyim varlığına % 13 oranında katkı sağlamıştır.

5. **Tablo 12'da** görüldüğü gibi 4 romanda toplam olarak, 1069 deyim kullanılmış; bunlardan 723'ü TDK sözlüğünde yer almakta ancak 346'i sözlükte yer almayan Safiye EROL'un özgün üretimi deyimlerdir. Genel olarak, 21 deyim genişletilmiş; 34 deyim ise zenginleştirilmiştir. Diğer bir deyişle, Safiye EROL'un dört romanında Türkçe deyimler sözlüğüne 403 özgün katkı ile zenginleşme sağlamıştır. **Tablo 13'da** oransal veriler ise, dört romanda yazar, % 41 oranında kullandığı deyimlerin % 28 oranında TDK deyimler sözlüğünde yer almakta. Ancak % 13 oranında deyim sözlükte yer almamakta,yazarın özgün katkısı olduğunu göstermektedir. % 1'lik değiştirenler ve aynı orandaki genişletilenlerle birlikte yazarın Türkçenin deyim varlığına dört romanda toplam % 16 oranında katkı sağladığını göstermektedir.
6. İncelenen romanlarda bağlamlara uygun olmayan deyim tespit edilememiştir. Diğer bir deyişle tüm deyimler bağlamsal anlama uygun kullanılmıştır.

. Safiye EROL Romanlarında Kullanılan Deyimlerin Anlam Alanları

Tablo 14 : Kadıköyü’nün Romanı’nda Kullanılan Deyimlerin Anlam Alanları

Kadıköyü’nün Romanı
Kültür kent yaşamı
Aşk betimlemesi, tanımlaması
Aşk acısı
Sanat
Cinsellik
Gösterişli yaşam eleştirisi
Toplumsal birey eleştirisi
Eski deyim ve atasözlerini zenginleştirme
Akıl
Ruh
Toplumsal değişim
İnanç, din

Tablo 15 : Dineyri Papazı Romanı’nda Kullanılan Deyimlerin Anlam Alanları

Dineyri Papazı
Aşk
Tasavvuf
Din
Acı çekme
İlim
Eski deyim ve atasözlerini zenginleştirme
Anlatım, dil
Evlilik
Duygular
Sosyal Yaşam
Ruhsal değerlendirmeler
Birey davranışları
Doğa betimlemeleri
Durum betimlemeleri
Ahlaki öğütler

Tablo 16 : Ciğerdelen Romanı’nda Kullanılan Deyimlerin Anlam Alanları

<i>Ciğerdelen</i>
<i>Aşk</i>
<i>Cinsellik</i>
<i>Kahramanlık</i>
<i>Rumeli kültürel yaşam biçimi</i>
<i>Tarih</i>
<i>Feodalite</i>
<i>Ruhsal betimleme</i>
<i>akıl</i>
<i>Toplumsal ahlaki değerler</i>

Tablo 17: Ülker Fırtınası Romanı’nda Kullanılan Deyimlerin Anlam Alanları

Ülker Fırtınası
Musiki
Doğu ve Batı kültürünü tanımış Anadolu bireyinin kültürel çelişkileri
Tasavvuf
Eski deyim ve atasözlerini zenginleştirme
Kültür
Toplumsal birey ve toplumsal yapı eleştirisi

Tablolarda görüldüğü gibi, Safiye EROL romanlarında kullanılan deyimlerin yoğunlaştığı anlam alanları birey, bireyin yaşadığı özel ve sosyal durumların ve onu çevreleyen toplumsal ortamın betimlenmesi, tanımlanması ile ilgilidir. Bireyi daha çok aşk, ahlak, cinsellik ve kahramanlık; toplumsal ortamı ise kültür, değerler, tasavvuf, din, toplumsal değişim ve çelişkileri kapsamaktadır.

DP : DİNEYİRİ PAPAZI

KR: KADIKÖYÜ’NÜN ROMANI

CD: CİĞERDELEN

ÜF: ÜLKER FIRTINASI

Safiye EROL Romanlarındaki Deyimlerde sözcük sayıları

Tablo 18: 4 Romanda kullanılan deyimlerin örnekli sözcük sayıları

Sayısal veriler		Örnekler
1	İki sözcüklü deyimler	<i>*Sır dökmek,</i> <i>*Durup katılaştık,</i> <i>*Kozada yatmak,</i> <i>*Yolunca yollanmak,</i> <i>*Münhani çizmek,</i> <i>*Hece sektirmek</i>
2	Üç sözcüklü deyimler	<i>*Geriye doğru silinmek,</i> <i>*Can üstünde kıvranmak,</i> <i>*Sağa sola yetmek,</i> <i>*Geri geri tekerlemek,</i> <i>*Karıyla canıyla akmak,</i> <i>*Can evinden bağlanmak,</i> <i>*Kan kuduz sürünmek,</i> <i>*Damar damar ayrılmak.</i>
3	Dört sözcüklü deyimler	<i>*Cünnün mülkünde seyrana tatlıdır,</i> <i>*Gizli alevi satha çıkarmak,</i> <i>*Korku nevrozuna müptela olmak,</i> <i>*Vatanın gül bahçelerini bulmak,</i> <i>*Etrafa güzellik mayası sindirmek,</i> <i>*Göğü yakmak denizi yalazlamak</i>
4	Beş sözcüklü deyimler	<i>*Ruha edebi bir hatıra çizmek,</i> <i>*Hızla boya kalkan, gülbüz gider,</i> <i>*Bin bir sesle birden çağılamak,</i> <i>*Asil bir şarap gibi köpürmek,</i> <i>*Şah damarları atıp gözleri karartmak,</i> <i>*Büyük saadet büyük felaket demektir.</i>
5	Altı sözcüklü deyimler	<i>*Sömürüldükten sonra çekirdeği yere atılıp geçilmek,</i> <i>*Ağızlarda gevelenen banal bir tango olmak,</i> <i>*Yas mı tutuyor, cümbüş mü ediyor,</i> <i>*Evde aç oturup sokakta elvan satmak,</i> <i>*Bedava yaşanmış ömrü bedel karşılığı kazanmak,</i> <i>*Karış karış değil, parmak parmak bilmek</i>
6	Yedi sözcüklü deyimler	<i>*Keramet ne sendedir ne bendedir, keramet demdedir,</i> <i>*Kat kat açılıp, türlü temaşalar zemberekten boşanmak,</i> <i>*Kanın kuruyup, iliklerin katılıp, gözlerinden</i>

		<i>dehşet damlamak,</i> <i>*Haddini aşarak büyüyen istihkakı cümlesini bile kaybeder,</i> <i>*Şıkırdayan suların orkestrası pesten bir ninni söylemek</i>
7	Sekiz sözcüklü deyimler	<i>*İnsan daima diğer insanlara olan nispetle kematini bulur,</i> <i>*Muayyen saatlerde ve sırf maddi bir tarzda sevmek,</i> <i>*Fuzuli gayri tabii görünen o hilati üzerinizden çıkarmak,</i> <i>*Damarlarımda bir yudumluk kanım, tenimde bir çiğdemlik etim,</i> <i>*Duyanın tüylerini ürpertecek kırk muammalı elemle düğümlenmiy initli.</i>
8	Dokuz sözcüklü deyimler	<i>*Kurban edilen bir kuzuya bile sunulan tekbirden mahrum olmak,</i> <i>*Dokuz nimet bir araya geldikten sonra onuncusunu da çekişmek,</i> <i>*Gökten yerlere fevkalbeşer bir sükun ve huzur yağmuru dökülmek,</i> <i>*Çiçek gibi taze dudaklardan muhabbetin en son kapitülasyonunu dökmek.</i>
9	On sözcüklü deyimler	<i>*Ellerinde su kesilelim, o yana aktarsınlar, bu yana boca etsinler</i>
10	Onbir sözcüklü deyimler	<i>*Vuslat kabesini Cebrail tavaf eder, aşk kaşesini Kerrubi melekleri omuzda taşır,</i> <i>*Her yiğidin bir yoğurt yiyişi, her kadının bir sakız çiğneyişi vardır,</i> <i>*Bülbül okusa okusa ancak kendi teranesini, çatlayıncaya kadar kendi türküsünü okur, *Aşkı üç sarıh devreye bölmek, evvela isyan, sonra hicran, sonra tevekkül,</i> <i>*İnsan hayatının merkezi sıkletini, tek bir emele yatırırsa çok bedbaht olur.</i>

Tablo 17’de görüldüğü gibi Safiye EROL romanlarda 2,3,4,5,6,7,8,9,10.11.13 sözcüklü deyimler üretmiş ve anlatımda kullanmıştır. Sadece bir kalıp söz 13 sözcükten oluşmaktadır: *İnsan nerede ümit görse hemen bütün ömrünün bütün ağırlığını bu cılız saman çöpüne bağlar.*

Gökdayı,(2008:95)araştırmasında, belirttiği gibi Türkçede en fazla 15 sözcüklü bilinmektedir: *tavuk bir yumurta yumurtlar, yedimahalle duyar, elin kısrığı küheylan doğurur [hiç] sesi çıkmaz*(bulunduğu belirtilmiştir). Böyle örneklere rağmen, deyimlerin büyük bir kısmı iki sözcüklüdür.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Dil, sözdizim, anlambilim ve edimbilim (kullanımbilim) alanlarından oluşur (Durak, 2005:57). Deyimler, dilbilimin kullanımbilim alanına girer. Kullanım bireyseldir. Birey dili, gündelik ve yüksek dil olarak kullanabilir. (Porzig, 1995:182). Romanlar bu iki tür dilin kullanılabildiği edebi türdür. Kullanıcı, burada yazar, anlatımlarını dilin sözdizimi içine yerleştirdiği anlamlarla gerçekleştirir. Bu durumda yazar, anlatım yitimine neden olmadan anlatmak zorundadır. Çünkü karşısındaki bir dinleyen değil, bir okuyandır. Soru sorma, anlam boşluklarını doldurma şansı yoktur. Deyimlerin yazılı dilde, üstelik, edebi ürünlerde, en temel işlevi işte bu anlama yitimine neden olmadan, en çarpıcı, en kalıcı anlatımı sağlamak için benzersizdir. Çünkü, edebi ürünler, bilgi iletmek için üretilmezler, Başkan,(1988:32)’n dediği gibi “aktarılması en kolay ve ucuz şey bilgidir”.

“Necdet ağır ağır, her sözü **derin bir mahzenden zorla çeker** gibi, nefes alma durakları yaparak anlattı. (Kadıköyü’nün Romanı, sayfa 161)”

“Çocuğa bir **paçavra kadar kıymet vermeyen** erkekler var (age.207)”

“Bu güzel altında, **Allah’a yakın olmaktan** gelen bir ışık var (Ülker Fırtınası, sayfa 46).”

“Halbuki ben biri ölüm sarsıntısı ve **bir inkılap geçirdim** (age, s215)”

Örnekler incelendiğinde, tümceler içinde kullanılan deyimler olmasa, tümcenin anlatım ve etki gücünün ne kadar zayıf olacağı açıktır. Deyimler, özellikle Türkçe gibi hayranlık uyandıracak biçimde verimli olan, dilde anlatım için, anlamak için, anlamı kalıcı kılmak için, okuyucuda estetik bir etki, haz yaratmak için, söz yerindeyse, bire birdir.

Ayrıca yazarlar, deyim kullanmayacak kim kullanacak? Kim deyimlerin sözlüklerde yitip gitmesine engel olacak? Sadece deyim kullanılması yetmez, ayrıca deyim nasıl kullanılması gerektiğini de yazarların dil,dünya, birey ilişkileri çerçevesinde ustalıklarını konuşturmaları ile olanaklıdır.

Yazarlar, deyim zengini bir dil olan Türkçenin deyimlerini nasıl kullanacaklardır, bunun yolu nedir? Safiye Erol, bunca deyim kullanımını nasıl başarmıştır? Bu soruların iki yanıtı olabilir. Bir yazar, sözcük varlığının zenginliği yanında, deyim, atasözü, özdeyişleri bakımından varsıl bir sözvarlığına sahip olmalıdır ya da sık sık deyimler sözlüğüne başvurarak, bu tümcede hangi deyim uygun olur sorusunu yanıtlamak için seçme-kullanma işlemini yapacaktır. İkinci yol

da kuşkusuz kullanılabilir. Her yazarın başucunda her türlü sözlük bulunmalıdır. Ancak, Safiye Erol gibi çok sayıda deyim kullanan bir yazarın öncelikle, deyim varlığının zengin olması gerekir ki, bu denli sık deyim kullanabilsin.

Safiye Erol bir söyleşide En çok ne okursunuz sorusuna, şu cevabı vermektedir: “Felsefe, Türkçe Tarih, tasavvuf edebiyatı, Halk edebiyatı, divanlar, masallar” (Yardım, 2010:94) Bu cevap, yazarın, deyim varlığının zenginliğinin kaynağını da vermektedir.

Yeni deyim üretimini nasıl açıklayacağız? Yaşam bütün boyutları ile değişmekte, gelişmekte, dönüşmektedir. Deyim gibi anlatıma benzersiz güç katan dil birimlerini, bu değişim, gelişim karşısında, bunlara uygun olarak üretmek, deyim varlığını ve anlatım yollarını güçlendirmek, tıpkı yeni kelimeler üretmek gibi zaten zorunlu görülmelidir. Kuşkusuz bu işi de en iyi yazarlar, özellikle deyim varlığı gelişkin yazarlar yapabileceklerdir. Bu nedenle, Erol, varolanla yetinmemiş, gerekli gördüğü anlatımlarda kendisi deyimler üretmiş ve kullanmıştır. Bu yanıyla da deyimler varlığımıza ciddi katkılar yapmış ve ardılı yazarları da bu üretkenliğe yöneltmiştir denebilir. Bu çalışma bu yanıyla da işlevli bir görevi görünür kılmıştır. Umarız, yazarlarımız deyim üretme görevinin kendilerinde olduğunu, bunun sorumluluğunu yüklenerek, deyim üretimine katkılar sunacaklardır.

Varolan deyimleri kullanma, yeni deyimler üretme yanında, varolan deyimleri yeni durumlara uyarlamak amacıyla onları değiştirme de bir yol olarak yazarımızca kullanılmıştır. Kimi zaman değiştirmiş, kimi zamanda genişletmiştir.

Bu çalışmanın 27.sayfasında tartışıldığı gibi, deyimlerde değişikliği halk dilinde görebiliyoruz. Örneğin ilk sözcükleri değişen deyimler: Arvat ağızlı yerine kadın ağızlı: kara kara bakmak yerine, pis pis bakmak, kötü kötü bakmak . Son sözcüğü değişen deyimlere örnekler ise: bir kıyamettir gitmek, bir kıyamettir kopmak; bülbül gibi konuşmak yerine, bülbül gibi konuşturmak, bülbül gibi okumak, bülbül gibi ötmek. (Sinan, 2009:20005-2006. Bunların yanındab baş başbaşa vermek yerine, baş baş gelmek; bir arpa boyu gitmek yerine bir arpa boyu yol almak (Tozoğlu, 2009,6)

Dört romanda Toplam olarak 1069 deyim kullanarak hem halk dili ve kültürüne ilişkin birikimini hem de bu birikimini modern dünyanın, bireyin odak alındığı roman denilen edebiyat türünde etkileyici biçimde kullanmıştır. Yazar, 403

yeni deyim üretimi, 21 deyim genişletme ve 34 deyim değiştirme ile Türk Dili ve Edebiyatı alanında oldukça özel bir iz bırakmıştır.

Belirtilmesi gereken bir başka özellik, Erol'un kişiliği ile deyimlerin derin anlatım özelliği arasında biri bağ olduğudur. "Safiye Erol, çok büyük laflar etme kaptisine kapılmadan, son derece sade; fakat anlamlı ve çaplı düşünceleri serdedir. Günlük hayatta karıştığı ızdıraplardan, çektiği çilelerden, tat aldığı olaylardan, yaşadığı hüznlerden bahseder (Yardım, 2010:103). Bu bahsedişte, deyimlerden daha derin anlatımı olan hangi dil birimleri vardır? Üstelik yıllar yılı süzüle süzüle bu derinliğe ulaşarak gelmişlerdir.

Safiye EROL'un bu özelliklerinden ötürü, O'nun hakkında, dil kullanımı kültür, anlatım özellikleri üzerine daha fazla çalışma, inceleme, araştırma yapılması gerektiği söylenebilir. Örnek olarak, Safiye EROL romanlarında halk kültürü öğeleri, özdeyişler, benzeri olmayan edebi cümleleri 'aforizmalar" gibi başlıklar altında bilimsel çalışmalar yapılabilir.

Yazarın deyim kullandığı bağlamlar ayrıntılı çözümlemeler ile en çok ne zaman, hangi mekan, hangi duygu, hangi düşüncelerde deyim kullanmayı seçtiği belirlenebilir.

Eğitim öğretim ortamlarında, öğrencilere, Türkçenin zengin söz, anlam ve anlatım varlığı olan deyimlerin anlatıma kattığı güç ve zenginliğin ve bunların nasıl kullanılabileceği Safiye EROL eserlerinin önerilmesi, örneklendirilmesi, öğrencilerin anlatımda yetkinleşme ve deyim kullanma becerisi kazandırıp geliştirilmesinde de önemli etki sağlayacağı söylenebilir. Öğrencilere, kısa öykü, deneme türünde ödev verildiğinde, belirli sayıda deyim kullanmaları zorunlu tutularak bu her üst sınıfta sayı olarak artırılarak, onların deyimlerin gücünün bilincine varmalarını, yazmaktan haz almalarını sağlanmalıdır.

Yabancılar Türkçe öğretiminde, deyimlerden, düzeye uygun olarak, yararlanılması, anlama ve anlatma; okuma ve yazmada işlevi sezdirilerek, öğrenenlerin Türkçenin kavrayış, anlatış özelliklerinin edinilmesini sağlar. Bu amaçla, yabancılar Türkçe öğretimi kitaplarında, bilinçli biçimde, kolaydan zora, deyim kullanımı öğretimi köklü ve hızlı yapılmasına katkı sunabilir. Öğreten açısından da öğretim

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, H. (2000). Safiye EROL'da Aşk, Türk Edebiyatı, Ekim, 44-50
- Açıkgöz, H. (2002). Safiye EROL'un Kendi Kaleminden Hayatı, Kubbealtı Akademi Mecmuası, 13-22
- Aksan, Doğan, (1995). Her Yönüyle Dil, Ankara: TDK Yayınları
- Aksan Doğan,(1998). Anlambilim, Ankara: Engin Yayınları
- Aksan, Doğan (2002). Anadilimizin Sözdenizinde, İstanbul: Bilgi Yayınevi
- Aksan, Doğan.(2006).Türkçenin Sözvarlığı. Ankara: Engin Yayınevi
- Aksoy, Ömer Asım (1971).Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi
- Aksoy, Ömer Asım (1984). Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 2, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Aksoy, Ömer Asım (1998). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I-II* (7. Baskı).İstanbul: İnkılâp Yayınları
- Aktaş, Ayfer (2008). “Karşılaştırmalı Dilbilim Açısından Türkçe ve Almanca Deyimlerde Kadın, Bir Blim Kategorisi Olarak Kadın”, Uluslararası Sempozyumu Bildiri Kitabı, 312-37, Eskişehir
- Akyalçın, Necmi ve Gürcü, Hacer (2017). Orhan Pamuk Ve Fakir Baykurt'un İki Romanında Deyim, Atasözü Ve İkillemeler Bakımından Söz Varlığı, Journal of Awareness, Cilt 2, s.55-68
- Araz, N. (1979). “Safiye EROL'un Ardından”, Düşünen Adam, 9, 16-6
- Argunşah, Hülya (2006) “Kadın Edebiyatı Üzerine”. *Türk Edebiyatı Dergisi*, S. 387, s. 38-40.
- Aytaç, G. (1990). Çağdaş Türk Romanı Üzerine İncelemeler, Ankara: Gündoğan Yayınevi
- Batur, Zekeriya (2011). “Türkçe Deyimlerde Ahenk Unsurları”, Dünya Dili Türkçe Sempozyumu, International Periodical For the Languages, *Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 6/3, s.577-584
- Bilgin, Abdulcelil,(1999). Kur'andaki deyimler ve kullanımları. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi,Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Bilgin, Nurettin (2006). Anlamdan Anlatıma Türkçemiz. Ankara: Anı Yayıncılık
- Buğdaycı, Çiğdem (2016). “Bir Aşk Üçgeni: Safiye EROL'un Kadıköyü'nün Romanında Aşk, İstirap ve Modernleşme”. *Modern Turkish Literature Researches*, Ocak-Haziran (15)100-119
- Büyüköztürk, Şener (2008). Bilimsel Araştırma Yöntemleri, Ankara: Pegem yayınları.
- Cesur, Hüseyin Hasan (2010). Yunus Emre Divanı'ndaki Deyimlerin Yapı ve Anlam Bakımından İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, , Sivas.

Crystal, D. (2008). Dictionary of Linguistic and Phonetics, Blavkwel Publishing

Çitgez, Muhammed (2010). 19. Yüzyıl Kars Âşıklarında Deyim Ve Atasözleri.Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi,Sosyal Bilimler Enstitüsü, , Kars.

Çitil, Hacer (2009). Sait Faik Abasıyanık'ın Hikâyelerinde Argo, Deyim Ve Atasözlerinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya

Dankel, Arda, (1996). Anlam ve Nedensellik, İstanbul: Kabalcı Yayınları

Demir, Tufan (2004). Türkçe Dilbilgisi, Ankara: Kurmay Yayınevi

Dinar, Talat (2016). “Türkiye Türkçesinde Al- Ve Ver- Fiilleriyle Kurulan Deyimler Örneğinde Söz İçi Karşıtlık”, Dil Araştırmaları, Güz 19: 65-77

Dinçer, Duygu (2016). “Safiye EROL’un Ülker Fırtınası Romanında Aşkın Renkleri ve Benlik Üzerindeki tesirleri.” Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları. Ocak-Haziran (15)120-137

Elibol, Onur (2009). Tarık Buğra'nın, “Küçük Ağa” Romanında Geçen Deyimlerin Yapı ve Anlam Bakımından İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Hatipoğlu, Vecihe (1982). Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi yayınları 276, Ankara Üniversitesi, Ankara: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Basımevi

Genç, M.Sait (2014). Divanu Lügati-t-Türk'te Geçen Deyimler ve Bu Deyimlerin Günümüzdeki Karşılıkları. Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, , Kayseri.

Gökdayı, Hurriyet (2008). “Türkçede Kalıp Sözler” bilig, Kış / 2, sayı 44, 89-110

Gözyaydın Nevzat (1985) “Atasözü ve Deyimlere Yeni Katkılar” Türk Dili Dergisi, s: 435, mart, sayı : 152-165

Gülpınar, Abuzer (2016). Türkçe Atasözleri Ve Deyimlerin İnsan Hakları Bakımından Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, , İstanbul.

Gülendam, Ramazan (2012). “Son Dönemde Atasözleri ve Deyimler Üzerine Yapılmış Çalışmaların İkisi Üzerine Bir Değrlendirme” (Kitap Eletirisi), Dil Dergisi, Sayı 157, Ankara

Güneyli, Ahmet (2010). Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Sözcüksel Görünümü, Türkçe Ders Kitabı Çözümlemeleri içinde.:Ed. Hakan Ülper. Ankara Pegem Akademi, 157-188

Hengirmen, Mehmet,(1995). Dilbilgisi ve Dilbilim Terimler Sözlüğü; Engin Yayınları, Ankara

İlhan, Nadir, (2007). “Atasözleri ve Deyimlerde Beden Kelimeleri ve Kavram Alanları”, Türk Dili Bildiri kitabı, Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları, Toplantı Metinleri, Ankara, 2014 Haziran.

İmer, Kamile, Ahmet Kocaman, A. Sumru Özsoy (2011) . Dilbilim Sözlüğü, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları

Kadiu, Spartak (2018). “Somutlaştırma Yoluyla İnsana Özgü Kavramlar İle İlgili Arnavutça Ve Türkçe Deyimlerde Ortak Unsurlar Üzerine”, Turkologiya Dergisi, No :2, Bakı, Azarbyacan

Kaptan, Saim (1995). **Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri**, Ankara: Tekışık WebOfset Tesisleri,

Karasar, Niyazi,(1994). **Bilimsel Araştırma Yöntemi**. Ankara, 3A Araştırma Eğitim Danışmanlık Ltd.,

Karataş, Evren. (2009:). “Türkiye’de Kadın Hareketleri ve Edebiyatımızda Kadın sesleri” Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 4/8 Fall 2009 , 1652-1673

Koç, Ömer (2003). Mustafa Kutlu’nun Hikâyelerinde Deyimler. Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Korkmaz, Zeynep (1992). Gramer Terimleri Sözlüğü, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları

Onan, Bilginer (2013). Dil Eğitiminin Temel Kavramları, Ankara: Nobel Yayınevi

Ong, Walter J.(2018) Sözlü ve yazılı Kültür (Çev.SemaPostacıoğlu Banon), İstanbul: Metis Yayınları

Özdemir, Emin (1997) Açıklamalı-Örnekli Deyimler Sözlüğü, İstanbul: Remzi Kitapevi

Püsküllüoğlu, Ali (1995), Türkçe Deyimler Sözlüğü, Ankara: Arkadaş Yayınları

Richard, J.C ve Schmidt, R. (2010). Logman Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistic, Pearson education Limited, Great Britain

Savcan, Y.S. (2005). Safiye EROL Romanlarına Üzerine, Yüksek Lisans Tezi, Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir

Sinan, Ahmet Turan (2000). Türkiye Türkçesinde Deyimler Üzerine Bir Dil İncelemesi. Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Sinan, Ahmet Turan (2008). ”Deyim Kavramı Üzerine Notlar I”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 18 (2) 91-98,

Sinan, T.Ahmet (2009). “Deyimlerin Yapısı Değişir mi?”, Turkish Studies, 4(8) 1997-2009

TDK, (2016) Bölge Ağızlarında Atasözleri ve Deyimler, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları

Toklu, Osman, (1995). Türkçe ve Almanca Kalıp Sözler, Ankara A.Ü.Basımevi

Topaloğlu, Ahmet (1989). Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü, İstanbul: Ötüken Yayınları.

Tozoğlu, Seher (2009). T.C. Milli Eğitim Bakanlığınca İlköğretim İçin Tavsiye Edilen 100 Temel Eser İçerisindeki Türk Edebiyatına Ait Romanların Atasözleri Ve Deyimler Bakımından İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Konya Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,

Turgut, Suat (2017). 52 Temel Değere Göre Türk Dünyasında Deyimler, İstanbul: Güneşyolu Yayınları

Uzun, Leyla (1991). “Deyimleşme ve Türkçedeki Deyimleşme Dereceleri” Dilbilim Araştırmaları, 29-39, İstanbul

Vardar, Berke (2002). Dilbilim Terimler Sözlüğü, İstanbul: Multilingual Yayınları

Yaman, Aslı (2008), Anton Pavloviç Çehov’un Öykü Dilinde Anlam ve Yapı Açısından Deyimlerin Gruplandırılması, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara

Yardım, Mehmet Nuri, (2010). Safiye EROL, İstanbul: Anonim yayıncılık

YILDIRIM, Ali ve ŞİMŞEK, Hasan (2006). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, , Ankara: Seçkin Yayıncılık

Yılmaz, Şeref (2001). Abdullah Kadri’nin Romanlarında Geçen Deyimlerin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, , İstanbul.

Internet kaynakçası

Tdk.gov.tr/erişim: aralıklarla, Aralık 2018, Mart 2019 21 arası

<http://safiyeerol.org/hayati.html>, erişim : 15.04.2019, saat:17.00